

COI Focus

SERVIË Algemene situatie

13 augustus 2021 (update)

Cedoca

Oorspronkelijke taal: Nederlands

DISCLAIMER:

Dit COI-product is geschreven door de documentatie- en researchdienst Cedoca van het CGVS en geeft informatie voor de behandeling van individuele verzoeken om internationale bescherming. Het document bevat geen beleidsrichtlijnen of opinies en oordeelt niet over de waarde van het verzoek om internationale bescherming. Het volgt de richtlijnen van de Europese Unie voor de behandeling van informatie over herkomstlanden van april 2008 en is opgesteld conform de van kracht zijnde wettelijke bepalingen. De auteur heeft de tekst gebaseerd op een zo ruim mogelijk aanbod aan zorgvuldig geselecteerde publieke informatie en heeft de bronnen aan elkaar getoetst. Het document probeert alle relevante aspecten van het onderwerp te behandelen, maar is niet noodzakelijk exhaustief. Als bepaalde gebeurtenissen, personen of organisaties niet vernoemd worden, betekent dit niet dat ze niet bestaan hebben.

Alle gebruikte bronnen staan kort vermeld in een voetnoot en uitgebreid beschreven in een bibliografie achteraan het document. Bronnen die geconsulteerd maar niet gebruikt werden, staan in een lijst van geraadpleegde bronnen. In uitzonderlijke gevallen worden bronnen niet bij naam genoemd. Wie specifieke informatie uit dit document gebruikt, moet de bronverwijzing uit de bibliografie vermelden.

Publicatie of verspreiding van dit document is alleen mogelijk na schriftelijke toestemming van het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen.

This COI-product has been written by Cedoca, the Documentation and Research Department of the CGRS, and it provides information for the processing of individual applications for international protection. The document does not contain policy guidelines or opinions and does not pass judgment on the merits of the application for international protection. It follows the Common EU Guidelines for processing country of origin information (April 2008) and is written in accordance with the statutory legal provisions.

The author has based the text on a wide range of public information selected with care and with a permanent concern for crosschecking sources. Even though the document tries to cover all the relevant aspects of the subject, the text is not necessarily exhaustive. If certain events, people or organisations are not mentioned, this does not mean that they did not exist.

All the sources used are briefly mentioned in a footnote and described in detail in a bibliography at the end of the document. Sources which have been consulted but which were not used are listed as consulted sources. In exceptional cases, sources are not mentioned by name. When specific information from this document is used, the user is asked to quote the source mentioned in the bibliography.

This document can only be published or distributed with the written consent of the Office of the Commissioner General for Refugees and Stateless Persons.

Inhoudstafel

Lijst van Afkortingen	3
Inleiding.....	4
1. Democratie.....	5
1.1. Het kiesstelsel	6
1.2. Het politieke bedrijf.....	9
1.3. De strijd tegen corruptie en georganiseerde misdaad	11
1.4. De weg naar het lidmaatschap van de EU	16
2. Rechtstoestand/rechtsbescherming.....	19
2.1. Algemene rechtstoestand/rechtsbescherming: de veiligheidsdiensten en het rechtsapparaat	20
2.1.1. De hervormingen en de aanpak van de corruptie bij gerecht en veiligheidsdiensten: evolutie (2015-2020) en huidige stand van zaken	27
2.1.2. Juridische bijstand	29
2.2. Algemene rechtstoestand/rechtsbescherming: wetgeving en toepassing ervan in de praktijk	31
2.3. Systeem van daadwerkelijke rechtsmiddelen tegen schending van rechten en vrijheden zoals neergelegd in het EVRM, BUPO-verdrag, anti-folterverdrag, Geneefse Vluchtelingenconventie	32
2.3.1. Dienst van de ombudsman (The Protector of Citizens).....	33
2.3.2. The Commissioner for the Protection of Equality	34
2.3.3. Klachten in verband met de politie.....	34
2.3.4. Ngo's en internationale mensenrechtenorganisaties	35
2.4. Detentieomstandigheden	36
3. Specifieke situaties	42
3.1. Zuid-Servië (de Albanese minderheid)	42
3.1.1. Algemeen	42
3.1.2. De schrapping van etnisch-Albanen uit de bevolkingsregisters	43
3.1.3. Officiële vertegenwoordigers van de etnisch-Albanese gemeenschap.....	44
3.1.4. Relatie met de politie	45
3.1.5. Het dagdagelijkse leven	48
3.2. Roma	49
3.3. Persvrijheid, vrijheid van meningsuiting	57
3.4. Huiselijk geweld	61
3.5. LGBTI.....	66
Bibliografie.....	71
Rechtstreekse contacten	71
Geschreven en audiovisuele bronnen	71

Lijst van Afkortingen

AI: Amnesty International

BUPO: Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten

CEDAW: Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women

CoE: Council of Europe

CPE: Commissioner for Protection of Equality

CPT: European Committee for the Prevention of Torture and Inhumane or Degrading Treatment or Punishment

CSO: Civil Society Organisation

DS: Democratic Party Serbia

ECRI: European Commission against Racism and Intolerance

ECRI: European Commission against Racism and Intolerance

EHRM: Europees Hof voor de Rechten van de Mens

EP: Europese Parlement

ERRC: European Roma Rights Centre

EVRM: Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens

HRW: Human Rights Watch

HLC: Humanitarian Law Centre

IBNA: Independent Balkan News agency

ILGA: International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association

IRBC: Immigration and Refugee Board of Canada

KRIK: Crime and Corruption Reporting Network

OCCRP: Organized Crime and Corruption Reporting Project

RFE: Radio Free Europe

RWB/RSF: Reporters Without Borders/Reporters Sans Frontières

SNS: Serbian Progressive Party

SWC: Social Welfare Centre

TI: Transparency International

UNDP: United Nations Development Programme

USDoS: United States Department of State

WAVE: Women Against Violence Europe

Inleiding

Deze COI Focus *Algemene situatie* biedt een overzicht van een brede waaier van relevante en actuele COI-bronnen over Servië. Het gaat hierbij over COI-bronnen van de Europese instellingen (Europese Commissie, Raad van Europa, de European Asylum Support Office (EASO)); van andere lidstaten van de Europese Unie (EU) en van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken. Ook heeft Cedoca een aantal rapporten van verschillende internationale organisaties geconsulteerd: Het gaat hier over verschillende organisaties van de Verenigde Naties (United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR en het United Nations Development Programme, UNDP) en over niet-gouvernementele organisaties (Freedom House, Amnesty International, Human Rights Watch, de Bertelsmann Stiftung, Reporters Without Borders). Er zijn ook een aantal lokale bronnen opgenomen zoals bijvoorbeeld de Protector of Citizens en meerdere mediakanalen die de situatie in de hele Balkan volgen. Ten slotte heeft Cedoca ook rechtstreeks contact opgenomen met enkele bronnen in Servië: een jurist van het Humanitarian Law Center (HLC) in Belgrado en een mensenrechtenorganisatie in de Preševo-vallei (Council for Human Rights). Beide bronnen wensten anoniem te blijven om veiligheidsredenen. Cedoca heeft ook contact opgenomen met de Belgische ambassade in Belgrado.

Bijzondere aandacht in dit overzicht gaat naar de zogenoemde *Progress Reports* van de Europese Commissie (EC). In deze rapporten evalueert de EC de lokale implementering van het EU-uitbreidingsbeleid voor Servië. Dit uitbreidingsbeleid is gebaseerd op vooropgestelde criteria waarvan sommige ook relevant zijn in dit COI-overzicht.

Sinds jaren volgt de Balkandesk van Cedoca de situatie in Servië op de voet. Dit document is een actualisering van een eerder overzicht van de situatie in Servië, gepubliceerd op 14 augustus 2018.

De hier opgenomen informatie staat niet alleen thematisch maar telkens ook chronologisch geordend zodat de evolutie van elk thema gedurende de voorbije vijf jaar zichtbaar wordt. De informatie loopt tot en met oktober 2020 (aangevuld met info over Zuid-Servië tot maart 2021 en met informatie over de situatie van gedetineerden, Roma en leden uit de LGBTI-gemeenschap tot 4 augustus 2021). Informatie over de jaren vóór 2015 is, voor zover niet relevant, niet opgenomen in dit overzicht.

Doorgaans wordt letterlijk geciteerd uit Engelstalige bronnen. Enkel de langere citaten worden voorafgegaan door een parafrase ervan in het Nederlands.

Deze COI Focus is opgevat als een compendium en maakt bijgevolg geen synthese van de verzamelde informatie.

1. Democratie

Freedom House, een Amerikaanse ngo die research en beleidsadvies voorziet op het gebied van mensenrechten, democratie en politieke vrijheden, geeft jaarlijks een zogenoemde “*democracy score*”¹ aan landen die –zoals Servië– in transitie zijn. Deze score (die de mate van democratische vooruitgang meet) houdt niet alleen rekening met het kiessysteem maar evenveel met “*national democratic governance*”, “*civil society*”, “*independent media*”, “*local democratic governance*”, “*judicial framework and independence*” en “*corruption*”. Freedom House geeft in *Nations in Transit*-rapporten van 2017 en 2018 Servië telkens lichtjes slechtere of dezelfde scores voor de thema’s “*National Democratic Governance*” (van 4.00 naar 4.25 en 4.50) (zie 1.2.), “*Electoral Process*” (van 3.25 naar 3.50 en 3.50) (zie 1.1) en voor “*local democratic government*” (3.50 en 3.75) (zie 1.2).² In het *Nations in Transit Report* van 2020 wordt Servië ingedeeld bij de *transitional or hybrid regimes* met een *democracy percentage* van 49.40/100 en een *democracy score*³ van 3.96/7. Dit is de laagste *democracy score* sinds 2001:

“The state of Serbia’s democratic institutions and freedoms continued to deteriorate in 2019, resulting in the country’s lowest democracy score in *Nations in Transit* since 2001.”⁴

Freedom House stipt hierbij aan dat dit te maken heeft met de stijging van *high level* corruptie en tegelijk ook de afwezigheid van een beleid en/of instellingen die de strijd aangaan tegen corruptie.⁵

In haar jaarlijkse *Freedom Reports* heeft Freedom House sinds 2018 de status van Servië van *free* naar *partly free* gewijzigd:

“Serbia’s status declined from Free to Partly Free due to deterioration in the conduct of elections, continued attempts by the government and allied media outlets to undermine independent journalists through legal harassment and smear campaigns, and President Aleksandar Vučić’s de facto accumulation of executive powers that conflict with his constitutional role.”⁶

De scores voor “political rights” (-4): “electoral process” (-1), “political pluralism and participation” (-2), “functioning of government” (-1), “civil liberties” (-2), “freedom of expression and belief” (-1) zijn in het *Freedom Report* van 2019 allemaal gedaald.⁷ Ook in 2020 is er voor al deze parameters samen opnieuw een (heel lichte) daling. De totale *freedom in the world* score bedraagt nu 66/100 (67/100 in 2019). Volgens Freedom House worden burgerlijke vrijheden en politieke rechten geleidelijk aan uitgehoud door de regerende Serbian Progressive Party (SNS)⁸.

In de volgende sub-kapittels staat informatie verzameld die verband houdt met de stand van de democratie in het algemeen. Het gaat hierbij niet alleen over het kiesstelsel maar ook over de manier

¹ The ratings reflect the consensus of Freedom House, its academic advisers, and the author(s) of this report. If consensus cannot be reached, Freedom House is responsible for the final ratings. The ratings are based on a scale of 1 to 7, with 1 representing the highest level of democratic progress and 7 the lowest. The Democracy Score is an average of ratings for the categories tracked in a given year. The opinions expressed in this report are those of the author(s).

² Freedom House, 11/04/2018, [url](#)

³ The ratings are based on a scale of 1 to 7, with 7 representing the highest level of democratic progress and 1 the lowest. The Democracy Score is an average of ratings for the categories tracked in a given year. The Democracy Percentage, introduced in 2020, is a translation of the Democracy Score to the 0-100 scale, where 0 equals least democratic and 100 equals most democratic.

⁴ Freedom House, 2020, [url](#)

⁵ Freedom House, 2020, [url](#)

⁶ Freedom House, 04/02/2019, [url](#)

⁷ Freedom House, 04/02/2019, [url](#)

⁸ Freedom House, 2020, [url](#)

van politiek te bedrijven, de strijd tegen corruptie en tegen de georganiseerde misdaad en de inspanningen om zich te voegen naar de waarden en normen van de Europese Unie (EU).

1.1. Het kiesstelsel

Servië kent sinds de omwentelingen van 2000 (de val van het regime van Slobodan Milošević) een constitutionele, parlementaire meerpartijendemocratie met alle politieke en maatschappelijke vrijheden.⁹

Het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2020) schrijft ook algemeen gesproken "The constitution and law provide citizens the ability to choose their government in free and fair periodic elections held by secret ballot and based on universal and equal suffrage."¹⁰

In april 2016 vinden in Servië vervroegde parlementsverkiezingen plaats. Het Amerikaanse Ministerie van Buitenlandse Zaken schrijft hierover dat deze de fundamentele vrijheden respecteren en dat ze de kiezers een brede keuze geven.¹¹ Freedom House schrijft over deze verkiezingen dat de noodzaak ervan onduidelijk is tenzij de bedoeling is om een langere regeerperiode veilig te stellen (zie 1.2.). Freedom House erkent dat de uitslag de wil van de kiezer weerspiegelt maar merkt eveneens op dat er een duidelijke verslechtering is van de verkiezingsomstandigheden. Hierbij stipt Freedom House de grote invloed van de regerende SNS (Serbian Progressive Party) op de media aan maar ook een groot aantal berichten over druk op kiezers en een aantal onregelmatigheden tijdens verkiezingen. De oppositie spreekt over gestolen verkiezingen maar dit is volgens Freedom House overdreven omdat de onregelmatigheden niet algemeen genoeg waren om de uitslag te beïnvloeden.¹²

In haar *Progress Report* van 9 november 2016 stelt de Europese Commissie (EC) vast dat de vervroegde nationale verkiezingen in een kalme sfeer hebben plaatsgevonden. Zij roept Servië wel op de aanbevelingen van internationale waarnemers op te volgen, inclusief die betreffende het verbeteren van de transparantie van campagnefinanciering en het registratieproces.¹³

In april 2017 vinden presidentsverkiezingen plaats die reeds in de eerste ronde gewonnen worden door eerste minister Aleksandar Vučić. Het eindrapport van de observatiemissie van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE-observatiemissie)¹⁴ over de monitoring van deze verkiezingen stelt dat het verkiezingsproces in overeenstemming is verlopen met de "OSCE commitments and other international obligations and standards for democratic elections as well as with domestic legislation". Dit rapport noteert tegelijk nog gebreken en verbeterpunten (onder meer onpartijdigheid en zelfcensuur bij de media, druk op werknemers van de overheid, beter te implementeren verkiezingswetgeving, inaccurate kiezerslijsten,.....).¹⁵

Politieke vrijheden worden in Servië algemeen gesproken volledig gegarandeerd. Freedom House (2017) schrijft:

"Political parties may be established freely and can typically operate without encountering formal restrictions. Serbian voters are generally able to vote for the party they prefer without facing intimidation or coercion, though the ruling SNS was criticized for pressuring public-sector workers ahead of the 2016 polls. In addition, a group of DS supporters were attacked in March while

⁹ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

¹⁰ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

¹¹ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

¹² Freedom House, 03/04/2017, [url](#)

¹³ EC, 09/11/2016, [url](#)

¹⁴ Voluit in het Engels: OSCE-ODIHR observatiemissies: International Election Observation Mission van de Office for Democratic Institutions and Human Rights

¹⁵ OSCE, 08/06/2017, [url](#)

participating in a voter outreach campaign in Belgrade. One person was injured, and several suspects were later arrested.The country's 5 percent electoral threshold for parliamentary representation does not apply to parties representing ethnic minorities. Groups centered on the ethnic Albanian, Bosniak, Slovak, and Hungarian communities won a total of 10 seats in the 2016 elections. Nevertheless, ethnic minorities have a relatively muted voice in Serbian politics in practice. No party representing the interests of the Romany minority ran in the 2016 elections."¹⁶

De Bertelsmann Stiftung, een internationale instelling die onderzoek verricht naar sociale evoluties in Europa en de Verenigde Staten met het oog op een optimalisering van het ondernemersklimaat en van de trans-atlantische samenwerking, schrijft in haar rapport *Bertelsmann Stiftung Transformation Index* over de periode 2015-2017 dat de verkiezingen vrij, fair en competitief zijn verlopen en dat de democratische instellingen als legitiem aanvaard zijn. Toch uit ook dit rapport bezorgdheden over de dominante van de heersende partij, de voordelen van de regerende elites, partijdige media, de beperkte invloed van de burgermaatschappij en de obstakels die de werking van de "vierde macht" (de Protector of Citizens of Dienst van de ombudsman en de Commissioner for Information of Public Importance and Personal Data) verhinderen:

"Serbia's current political system is characterized by the dominant rule of one political party at the national and provincial level, as well as most of the local government units. Parliamentary elections in April 2016 were evaluated as free and competitive, but characterized by biased media coverage and uneven advantages for incumbent governing elites relying on administrative resources. Civil society exerts only a weak impact on public policies, as governmental bodies do not regularly hold public discussions and consultations on draft legislation and policy proposals. The existing system of "checks and balances" is occasionally challenged. The, so-called, "fourth branch of power" – the Ombudsman and the Commissioner for Information of Public Importance and Personal Data – is often obstructed and its power is often limited to issuing non-binding recommendations and public appeals. Although most observers considered the 2016 parliamentary elections free and fair, opposition parties have complained about the quality of the election process..... Most democratic institutions are accepted as legitimate by most relevant actors"¹⁷

Sinds eind 2018, begin 2019 zijn er in Servië aanhoudende protesten aan de gang als gevolg van onvrede over het politieke bedrijf (zie 1.2.) en deze protesten hebben geleid tot een effectieve parlementsboycot door de oppositie en ook de dreiging van een verkiezingsboycot in 2020.

"Protesters and opposition leaders quickly focused their requests on demanding a more even political playing field, in line with basic democratic norms, as a necessity for genuinely free and, particularly, fair elections. Crucially, both demonstrators and opposition politicians coalesced around the idea of conditioning their participation in democratic institutions—from parliament to elections—on these demands. In February, opposition groups launched a boycott of the parliament and also threatened to boycott the upcoming elections if demands were not met."¹⁸

In de aanloop naar de parlementsverkiezingen van 2020 heeft het Europese Parlement (EP) erop aangedrongen dat Servië electorale hervormingen moet doorvoeren vóór deze verkiezingen.¹⁹ Tegelijk roept het EP de oppositie ook op terug te keren naar het parlement:

"Tanja Fajon, Chair of the Delegation to the EU-Serbia Stabilisation and Association Parliamentary Committee stated that the time is running out fast.

¹⁶ Freedom House, 15/04/2017, [url](#)

¹⁷ Bertelsmann Stiftung, 2018, [url](#)

¹⁸ Freedom House, 2020, [url](#)

¹⁹ European Western Balkans, 31/10/2019, [url](#)

"We got some new proposals from all stakeholders, however the clock is ticking and we call on the governing coalition not to waste any more time discussing and start implementing. For this to be a success, we call on the opposition to come back to the parliament and engage in dialogue to hold the government to account on its commitments", stated Fajon."²⁰

Niettemin is eind 2019 aan deze oproep geen gevolg gegeven:

"Conditions for fair and free elections in Serbia have not been established after three rounds of dialogue mediated by the European Parliament, which finished last Friday. This is the assessment of the opposition gathered in the Alliance for Serbia, which once again confirmed their intention to boycott the election, but also Chair of EP Delegation for Serbia Tanja Fajon and Rapporteur Vladimir Bilčík, who wrote in last week's op-ed for *Blic* that more than 60% of the commitments had not been implemented."²¹

In januari 2020 heeft de protestbeweging "1 of 5 Million" (in afwezigheid van de traditionele oppositiepartijen) besloten deel te nemen aan de verkiezingen van 2020.²² In de context van noodtoestand als gevolg van de Covid-19 pandemie zijn de parlementsverkiezingen verplaatst naar 21 juni 2020.²³ De partij van president Vucic haalt een overwinning met een monsterscore en claimt een "ongeziene steun" van de bevolking, hoewel de boycottende oppositie claimt dat niet eens de helft van het electoraat is gaan stemmen.²⁴

In het *Serbia 2020 Report* van de EC staat over deze verkiezingen geschreven dat het overwicht van de regerende partij (onder meer in de media) een reden tot bezorgdheid is. Ook wordt verwezen naar de OVSE-observatiemissie die stelt dat talloze vroegere aanbevelingen i.v.m. de organisatie van verkiezingen niet in acht genomen zijn:

"While elections were administered efficiently, the dominance of the ruling party, including in the media, was of concern."²⁵

"The parliamentary, provincial and local elections initially foreseen for April were postponed to 21 June 2020 following the COVID-19 crisis. While contestants were able to campaign and fundamental freedoms were respected, voter choice was limited by the governing party's overwhelming advantage and the promotion of government policies by most major media outlets, according to the Office for Democratic Institutions and Human Rights at the Organisation for Security and Cooperation in Europe (OSCE/ODIHR). Numerous recommendations previously made by ODIHR remain unaddressed. It is crucial that the Serbian authorities address long-standing electoral shortcomings in a transparent and inclusive dialogue with political parties and other relevant stakeholders well ahead of the next elections."²⁶

²⁰ European Western Balkans, 15/11/2019, [url](#)

²¹ European Western Balkans, 17/12/2019, [url](#)

²² ACLED, [url](#)

²³ European Western Balkans, 05/05/2020, [url](#)

²⁴ Balkan Insight, 21/06/2020, [url](#)

²⁵ EC, 06/10/2020, [url](#)

²⁶ EC, 06/10/2020, [url](#)

1.2. Het politieke bedrijf

Politieke vrijheden worden in Servië algemeen gesproken volledig gegarandeerd. Freedom House schrijft in 2017:

"Political parties may be established freely and can typically operate without encountering formal restrictions. Serbian voters are generally able to vote for the party they prefer without facing intimidation or coercion, though the ruling SNS was criticized for pressuring public-sector workers ahead of the 2016 polls. In addition, a group of DS supporters were attacked in March while participating in a voter outreach campaign in Belgrade. One person was injured, and several suspects were later arrested.The country's 5 percent electoral threshold for parliamentary representation does not apply to parties representing ethnic minorities. Groups centered on the ethnic Albanian, Bosniak, Slovak, and Hungarian communities won a total of 10 seats in the 2016 elections. Nevertheless, ethnic minorities have a relatively muted voice in Serbian politics in practice. No party representing the interests of the Romany minority ran in the 2016 elections."²⁷

Na algemene verkiezingen op 24 april en 4 mei 2016 wordt op 11 augustus 2016 een nieuwe regering gevormd. Aleksandar Vučić van de Servische Progressieve Partij (SNS) wordt voor de tweede opeenvolgende keer aangeduid als eerste minister. De toetreding tot de EU is als prioritaire doelstelling opgenomen in het regeringsprogramma. Een opzienbarende wissel in de nieuwe regering is de benoeming van Ana Brnabić, een lid van de LGBTI-gemeenschap, als minister van Openbaar Bestuur en Lokaal Zelfbestuur.²⁸

Freedom House stipt in haar 2017 *Nations In Transit* Rapport aan dat er scepsis bestaat over de rechtvaardiging en of de noodzaak van nieuwe, vervroegde verkiezingen. De echte reden zouden de zuiver politieke en persoonlijke eigenbelangen geweest zijn van Vučić, met name een zekere verlenging van zijn regeertermijn.²⁹

In 2017 wordt Aleksandar Vučić dan verkozen tot president (zie 1.1.). Ana Brnabić wordt premier.³⁰

In november 2018 wordt de prominente oppositiefiguur Borko Stefanovic door een aantal mannen in elkaar geslagen. Hij spreekt zelf van een moordpoging en brengt de aanval in verband met georganiseerde misdaad (zie 1.3.) maar ook met het hoofd van de veiligheidsdiensten (Bratislav Gavic).³¹ In maart 2019 worden drie mannen voor de aanval aangeklaagd.³²

Naar aanleiding van de aanval op Borko Stefanovic beginnen eind 2018 in Belgrado wekelijkse protesten tegen de regering en uiteindelijk ook een boycot in het parlement door een aantal oppositiepartijen. Ze eisen nieuwe verkiezingen. In het *Serbia 2019 Report* van de EC staat hierover dat er dringend meer ruimte moet komen voor debatten tussen de verschillende partijen zodat een pro-Europese consensus kan gevormd worden. Verder staat er dat het wetgevende debat verslechterd is en dat de parlementaire controle over de uitvoerende macht ondermijnd wordt:

"As regards the political criteria, there is an urgent need to create more space for genuine cross-party debate, in order to forge a broad pro-European consensus which is vital for the country's progress on its EU path. Several opposition parties started boycotting the parliament in early 2019. The ruling coalition's parliamentary practices led to a deterioration of legislative debate and scrutiny, and undermined the parliament's oversight of the executive. Weekly anti-government protests started in Belgrade in December 2018 in reaction to an attack on an opposition party

²⁷ Freedom House, 15/04/2017, [url](#)

²⁸ EASO, 11/2016, [url](#)

²⁹ Freedom House, 03/04/2017, [url](#)

³⁰ CoE (Belgrade), 25/07/2017, [url](#)

³¹ European western Balkans, 24/11/2018, [url](#)

³² N1, 29/03/2019, [url](#)

leader. The overall peaceful protests, demanding freedom of the media and free and fair elections, grew over time. Several opposition parties have announced their intention to boycott parliamentary elections, unless demands for free and fair elections are met. Serbia needs to fully address all recommendations on the elections, identified by international observers, as a matter of priority.”³³

De wekelijkse protesten tegen de regering onder de naam “1 Out Of 5 Million” blijven voortduren in de lente en de zomer van 2019. Op zaterdag 28 september 2019 vindt de 43ste protestactie plaats.³⁴

In 2019 schrijft Freedom House opnieuw: “Political parties may be established freely and can typically operate without encountering formal restrictions.”³⁵

Over het presidentschap van Vucic schrijft Freedom House (2020) dat hij een de facto presidentieel systeem in het leven geroepen heeft:

“Vučić’s move to the presidency in 2017 raised new concerns about the personalization of governance and politicization of state institutions. Vučić has remained the dominant figure in government despite the presidency’s limited executive powers under the constitution, creating a de facto presidential system.

Moreover, the executive largely controls the legislative process, and opposition lawmakers are sidelined through the disproportionate use of disciplinary measures, frequent use of accelerated legislative procedures, and late changes to the legislative agenda, among other tactics.”³⁶

Dit wordt bevestigd door de Bertelsmann Stiftung (2020):

“The role of the president is rather ceremonial, comparing to the executive power of the government. In practice, prevalent power of president has put this institution in front, as the main policy and decision-maker.”

Freedom House (2020) schrijft samenvattend over de aanval op Stefanovic en de daarop volgende protesten doorheen 2019 dat er (volgens de oppositie) in Servië sprake is van een politiek klimaat, gecreëerd door president Vucic, dat twistziek is en waarin het geweld tussen politieke tegenstanders verschoven is van een verbaal naar een fysiek niveau:

“The year was marked not so much by important individual events but by ongoing processes and trends. As 2018 drew to an end, one event set the scene for the start of 2019. In November, just before an opposition meeting in the town of Kruševac, one of the leaders of the opposition coalition Alliance for Serbia (SzS), Borko Stefanović was attacked and beaten, leaving him bloodied. In many ways, the attack was the last straw for government critics. Opposition leaders blamed Serbian president and SNS leader Aleksandar Vučić for creating a contentious climate in which violence against political opponents had moved from the verbal to the physical level. This visibly struck a chord with many ordinary citizens across the country, and spontaneous demonstrations against political violence broke out in the capital Belgrade just days after the attack. The protests continued to grow organically in the first months of 2019 and spread to dozens of towns across Serbia.”³⁷

Verder schrijft Freedom House in dit rapport (2020) dat de parlements- en verkiezingsboycot leidt tot een radicalisering van het politieke klimaat en een verglijden in de richting van een autoritair beleid:

This development led to a radicalization of Serbia’s political climate. At the same time, it also focused much-needed attention on the country’s increasing slide towards authoritarianism. By making it clear they would no longer play the political game according to existing rules, opposition

³³ EC, 29/05/2019, [url](#)

³⁴ RFE, 13/04/2019, [url](#); RFE, 29/09/2019, [url](#)

³⁵ Freedom House, 04/02/2019, [url](#)

³⁶ Freedom House, 04/02/2019, [url](#)

³⁷ Freedom House, 2020, [url](#)

parties held out the threat that they would deprive a future SNS-led government of democratic legitimacy through their electoral boycott. The SNS initially rejected most of these demands, claiming the opposition's problem was not the rules under which the political contest would be conducted but, rather, its lack of popularity among voters. Nevertheless, it was clear that the SNS did not want a complete opposition boycott of the parliamentary elections, due in 2020, primarily because this could jeopardize the ruling party's external legitimacy."³⁸

Amnesty International (AI) (2020) ziet in de parlamentsboycot van de oppositie een protest tegen het ondermijnen van de mensenrechten en de rechtsgang door een steeds autoritairder wordende regering:

"Opposition parties boycotted parliament in protest of the undermining of human rights and the rule of law by an increasingly authoritarian government. Thousands of citizens participated in weekly demonstrations calling for the resignation of the President and Prime Minister and for freedom of expression, fair elections and an end to corruption and abuse of power."³⁹

Het *Serbia 2020 Report* van de EC stelt dat de diepe politieke polarisatie zich ook gemanifesteerd heeft in de laatste verkiezingen en dat de samenstelling van het nieuw verkozen parlement (met een overgrote meerderheid en een afwezige oppositie) politiek pluralisme niet begunstigt:

"The newly constituted Serbian parliament is marked by the overwhelming majority of the ruling coalition and the absence of a viable opposition, a situation which is not conducive to political pluralism in the country."⁴⁰

Ook staat in dit rapport dat de demonstranten bij de gewelddadige straatprotesten tegen de Covid-19 maatregelen ook hun bezorgdheid geuit hebben over de staat van de democratie in Servië:

"Following that, the country held elections on 21 June and several precautionary measures were lifted. Amid a rising number of coronavirus cases in early July, the President announced the reintroduction of a stricter curfew. This led to protests in Belgrade and several other cities, during which protestors expressed dissatisfaction with the government's handling of the pandemic and wider concerns over the state of democracy in Serbia. Protests turned violent in some places and several clashes erupted between police forces and some of the protesters."⁴¹

1.3. De strijd tegen corruptie en georganiseerde misdaad

Servië beschikt sinds 2009 over het anti-corruptieagentschap, een autonome en onafhankelijke instelling, die zich moet verantwoorden voor het nationaal parlement. Hoofdtaken van dit agentschap zijn het toezicht op de realisatie van de nationale strategie voor de strijd tegen corruptie, en op de actieplannen van de verschillende sectoren, het oplossen van belangenconflicten, de controle op de financiering van de politieke partijen, het uitwerken van richtlijnen voor de ontwikkeling en implementering van integriteitsplannen, de controle van overheidsinstellingen, en de internationale samenwerking in de strijd tegen corruptie.⁴²

Volgens het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2017) heerst er in Servië corruptie in de gezondheidszorg, het onderwijs, en heel wat takken van de overheid, waaronder de politie (zie 2.1.). Het Servische ministerie van Binnenlandse Zaken houdt in

³⁸ Freedom House, 2020, [url](#)

³⁹ AI, 16/04/2020, [url](#)

⁴⁰ EC, 06/10/2020, [url](#)

⁴¹ EC, 06/10/2020, [url](#)

⁴² Serbian Anti-Corruption Portal, s.d., [url](#)

dit verband nog steeds een *hotline* open zodat burgers corruptiegevallen bij de politie kunnen melden. Dit ministerie heeft in 2016 ook meer dan 50 anti-corruptietrainingen gesponsord voor onder meer de politie, de grenswacht en openbare aanklagers. De regering onderneemt ook stappen om corrupte ambtenaren te vervolgen maar men gaat ervan uit dat talloze gevallen van corruptie niet gemeld en dus niet gestraft worden. Lokale activisten gaan er in dit verband van uit dat arrestaties in (*high*) *profile* corruptiezaken eerder gebeuren op basis van politieke redenen. Nog steeds volgens het Amerikaanse mensenrechtenrapport blijven het anti-corruptieagentschap en de ngo Transparency Serbia wijzen op een gebrek aan transparantie op het gebied van de strijd van de overheid tegen corruptie.⁴³

Freedom House noteert in het jaarrapport 2017 dat corruptie een probleem blijft in vele sectoren waaronder veiligheid, onderwijs, huisvesting, werk, de privatiseringen én het gerecht:

"While freely elected officials are generally able to determine and implement laws and policies without interference, corruption remains a problem in many areas, including the security, education, housing, and labor sectors, as well as in privatization processes and the judiciary. The Anti-Corruption Council, made up of six members, was established in 2001 to handle corruption complaints. Other entities that combat corruption include the Anti-Corruption Agency and the ombudsman, known as the Protector of Citizens of Serbia. However, these institutions lack a track record of successful investigations and prosecutions. The ombudsman has faced attacks in progovernment media in connection with charges he brought against members of the military police in 2015."⁴⁴

In het mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken over 2018 staat dat corruptie een algemeen en groot (mensenrechten)probleem blijft en dit zowel bij gerecht, politie (zie 2.1.), regering en overheid. Ook staat er dat er een algemene perceptie is dat de strafwet niet consistent en systematisch toegepast wordt en dat *high level* beleidsvoerders erin slagen om op straffeloze wijze corrupte praktijken aan te houden.

Toch staan in dit rapport ook de maatregelen beschreven die corruptie proberen in te perken. In maart 2018 zijn nieuwe parketeenheden tegen corruptie opgericht samen met de bijhorende gerechtelijke departementen en politie-eenheden:

"As of March 1, four new specialized anticorruption and economic crimes prosecutorial units, along with four corresponding judicial departments and eight police units, were established pursuant to laws adopted in 2016. The law gives prosecutors the right to form criminal task forces and improves information sharing between government agencies and public prosecutors. The law also mandates designated liaison officers at relevant government agencies, including the Administration for the Prevention of Money Laundering, the Anticorruption Agency, the Public Procurement Office, and the State Audit Institution....While the legal framework for fighting corruption was broadly in place, anticorruption entities typically lacked adequate personnel and were not integrated with other judicial entities, which inhibited information and evidence sharing with the prosecution service, the Anticorruption Agency, the Public Procurement Office, and the State Audit Institution."⁴⁵

Soms gaan de Servische autoriteiten effectief over tot arrestatie en vervolging van ambtenaren die zich schuldig maken aan corruptie. Zo verschijnt er in juli 2018 een bericht over gearresteerde douaneambtenaren die zich hebben ingelaten met smokkelpraktijken.⁴⁶

⁴³ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

⁴⁴ Freedom House, 15/04/2017, [url](#)

⁴⁵ USDoS, 13/03/2019, [url](#)

⁴⁶ Presheva Jone, 24/07/2018 [url](#)

In het *Serbia 2018 Report* van de EC staat ook nog dat in maart 2018 een nieuwe wet tegen georganiseerde misdaad, terrorisme en corruptie aangenomen is die gespecialiseerde autoriteiten voorziet om corruptiezaken te onderzoeken en te vervolgen.

"The new Law on Organisation and Jurisdiction of Government Authorities in Suppression of Organised Crime, Terrorism and Corruption, which entered into force in March 2018, provides for specialised authorities for investigating and prosecuting corruption cases. It decentralises the prosecutor's offices in charge of corruption offences, which will be located in Kraljevo, Niš, Novi Sad and Belgrade. Special departments for fight against corruption have been formed in the higher courts in these four cities. A set of trainings on the implementation of the law have been organised for the members of the judiciary. Financial forensic expertise is to be located in the special prosecution offices. The latter have yet to be set up, along with designated liaison officers in local police directorates. The law also provides scope for using task forces to investigate corruption cases."⁴⁷

Freedom House geeft Servië in 2019 een 2/4-score op de vraag "Are safeguards against official corruption strong and effective?" Vooral *high level* corruptie wordt nauwelijks veroordeeld:

"Although the number of arrests and prosecutions for corruption has risen in recent years, high-profile convictions are very rare. In October 2018, Finance Minister Siniša Mali, who has been accused of money laundering and other financial crimes, was ordered to pay a small fine, while the investigation against him was dropped by prosecutors, raising concerns about impunity for senior officials. The work of the ACA is undermined in part by the ambiguous division of responsibilities among other entities tasked with combating corruption.

Critics have credibly accused President Vučić and the SNS government of having ties to organized crime, and cronyism—in the form of jobs provided to allies of the president and the ruling party—is reportedly common."⁴⁸

Volgens het *Serbia 2019 Report* van de EC is de wet op het anti-corruptieagentschap herzien. Maar, de veiligheidsdiensten en de gerechtelijke autoriteiten (zie 2.1.) hebben nog een geloofwaardige staat van dienst te bewijzen:

"Serbia has some level of preparation in the fight against corruption. Limited progress has been made. There is no measureable impact of corruption-prevention reforms. A revised Law on the prevention of corruption (also known as law on the Anti-Corruption Agency) was adopted in May 2019. As regards the repression of corruption, the Law on organisation and jurisdiction of government authorities in suppression of organised crime, terrorism and corruption, which entered into force in March 2018, is being implemented but it is too early to fully assess its impact. Law enforcement and judicial authorities still need to establish a credible track record of operationally independent prosecutions and of finalised high-level corruption cases. Overall, corruption is prevalent in many areas and remains an issue of concern."⁴⁹

In 2020 schrijft de Bertelsmann Stiftung dat ook het gerecht (zie 2) voor onder meer corruptie vatbaar blijft:

"The judiciary is not free of political influence and is further plagued by inefficiency, nepotism and corruption. Recent constitutional amendments threaten to further erode the judiciary system by making it more dependent on the executive branch and less resilient to political pressures. Anti-corruption policy is not consistent, since there are few judicial verdicts regarding high state officials,

⁴⁷ EC, [url](#), 17/04/2018

⁴⁸ Freedom House, 04/02/2019, [url](#)

⁴⁹ EC, 29/05/2019, [url](#)

and activities and measures envisaged in anti-corruption strategy and action plan are not fully implemented.”⁵⁰

Freedom House geeft Servië in haar *Nations in Transit*-rapporten van 2017 en 2018 (relatief zwakke) status quo scores inzake de prevalentie van *high level* corruptie (4.25).⁵¹ In het laatste *Nations in Transit Report* staat dat de regerende SNS er (ondanks de verkiezingsbeloften) niet in geslaagd is op te treden tegen het fenomeen van de corruptie. “By 2019, high-level corruption had become more entrenched, with the country’s already fragile anticorruption institutions and policies further undermined.”⁵² De regering blijkt vooral te kort te schieten bij de implementering van het beleid:

“The prEUgovor coalition —an alliance of CSOs monitoring progress in EU negotiations on Chapters 23 and 24 of the accession process— monitoring report from September 2019 noted that, while there was some limited improvement in the legislative framework on fighting corruption at the beginning of the year, there was no notable progress in implementing the framework. On the contrary, the existing National Anticorruption Strategy expired at the end of 2018, and the fact that nine months later Serbia had no new strategy was clear evidence that fighting corruption was not a government priority. The report also noted numerous failures to adopt anticorruption-related legislation or take other measures, all of which suggest a lack of political will to tackle the problem”⁵³

Op de Corruption Perception Index van Transparency International, een internationale waakhond die de leiding heeft genomen over de internationale anti-corruptiebeweging, (voor 2016) staat Servië op plaats 72 met 42 punten. Voor 2017 staat Servië op plaats 77 met 41 punten.⁵⁴ Voor 2018 staat Servië op plaats 87 met 39 punten.⁵⁵ Volgens de laatste Corruption Perceptions Index staat het land op plaats 91 met een score van 39/100. Het land staat er dus elk jaar een beetje slechter voor en heeft nu de laagste *global ranking* sinds 2006.⁵⁶

Volgens het *Serbia 2020 Report* van de EC heeft Servië beperkte vooruitgang geboekt in de strijd tegen corruptie. Er wordt in verband hiermee verwezen naar operationele stappen die het mandaat versterken en de onafhankelijk garanderen van het Anti-Corruptieagentschap:

“Serbia has some level of preparation in the fight against corruption. Limited progress was made over the reporting period. Operational steps have been taken to strengthen the mandate and to ensure the independence of the Anti-Corruption Agency, as well as to enhance its capacities with a view to implementing the law on the prevention of corruption upon its entry into force in September 2020. The changes brought by the law on the organisation and jurisdiction of government authorities in suppression of organised crime, terrorism and corruption, in force since March 2018, produced some results in terms of finalised cases.”⁵⁷

Ook wordt verwezen naar wijzigingen in de Wet over de organisatie en rechtspraak van de regeringsautoriteiten in de beteugeling van georganiseerde misdaad, terrorisme en corruptie die sinds 2018 van kracht is. Deze wijzigingen hebben geleid tot het finaliseren van corruptiezaken bij bepaalde gerechtelijke instanties:

“The changes brought by this law produced some results in terms of finalised cases for combating corruption in the special departments for suppression of corruption in the higher prosecutors’ offices

⁵⁰ Bertelsmann Stiftung, 29/04/2020, [url](#)

⁵¹ Freedom House, 03/04/2017, [url](#), Freedom House, 11/04/2018, [url](#)

⁵² Freedom House, 2020, [url](#)

⁵³ Freedom House, 2020, [url](#)

⁵⁴ TI, 2018, [url](#)

⁵⁵ TI, 25/01/2017, [url](#)

⁵⁶ TI, sd, [url](#)

⁵⁷ EC, 06/10/2020, [url](#)

and special court departments. In 2019, criminal complaints were filed against 3 577 individuals. Indictments were filed against 583 individuals. The courts convicted 399 individuals at first instance based on indictments by these special departments (2018: 332), out of which there were court-accepted plea agreements for 304 defendants (2018: 294).⁵⁸

Over georganiseerde misdaad in de periode 2015-2017 schrijft de Bertelsmann Stiftung in 2018 in een rapport:

"Improvements in the organization and capacities of police, security and intelligence agencies have significantly reduced the threats posed by organized crime to public security and order in Serbia. In 2016, the government adopted a first thorough threat assessment of serious and organized crimes. However, the authorities failed to arrest and convict major criminal groups in the period under review."⁵⁹

In het laatste rapport van de Bertelsmann Stiftung staat

"In 2016, the Serbian government adopted its first thorough assessment of the threats posed by serious and organized crime. The authorities failed to arrest and convict major criminal groups in the period under review. According to data gathered by Belgrade Crime and Corruption Reporting Network, since 2012, there were 95 murders (27 alone in 2018) in Serbia that can be identified as killings between members of criminal gangs. The perpetrators were identified in only 8% of all cases. In 2018, Dragoslav Kosmajac, publicly named by then prime minister, Aleksandar Vučić, as the most notorious crime boss, was found by a court in Belgrade not guilty of the charges brought against him."⁶⁰

Eind juli 2018 wordt in Belgrado, Miša Ognjanović, een bekende Servische advocaat doodgeschoten. De moord zou deel uitmaken van een jarenlange oorlog tussen verschillende clans uit de georganiseerde misdaad in Servië en Montenegro.⁶¹

Volgens een artikel uit 2018 is de moord reeds het 19de slachtoffer van geweld door de georganiseerde misdaad. Ditzelfde artikel vermeldt dat de maffia actoren nauwe banden hebben met de politieke klasse, de politie en zelfs het gerecht.

"Many observers suspect that the political class, the police, and even the judiciary, are tied up with these mafia killings. Indeed, of the 124 murder cases registered by Serbia's non-profit Crime and Corruption Reporting Network (KRIK) since 2012, only nine have been solved. In 87 cases, not a single suspected was named. "One of the parties involved in this mafia war is being openly backed by the state," KRIK's chief investigator Stevan Dojcinovic wrote on Twitter."⁶²

In het *Serbia 2019 Report* van de EC staat dat Servië een zeker graad van voorbereiding heeft bereikt in de strijd tegen georganiseerde misdaad en ook dat er beperkte vooruitgang is geboekt:

Serbia has some level of preparation in the fight against organised crime. Some progress was made over the reporting period. Serbia started to implement the new economic chapter of the criminal code and the Law on organisation and jurisdiction of state authorities in the fight against organised crime, terrorism and corruption and adopted a cybercrime strategy for 2019-2023. At the same time, no progress was made in fulfilling the recommendations of the previous report. Serbia has yet to establish a convincing track record of effective investigations, prosecutions and final convictions in organised crime cases, including financial investigations leading to a track record of

⁵⁸ EC, 06/10/2020, [url](#)

⁵⁹ Bertelsmann Stiftung, 2018, [url](#)

⁶⁰ Bertelsmann Stiftung, 29/04/2020, [url](#)

⁶¹ Le Courier des Balkans, 30/07/2018, [url](#)

⁶² Deutsche Welle, 31/07/2018, [url](#)

freezing and confiscating criminal assets. The number of convictions for organised crime (notably in the fight against trafficking in human beings) remains low.”⁶³

In juni 2020 slaagt een journaliste van KRIK (Crime and Corruption Reporting Network) erin om foto's te maken van de zoon van president Vucic die in het gezelschap vertoeft van maffioso Aleksandar Vidojevic, die lid zou zijn van een Montenegrijnse organisatie die drugs smokkelt in de Balkan.⁶⁴

Volgens het *Serbia 2020 Report* van de EC heeft Servië een zeker niveau van voorbereiding behaald in de strijd tegen de georganiseerde misdaad. Het aantal uiteindelijke veroordelingen voor zware en georganiseerde misdrijven is lichtjes gestegen in vergelijking met 2018:

“Serbia signed an inter-ministerial cooperation agreement on the establishment of a National Criminal Intelligence System, as a first step towards improving inter-agency cooperation in the fight against organised crime. Overall, Serbia has yet to establish a convincing track record of effective investigations, prosecutions and final convictions in serious and organised crime cases, including financial investigations leading to a track record of freezing and confiscating criminal assets. The number of final convictions for serious and organised crime slightly increased compared with 2018. It is necessary to switch from an approach on cases to a strategy against organisations, and from the management of cases of low or medium importance to high profile cases aiming at dismantling big and internationally spread organisations and seizing the assets.”⁶⁵

1.4. De weg naar het lidmaatschap van de EU

De ministers van Buitenlandse en Europese Zaken van de EU beslissen op 17 december 2013 dat de toetredingsonderhandelingen in januari 2014 van start kunnen gaan. De onderhandelingen over de hoofdstukken rond democratie, justitie en fundamentele rechten zijn cruciaal.⁶⁶ De algehele voortgang in de toetredingsonderhandelingen met de EU hangt echter vooral af van de duurzame voortgang in de normalisatie van de relaties met Kosovo.⁶⁷

Op 19 april 2013 sluiten Kosovo en Servië een historische overeenkomst over het normaliseren van hun betrekkingen, het zogenaamde “*First agreement of principles governing the normalization of relations*”. Dit akkoord is tot stand gekomen na maandenlange onderhandelingen onder bemiddeling van de EU. Het houdt onder meer in dat er vrije lokale verkiezingen worden gehouden in Noord-Kosovo, dat de Servische parallelle politie- en justitiestructuren in Noord-Kosovo worden ontmanteld en in het Kosovaarse systeem worden geïntegreerd. Kosovo en Servië beloven tevens dat ze elkaars toegang tot de EU niet zullen verhinderen.⁶⁸

Volgens de EC zijn in 2015 belangrijke deelsuccessen geboekt in de onderhandelingen met de EU en Kosovo over een normalisering van de betrekkingen met Kosovo zijn. Er is in 2015 een akkoord bereikt over de basisprincipes van een vereniging van Kosovaarse gemeenten met Servische meerderheid. Verder hebben twee Servische energiebedrijven toelating gekregen om actief te worden in Kosovo, en zijn er ook verdere stappen ondernomen voor de realisatie van het akkoord over de telecommunicatie. Ten slotte is ook vooruitgang geboekt in de dossiers van de lokale rechtbanken, de douane, het

⁶³ EC, 29/05/2019, [url](#)

⁶⁴ OCCRP, 11/06/2020, [url](#)

⁶⁵ EC, 06/10/2020, [url](#)

⁶⁶ Tanjug, 18/12/2013, [url](#) ; RFE/RL, 18/12/2013, [url](#); Delegation of the European Union to the Republic of Serbia, 17/12/2013, [url](#); EC, 10/11/2015, [url](#)

⁶⁷ EC, 09/11/2016, [url](#)

⁶⁸ KAS, 04/2014, [url](#)

kadaster, en de grensovergangen. Maar over de moeilijkste knelpunten zoals het statuut van Kosovo is nog geen overeenkomst bereikt.⁶⁹

Op 10 augustus 2016 verklaart de (toenmalige) Servische eerste minister Aleksandar Vučić dat, hoewel de erkenning van de onafhankelijkheid van Kosovo de enige onmiddellijke oplossing voor het conflict zou betekenen, deze voor de Servische regering geen haalbare optie is.⁷⁰

Op 16 januari 2018 wordt de leider van de Servische minderheid in Kosovo, Oliver Ivanović, vermoord in Mitrovica (Kosovo).⁷¹ Na de moord hebben het Servische en Kosovaarse parket verklaard samen te werken in hun moordonderzoek.⁷² Het onderzoek naar de daders van deze moord wordt initieel gevoerd door openbare aanklagers in Mitrovica, waar de moord gebeurd is, maar wordt in maart 2018 overgeplaatst naar de Speciale Aanklager van Kosovo in Pristina omwille van de "complexiteit" van de zaak. In april 2018 heeft het onderzoek nog geen duidelijkheid opgeleverd.⁷³

Servische nationalistische groepen roepen in 2018 op om op de tiende verjaardag van de Kosovaarse onafhankelijkheid (17 maart) protestdemonstraties te houden.⁷⁴

In de zomer van 2018 ontmoeten de presidenten van Servië en Kosovo elkaar meermaals in de kantoren van de EU Hoge Vertegenwoordiger voor Buitenlands Beleid Federica Mogherini. Er verschijnen mediaberichten dat er een territoriumruil op til zou zijn tussen Servië en Kosovo. Er ontstaan hiertegen straatprotesten en uiteindelijk houden de berichten op.⁷⁵

In juni 2019 is de Ivanovic-moordzaak nog steeds niet opgelost. Er zijn zeven namen van verdachten bekend. Twee personen zijn in de zaak gearresteerd waarvan één persoon terug op vrije voeten is. De gerechtelijke autoriteiten in Kosovo en in Servië voeren elk een apart onderzoek.⁷⁶

Ook in 2019 blijft de EC bij haar standpunt wat betreft de kansen op toetreding van Servië tot de EU:

"The overall pace of negotiations will continue to depend in particular on a more intense pace of reforms on rule of law and in the normalisation of its relations with Kosovo* as per the requirements of the Negotiating Framework."⁷⁷

In november 2019 verklaart de Kosovaarse toppoliticus Albin Kurti dat de naam van de moordenaar van Ivanovic bekend is. Het zou gaan om de vicevoorzitter van de Srpska List die op dat moment in Belgrado verblijft. Kurtin vraagt de uitlevering.⁷⁸ In December worden 6 (andere) personen door een rechtbank in Pristina aangeklaagd voor hun betrokkenheid bij de moord, maar het proces wordt uitgesteld.⁷⁹

Het *Nations in Transit Report* van 2020 schrijft Freedom House dat de toetredingsprocedure van Servië tot de EU vertraagt en dat de onderhandelingen tussen Servië en Kosovo eveneens in het slop zijn geraakt:

"During the course of 2019, Serbia's EU accession process slowed down noticeably, with the country opening only two additional negotiating chapters. Meanwhile, the dialogue on normalizing relations with Kosovo all but ground to a halt. The presidents of Kosovo and Serbia, Hashim Thaçi and Aleksandar Vučić, appeared to have refocused their efforts on negotiating an ethnically driven swap

⁶⁹ EC, 10/11/2015, [url](#)

⁷⁰ Tanjug, 10/08/2016, [url](#)

⁷¹ Balkan Insight, 16/01/2018, [url](#)

⁷² Balkan Insight, 22/01/2018, [url](#)

⁷³ Prishtina Insight, 8/3/2018, [url](#)

⁷⁴ Balkan Insight, 05/02/2018, [url](#)

⁷⁵ RFE, 29/09/2018, [url](#); Euronews, 27/08/2018, [url](#)

⁷⁶ N1, 16/06/2019, [url](#); Balkan Insight, 27/11/2018, [url](#)

⁷⁷ EC, 29/05/2019, [url](#)

⁷⁸ IBNA, 18/11/2019, [url](#)

⁷⁹ Balkan Insight, 30/12/2019, [url](#)

of territories as a way to resolve the long-running dispute between Belgrade and Pristina, yet the plan seemed to have been abandoned by the second half of the year.”⁸⁰

Dit wordt bevestigd door de vaststelling dat Servië sinds 2018 minder onderhandelingshoofdstukken met de EU opent:

“The pace of Serbia’s accession process has thus significantly slowed down. In 2017, the country opened six negotiating chapters, and in 2018 four of them. This year, it has not only opened just two new Chapters, but also failed to close a single one, much like Montenegro.”⁸¹

Op 27 juni 2020 wordt in de Amerikaanse hoofdstad Washington een ontmoeting georganiseerd tussen de leiders van Servië en Kosovo. Voorafgaandelijk is er sprake van een deal waarbij de Servië niet langer campagne zal voeren in de internationale gemeenschap om de erkenning van Kosovo terug te draaien. Kosovaarse leiders zouden in ruil toegezegd hebben geen pogingen meer te doen om lid te worden van internationale instellingen. Uiteindelijk wordt de meeting door de Kosovaarse zijde afgelast omdat president Thaci in staat van beschuldiging van oorlogsmisdaden gesteld is door de Special Prosecutor’s Office in Den Haag.⁸²

Het *Serbia 2020 Report* van de EC schrijft dat Servië (algemeen gesproken) de dialoog met Kosovo in stand heeft gehouden. De EC roept het land wel op om een gunstig klimaat te blijven creëren met het oog op een wettelijk bindende overeenkomst met Kosovo, zeker nu de Kosovaarse regering beslist heeft de importtarieven op Servische goederen af te schaffen. Verder maakt dit rapport ook nog gewag van high-level meetings en experten meetings tussen vertegenwoordigers van beide landen tijdens de zomermaanden van 2020 in Brussel:

“Overall, Serbia has remained engaged in the dialogue. The Serbian government needs to continue to uphold its commitments and continue implementation of past Dialogue agreements. Serbia showed restraint in its response to the customs tariffs, up until their suppression. However, following the Kosovo government’s decision to lift the tariffs, Serbia needs to make further substantial efforts and contribute, in particular in its international relations, to the establishment of a conducive environment to the conclusion of a legally binding agreement with Kosovo. The EU-facilitated dialogue resumed with a virtual highlevel meeting on 12 July 2020, followed by high-level meetings in Brussels on 16 July and 7 September. A number of expert level meetings took place in Brussels. Reaching a comprehensive, legally binding agreement is urgent and crucial so that Serbia and Kosovo can advance on their respective European paths.”⁸³

⁸⁰ Freedom House, 2020, [url](#)

⁸¹ European Western Balkans, 05/12/2019, [url](#)

⁸² Balkan Insight, 16/06/2020, [url](#); European Western Balkans, 25/06/2020, [url](#)

⁸³ EC, 06/10/2020, [url](#)

2. Rechtstoestand/rechtsbescherming

Volgens het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2018) zijn er geen politieke gevangenen in Servië, wel wordt beweerd dat bepaalde arrestaties op verdenking van corruptie, witwassen van geld, omkoping, valsheid in geschrifte om politieke redenen verricht zijn:

"There were no confirmed reports of political prisoners or detainees. There were, however, reports that the government arrested persons on corruption charges for political reasons. Between December 2015 and April 2016, in three separate police operations, police arrested 175 persons, including some politicians and officials from ministries and state-owned companies, on the suspicion of corruption, money laundering, forgery, bribery, and abuse of office committed since 2004. Opposition leaders stated the arrests were politically motivated, as the majority of those arrested belonged to opposition parties, and only a few arrested individuals were from the ruling party coalition."⁸⁴

Ook het laatste rapport (2020) van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken stelt dat er geen politieke gevangenen zijn in Servië.⁸⁵

De vrijheid van meningsuiting wordt in het geval van onderzoeksjournalisten soms gecompromitteerd: "Independent journalist associations registered dozens of incidents targeting journalists, including physical assaults and death threats."⁸⁶ En hetzelfde geldt voor mensenrechtenactivisten:

"Human rights defenders continued to operate in a hostile environment. Online threats against human rights activists occurred regularly and investigations were slow. In August, a misdemeanor court in Ruma fined eight activists from the Youth Initiative for Human Rights €420 (\$US 476) each for interrupting a speech by convicted war criminal Veselin Sljivancanin in January 2017. The activists were attacked and ejected during the event."⁸⁷

In 2020 schrijft de Protector of Citizens (Dienst van de ombudsman) in het jaarrapport hierover dat de persvrijheid regelmatig in gevaar komt en dat de positie van journalisten gecompromitteerd wordt doordat ze rechtsreeks bedreigd kunnen worden:

"In this sphere of social life, especially in the field of the freedom of media, we witnessed many violations of rights and endangerments of media freedom. The position and status of journalists and media workers is compromised not only by their poor material status, but also by pressures, offensive and degrading treatment, direct threats and physical assaults by the participants of the public space."⁸⁸

Het jaarlijkse *Freedom in the World Report* (2020) van Freedom House heeft het over een steeds vijandiger wordende omgeving voor de vrije meningsuiting en het open debat. Er zijn lastercampagnes tegen journalisten, universiteitsprofessoren, burgermaatschappijleiders, bekende persoonlijkheden ...Bijzonder verontrustend is dat de hoogste regeringsfunctioanrissen deelnemen aan het discrediteren van niet-politieke tegenstanders :

"Private discussion is generally free and vibrant, but a pattern of retribution against high-profile critics of the government has contributed to an increasingly hostile environment for free expression and open debate. Throughout 2019, perceived government opponents including journalists, university professors, civil society leaders, and celebrities were targeted with smear campaigns in

⁸⁴ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

⁸⁵ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

⁸⁶ Amnesty International, 22/02/2018, [url](#)

⁸⁷ HRW, sd, [url](#)

⁸⁸ Republic of Serbia Protector of Citizens, 15/03/2020, [url](#)

progovernment media outlets, as well as with criminal investigations and other retaliatory measures. Particularly worrisome were instances in which even the highest government officials took part in discrediting nonpolitical figures based on their public criticism of government policies.”

De Grondwet garandeert vrijheid van religie en dit wordt in het algemeen ook in de praktijk gerespecteerd.⁸⁹ Er zijn in 2016 geen gevallen gerapporteerd van vervolging op basis van religie.⁹⁰

Wat betreft de vrijheid van mening, geweten en religie heeft de Dienst van de ombudsman (2020) slechts weinig klachten ontvangen:

“As in previous years, the Protector of Citizens received a small number of complaints and citizen contacts due to the violation of religious freedoms and rights, but there were no groups for acting upon them.”⁹¹

Roma die worden gearresteerd lopen een groter risico op mishandeling of een vernederende behandeling. Zij dienen echter slechts zelden een klacht in tegen de politie. HRW maakt melding van één incident in 2017: “Police in Belgrade detained and abused a Romani couple in May after they reported their car was stolen, according to the European Roma Rights Centre.”⁹² De organisatie European Roma Rights Centre heeft het koppel naderhand bijgestaan om dit geval van politiegeweld openbaar te maken en voor het gerecht te brengen.⁹³

De rechtstoestand/rechtsbescherming worden niettemin al jarenlang gemonitord omdat Albanië doorheen de voorbije decennia een lange weg aan het afleggen is. De sub-kapittels hieronder bieden daarom informatie over een aantal andere aspecten bij de rechtstoestand/rechtsbescherming (corruptie, politisering, gebrekkige middelen,...) en de evolutie van die aspecten tijdens de voorbije vijf jaar.

2.1. Algemene rechtstoestand/rechtsbescherming: de veiligheidsdiensten en het rechtsapparaat

De Servische politie is samen met de *gendarmerie* verantwoordelijk voor de binnenlandse veiligheid en de bestrijding van alle vormen van criminaliteit. De politie en de *gendarmerie* staan onder de voogdij van het ministerie van Binnenlandse Zaken, en de verschillende takken van de politiemacht staan onder de leiding van een algemene directie van de politie. De politie is voldoende georganiseerd, bemand en uitgerust om de nodige bescherming te kunnen bieden aan de bevolking.

Een rapport uit 2016 (*Assessment of Police Integrity in Serbia*) door POINTPULSE (Western Balkans Pulse for Police Integrity and Trust), een regionaal-internationaal netwerk van burgermaatschappijorganisaties, is kritisch voor de Servische politie en haar werking. Volgens het rapport is de integriteit van de Servische politie aan het verzwakken. Slechts 3% van de bevolking denkt dat er geen corrupte politieagenten zijn. De zogenoemde Intern Control Sector ontvangt slechts een klein aantal klachten in verhouding met de algemene negatieve perceptie over de politie bij de bevolking. Het overgrote deel van de bevolking gelooft ook dat de politie een instrument van de politieke klasse is. De politie is, volgens het rapport, te weinig onderworpen aan het parlement, onafhankelijke controleorganen of de Ombudsman (zie 2.3.1). Positief element is de aanname in 2016 van de nieuwe politiewet:

⁸⁹ Freedom House, 15/04/2017, [url](#)

⁹⁰ USDoS, 15/08/2016, [url](#)

⁹¹ Republic of Serbia Protector of Citizens, 15/03/2020, [url](#)

⁹² HRW, 18/01/2018, [url](#)

⁹³ ERRC, 16/05/2017, [url](#)

"The adoption of the new Law on Police was the main reform step in 2016. The legal framework for human resources management and parliamentary control of the police has been improved, but the system of internal control is still lacking. The principles of operational independence of the police are only formally promoted in the introduction to the Law, while numerous possibilities that remained in the rest of it allow the political leadership to exert influence on the actions of the police. New anti-corruption measures have been introduced, such as the integrity test and verification of financial status, but these have not been prescribed with precision. The deadline for the adoption of dozens of by-laws to ensure full implementation of the Law expires in February 2017."⁹⁴

Na een incident in april 2016 waarbij gemaskerde mannen 's nachts een wijk in Belgrado met bulldozers illegaal en met geweld platgelegd hebben om plaats te maken voor de uitvoering van een miljardenproject in de immobieliensector en waarbij de politie er niet in geslaagd is een aantal burgers te hulp te komen, ontstaan er grootschalige protesten tegen de politie. Een van de redenen voor de protestacties is de onopgehelderde dood van een getuige van de nachtelijke afbraakwerken. De eerste minister heeft de top van de politie op hun verantwoordelijkheid gewezen maar onderzoek van het parket heeft nooit tot een resultaat geleid.⁹⁵

In het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2017) staat dat de kwaliteit van de politieonderzoeken (vooral dankzij de implementering van de nieuwe strafprocedurewet) verbetert maar dat corruptie en straffeloosheid bij de politie nog steeds problemen vormen

"Police corruption and impunity were problems. During the year experts from civil society noted that the quality of police internal investigations continued to improve, primarily because of the implementation of the new criminal procedure code. There were 147 charges brought against police officers between January 1 and October 31."⁹⁶

Klachten in verband met de politie kunnen ingediend worden bij het Internal Control Department van de politie

"The Internal Control Department shall control the legality of operations of police officers, as well as other employees in the Ministry, especially regarding the respect and protection of human and minority rights and freedoms in performing official tasks and exercising police authorizations, or in performing duties from their area of responsibility. The Internal Control Department shall undertake measures and actions in accordance with the law regulating criminal proceedings on detection and combating criminal offenses of corruption and other forms of corruptive behaviour, as well as other criminal offenses of police officers and other employees in the Ministry, committed in line of duty or related to duty. The manner of performing internal control shall be prescribed by the Minister."⁹⁷

"A complaint may be filed by any person (hereinafter: complainant) deeming that his/her human and minority rights and freedoms were violated by the actions or omissions of actions of the employee (hereinafter: complainee) while performing official duties, within 30 days from the date of the occurrence of the event being the subject matter of complaint."⁹⁸

In het *Serbia report 2018* van de EC staat dat het wettelijke kader nog onvoldoende is om een operationele onafhankelijkheid van de politie te garanderen ten opzichte van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Hierdoor kan de toerenbaarheid van de politie tijdens de fase van vooronderzoek en onderzoek niet volledig verzekerd worden. Wel is er vooruitgang op het gebied van HR-beleid en de rekruteringen. Er is ook een ethische code voor de politie aangenomen, regelgeving in verband met

⁹⁴ Pointpulse, 2016, [url](#)

⁹⁵ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

⁹⁶ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

⁹⁷ Republic of Serbia, 28/01/2016, [url](#)

⁹⁸ Republic of Serbia, 28/01/2016, [url](#)

disciplinaire maatregelen en een regeling voor een klachtenprocedure. Ten slotte is ook sprake van een herorganisatie van de Internal Affairs Sector (Internal Control Department).

"The total number of police officers is 42 426. There are 601 police officers per 100 000 inhabitants, compared with the EU average of 211 in 2015.

The legal framework for police cooperation needs to be further aligned with the *acquis*. The role, competences and operational accountability of the police should be further clarified. The legal framework is insufficient to guarantee the operational independence of the police from the Ministry of the Interior, and thus to ensure full accountability only to the prosecution during the pre-investigation and investigation phase.

The reform of the human resource management system for the Ministry of the Interior and the police is being finalised. Progress has also been made on transparency in recruitment and transfer procedures, and on overall management of human resources. The rulebook on internal organisation and systematisation has not been adopted. A code of police ethics, a regulation on conducting disciplinary proceedings in the Ministry of the Interior and a rulebook on complaints procedure were adopted with a view to improving police integrity. The internal affairs sector of the Ministry of the Interior is undergoing substantial reorganisation. A new head of police was appointed."⁹⁹

Servië telt in 2019 ongeveer 28.000 politieagenten om wet en orde te handhaven. Het ministerie van Binnenlandse Zaken (civiele autoriteiten) houdt de effectieve controle over de 27 politiedirectoraten.¹⁰⁰

Een jaar later telt Servië 30.565 agenten:

"The total number of police officers is 30 565. There are 425 police officers per 100 000 inhabitants, compared with the EU average of 318 in 2016 according to Eurostat."¹⁰¹

ECRI (European Commission against Racism and Intolerance) noteert in 2017 dat een aanzienlijk aantal Albanezen in het politiekorps is opgenomen waardoor (etnisch) "haatdragende uitspraken" en "haatcriminaliteit" gemakkelijker worden gemeld:

"In the south of Serbia, where a multi-ethnic police force has been created through recruitment of considerable numbers of persons of Albanian origin (§ 17 of GPR No. 11), the reporting of hate speech and hate crime works better."¹⁰²

Ook het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2019) schrijft dat de etnische samenstelling van de politie intussen heterogeen is. De meeste agenten zijn etnische Serviërs maar er zijn ook Bosniakken, etnische Hongaren, etnische Montenegrijnen en een klein aantal etnische Albanezen en andere minderheden waaronder Roma.¹⁰³

In het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse zaken (2020) staat dat de overheid actie heeft ondernomen tegen agenten die mensenrechtenschendingen zouden gepleegd hebben of zich in zouden ingelaten hebben met corruptie. Wanneer het gaat over *high-level* agenten is de overheid echter minder doeltreffend geweest:

"The government took steps to prosecute officials who committed human rights abuses (and punish them, if convicted), both in the police force and elsewhere in the government, following public exposure of abuses."¹⁰⁴

⁹⁹ EC, [url](#), 17/04/2018

¹⁰⁰ USDoS, 13/03/2019, [url](#)

¹⁰¹ EC, 29/05/2019, [url](#)

¹⁰² CoE, 16/05/2017, [url](#)

¹⁰³ USDoS, 13/03/2019, [url](#)

¹⁰⁴ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

Police corruption and impunity remained problems, despite some progress on holding corrupt police officials accountable. During the year experts from civil society noted the quality of police internal investigations continued to improve.¹⁰⁵

The government was less effective when high-level police officials were accused of criminal wrongdoing. In these cases, criminal charges rarely reflected the seriousness of the offense and were often filed after lengthy delays. For example, in 2008 rioters attacked and set fire to a foreign diplomatic mission that supported Kosovo's independence. In 2018, following a 10-year lapse, charges were filed against five high-level police officials, three of whom had since retired, who were charged with failing to protect the mission, endangering public safety, and abusing their offices. The trial of these individuals had yet to commence."¹⁰⁶

Etnische minderheden zoals de Roma of de Albanezen staan traditioneel heel wantrouwig tegenover de politie, en dit niet zonder redenen, want in het verleden zijn talrijke en ook zware vergrijpen van de ordediensten tegen deze minderheden bekend geworden, en ook in het begin van de 21ste eeuw is het nog tot inbreuken tegen de rechten van Roma en Albanezen gekomen, waarbij deze groepen slechts zelden een klacht ingediend hebben tegen de daders (zie 3.1.).¹⁰⁷ ECRI (2017) noteert wel dat sindsdien een aanzienlijk aantal Albanezen in het politiekorps is opgenomen waardoor (etnisch) "haatdragende uitspraken" en "haatcriminaliteit" gemakkelijker worden gemeld:

"In the south of Serbia, where a multi-ethnic police force has been created through recruitment of considerable numbers of persons of Albanian origin (§ 17 of GPR No. 11), the reporting of hate speech and hate crime works better."¹⁰⁸

ECRI voegt hier nog aan toe dat de integratie van Albanezen in het politiekorps ook positief is voor de werkgelegenheid:

"In the context of employment, ECRI again highlights the good practice example of the integration of a considerable number of persons with Albanian origin into the multi-ethnic police force in the south of the country."¹⁰⁹ (zie 3.1.)

In het *Serbia 2020 Report* van de EC staat dat het aantal agenten per 100.000 inwoners in Servië hoger is dan gemiddeld in de EU.

"There were 40.119 police officers in Serbia in April 2020, equivalent to 435 per 100 000 inhabitants, compared with an EU average of 326 (Eurostat, 2017)."¹¹⁰

In dit rapport wordt ook gesteld dat de politie naar aanleiding van de protesten tegen de Covid-19 maatregelen is overgegaan tot massale arrestaties en dat dit een zaak is die zou moeten bekeken worden:

"Considering that the prosecutor, according to the criminal procedure code, has a leading role in the pre-investigation phase, the discrepancy between the large number of arrests carried out by the police, notably during the 'mass arrests', and the much lower number of arrests confirmed by the prosecutor is a matter that needs to be looked at."¹¹¹

Uit het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2020) blijkt dat de gangbare rechten (onder meer vermoeden van onschuld, informatieplicht, recht op openbaar en eerlijk proces, recht op

¹⁰⁵ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

¹⁰⁶ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

¹⁰⁷ Belgrade Centre for Human Rights, 2012, [url](#) ; Cedoca, 24/01/2014 ; Cedoca, 25/09/2013; The Guardian, 26/05/2016, [url](#)

¹⁰⁸ CoE, 16/05/2017, [url](#)

¹⁰⁹ CoE, 16/05/2017, [url](#)

¹¹⁰ EC, 06/10/2020, [url](#)

¹¹¹ EC, 06/10/2020, [url](#)

advocaat, recht op getuigen, recht om in beroep te gaan) binnen een moderne rechtstaat formeel verworven zijn en dat de regering die ook respecteert:

"The constitution and laws provide for the right to a fair and public trial, and the judiciary generally enforced this right. The constitution and laws grant defendants the presumption of innocence. Authorities must inform defendants promptly and in detail of the charges against them, with free translation throughout criminal proceedings if necessary. Defendants have a right to a fair and public trial without undue delay, although authorities may close a trial if the trial judge determines it is warranted for the protection of morals, public order, national security, the interests of a minor, the privacy of a participant, or during the testimony of a state-protected witness. Lay judges sit on the trial benches in all cases except those handled by the organized crime and war crimes authorities. Defendants also have the right to have an attorney represent them, at public expense, when a defendant lacks resources to acquire representation and one of two conditions is met: either the crime is punishable for three or more years of imprisonment or a defense attorney is mandatory under the law. Defendants and attorneys are generally given ample time and sufficient facilities to prepare their defense. Defendants have the right to be present at their own trials, to access government evidence, to question witnesses, and not to be compelled to testify or confess guilt. Both the defense and the prosecution have the right to appeal a verdict. The government generally respected these rights. Some defendants complained about not being able to present evidence in court and not being able to depose witnesses."¹¹²

Wat betreft de werking van het gerecht zelf, maakt Freedom House in haar jaarrapport (2017) gewag van wijdverspreide problemen zoals onder meer corruptie, lange processen, gebrekkige uniforme toegang tot juridische bijstand, gebrekkige transparantie..... :

"The judiciary operates independently, but endemic problems continue to plague the court system, including corruption, lengthy trials, and obstacles to equal treatment, such as high fees and a lack of uniform access to legal aid. In a 2016 report, the Anti-Corruption Council noted some small improvements, citing more complete staffing of courts and progress in some old cases, but concluded that there was little transparency in the judicial system and that the government "continues to violate the presumption of innocence".¹¹³

In 2019 en 2020 geeft Freedom House matige scores (2/4) voor de onafhankelijkheid van het rechtssysteem:

"The independence of the judiciary is compromised by political influence over judicial appointments, and many judges have reported facing external pressure regarding their rulings. Politicians regularly comment on judicial matters, including by discussing ongoing cases or investigations with the media."

Ook de score voor *due process in criminal and civil matters* bedraagt 2/4:

"Due process guarantees are upheld in some cases, but corruption, lack of capacity, and political influence often undermine these protections. Among other problems, rules on the random assignment of cases to judges and prosecutors are not consistently observed, and mechanisms for obtaining restitution in civil matters are ineffective. High-profile, politically sensitive cases are especially vulnerable to interference."¹¹⁴

Het *Nations in Transit* rapport van Freedom House geeft Servië in 2017 een (relatief lage) *status quo*-score (4.50) wat betreft "*judicial framework and independence*". Het verwijst hiervoor onder meer

¹¹² USDoS, 11/03/2020, [url](#)

¹¹³ Freedom House, 15/04/2017, [url](#)

¹¹⁴ Freedom House, 04/02/2019, [url](#); Freedom House, 2020, [url](#)

naar het 2016 voortgangsrapport van de EC waarin bericht wordt over de falende onafhankelijkheid en de traagheid van het gerechtelijke systeem:

“Modest reforms took place to improve the efficiency of the Serbian judicial system in 2016, but, as the EU Progress Report for Serbia noted, a great deal remains to be done in this area. The report listed progress in developing a merit-based recruitment system, in reducing the backlog of cases, and in harmonizing Serbian jurisprudence with EU laws. Nevertheless, ensuring judicial independence was seen as one of the biggest failings, along with the slowness of the judicial system.”¹¹⁵

Ook het tweejaarlijkse rapport van de Anti-Corruption Council wordt in dit Freedom House-rapport geciteerd. Blijkt dat er vooruitgang is in het voorzien van rechtszaken binnen een redelijke termijn en het wegwerken van de gerechtelijke achterstand maar dat er ook nog veel problemen geïdentificeerd worden (politieke beïnvloeding, corruptie,...):

“Earlier in the year, the Serbian government’s Anti-Corruption Council also published a report on the state of the Serbian judiciary over the preceding two years that found improvements in a number of areas, including ensuring trials within a reasonable time frame, reducing the backlog of old cases, and introducing permanent appointment for heads of courts (instead of the previous temporary appointments, which had left them vulnerable to external pressure). The Council also identified numerous problems, including those relating to political influence, the judiciary’s financial dependence on the executive branch, as well as problems of corruption within the judicial system”.¹¹⁶

In het laatste *Nations in Transit Report* van Freedom House (2020) krijgt Servië een 3.5 score op 7 voor *judicial framework and independence*:

“While attention is more often focused on judicial independence, prosecutors also complained of pressure and self-censorship. After several tabloids close to the SNS published accusations, members of the public prosecution service openly complained that the media were being used to attack prosecutors who had spoken out against problems within their profession. They added that the attacks encourage self-censorship and could impact investigations with potential links to politically connected individuals.”¹¹⁷

Ook de Bertelsmann Stiftung (2020) heeft hierover een gelijkaardige analyse en heeft het over een grote afhankelijkheid van de uitvoerende macht (de politieke klasse):

“The judiciary is not free of political influence and is further plagued by inefficiency, nepotism and corruption. Recent constitutional amendments threaten to further erode the judiciary system by making it more dependent on the executive branch and less resilient to political pressures.”¹¹⁸

De Bertelsmann Stiftung citeert hiervoor ook andere internationale bronnen:

“International sources describe the judiciary as very prone to political influence (World Economic Forum ranks Serbia as 107 out of 140 countries in its Global Competitiveness Report 2018; World Justice Project depicts Serbia in its Rule of Law Index as a country with a very weak rule of law). Courts are slow and inefficient with an average court case length of 635 days and litigation incurs very high costs, over 40% of the claim at hand (World Bank, Doing Business 2018). Corruption is also a weak point of the judiciary.”¹¹⁹

¹¹⁵ Freedom House, 03/04/2017, [url](#)

¹¹⁶ Freedom House, 03/04/2017, [url](#)

¹¹⁷ Freedom House, 2020, [url](#)

¹¹⁸ Bertelsmann Stiftung, 29/04/2020, [url](#)

¹¹⁹ Bertelsmann Stiftung, 29/04/2020, [url](#)

Het *Serbia 2019 Report* van de EC heeft ook positieve elementen te melden en dit in verband met de disciplinaire procedures voor de rechters en parketmagistraten. In 2018 zijn 152 disciplinaire rapporten opgesteld en zijn vijf disciplinaire procedures opgestart. Er zijn ook sancties uitgevaardigd. Rechters en parketmagistraten moeten ook duidelijkheid verschaffen over hun vermogen:

“Disciplinary procedures are in place for both judges and prosecutors. In 2018, the SPC disciplinary prosecutor processed 152 disciplinary reports received and initiated a procedure in five cases. The Disciplinary Commission issued the following sanctions: public warnings, prohibition of career advancement, decrease in salary, and a dismissal in one case. During the same period, the HJC’s Disciplinary Commission had 30 cases in process, 25 of which were new cases proposed by the disciplinary prosecutor in 2018. The Disciplinary Commission issued a public warning and imposed several salary reductions. Judges and prosecutors have an obligation to declare their assets on an annual basis and to report possible conflicts of interest.”¹²⁰

In het *Serbia 2020 Report* van de EC staat dat Servië een zekere graad van voorbereiding heeft bereikt op het gebied van het rechtswezen. Er staat ook dat de grondwettelijke hervormingen van het gerecht *on hold* gezet zijn tot na de verkiezingen en dat de mogelijkheid voor verdere politieke invloed op het gerecht onder de nieuwe legislatuur een reden tot ongerustheid is:

“Serbia’s judicial system has some level of preparation. No progress was made over the reporting period. The constitutional reform on the judiciary was put on hold until after the 2020 parliamentary elections. This delay has repercussions on the adoption of related judicial legislation that is needed to increase safeguards for judicial independence. The scope for continued political influence over the judiciary under the current legislation is a serious concern. Serbia continued its efforts to reduce old enforcement cases and harmonise court practice.”¹²¹

In dit rapport wordt eveneens ingegaan op de rol van het *High Judicial Council* (HJC) en *State Prosecutorial Council* (SPC) in de aanpak van het onder druk zetten, beïnvloeden en publiekelijk becommentariëren van rechters door derden. Deze twee instanties hebben klachten hierover van rechters en parketmagistraten gemonitord en behandeld. Ze hebben ook aanbevelingen over de problematiek geformuleerd:

“The HJC and the SPC continued to monitor complaints by judges and prosecutors. In 2019, the HJC issued two public statements condemning public commenting. The SPC processed 18 complaints in 2019, and recommended measures in three cases. In one case, it justified the concern over influence by 21 means of public comments and media campaigns. The codes of conduct for members of the government and parliament prohibit such behaviour. However, the ongoing undue pressure and comments on the work of the judiciary show that effective sanctions for undue influence of the judicial office holders or public comments that undermine their independence are not available or implemented efficiently.”¹²²

De twee instanties nemen soms ook disciplinaire actie tegen rechters zelf, na klachten van personen uit het publiek:

“In 2019, the HJC disciplinary prosecutor received 491 complaints against judges, mostly from members of the public. In seven cases, it initiated a disciplinary procedure. The HJC’s disciplinary commission dealt with 31 cases, 25 cases were solved. A dismissal procedure was initiated in one case, and sentences with public warnings and salary reductions were issued. The SPC disciplinary prosecutor rejected complaints in 113 cases as unfounded and forwarded 7 cases to the disciplinary

¹²⁰ EC, 29/05/2019, [url](#)

¹²¹ EC, 06/10/2020, [url](#)

¹²² EC, 06/10/2020, [url](#)

commission, the second instance. In three cases sanctions were issued including a public warning, prohibition of advancement in career and decrease in salary.”¹²³

2.1.1. De hervormingen en de aanpak van de corruptie bij gerecht en veiligheidsdiensten: evolutie (2015-2020) en huidige stand van zaken

Sinds 2001 is het volledige gerechtelijke apparaat van de Republiek Servië aan een reeks ingrijpende hervormingen onderworpen. Deze hervormingen moeten enerzijds voor een efficiëntere rechtsgang zorgen, maar anderzijds ook de rechten van de burger beter waarborgen, dit in overeenstemming met de eisen van de Servische grondwet, van de door het land geratificeerde verdragen, en van de EU, het laatste uiteraard met het oog op de toetreding tot de EU (zie 1.1.4.). Naast een complete hertekening van de gerechtelijke kaart is ook de structuur van het gerechtelijke systeem volledig omgebouwd naar een drietrapsstelsel, met het doel, de werklast beter te verdelen over het grondgebied. Verder is ook gesleuteld aan de vereiste kwalificaties en de verkiezing van de rechters, en is een Hoge Raad van Justitie in het leven geroepen, die samen met het parlement voor de selectie en benoeming van de rechters moet zorgen. Dit alles moet de onafhankelijkheid en de kwaliteit van de rechtbanken ten goede komen. Ook de staande magistratuur is hervormd, en naast de gewone hiërarchie van procureurs zijn er nu speciale openbare ministeries voor oorlogsmisdaden en de georganiseerde misdaad.¹²⁴

In het EC-voortgangsrapport van 2016 staat dat er voortgang is geboekt met de implementatie van de wetgeving ter bescherming van klokkenluiders, het wegwerken van achterstanden in langlopende rechtszaken en de benoeming van nieuwe leden in de *High Judicial Council* en *State Prosecutorial Council* dankzij een nieuw en transparant kiessysteem hiervoor.¹²⁵

Een negatief punt in 2016 is dat het Servische parlement sinds december 2015 nog steeds geen nieuwe hoofdaanklager voor oorlogsmisdaden heeft benoemd. Dit belemmert de voortgang in de vervolging van oorlogsmisdadigers. Ook maakt de EC zich zorgen over het feit dat Servië niet langer volledig samenwerkt met het Joegoslaviëtribunaal.¹²⁶ Op 15 mei 2017 wordt Snezana Stanojkovic tot hoofdaanklager oorlogsmisdaden aangesteld.¹²⁷ Haar belangrijkste agendapunt is het onderzoeken van oorlogsmisdaden tegen Serviërs. De activiteiten van het Joegoslaviëtribunaal zijn afgesloten in december 2017.¹²⁸

Freedom House noteert in het *Nations in transit*-rapport tegelijk enkele positieve elementen: Een belangrijke wet, aangenomen in december 2015 maar van kracht geworden in 2016, is de “wet op de ordehandhaving en veiligheid”. Van deze wet wordt verwacht dat ze de gerechtelijke achterstand drastisch zal doen dalen. Volgens Freedom House schat de minister van Justitie Nela Kuburovic in oktober 2016 dat ongeveer 900.000 oude zaken tegen het eind van het jaar zullen opgelost raken. Ook de “wet op de bescherming van het recht op een rechtszaak zonder buitensporige vertraging” wordt in de loop van 2016 van kracht. Deze wet voorziet burgers in de mogelijkheid om een vergoeding te krijgen in zaken die jaren hebben aangesleept.¹²⁹

In het jaarlijkse mensenrechtenrapport (2017) van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken staat dat

¹²³ EC, 06/10/2020, [url](#)

¹²⁴ EC, 09/11/2016

¹²⁵ The Guardian, 20/12/2017, [url](#)

¹²⁶ EC, 09/11/2016, [url](#)

¹²⁷ Balkan Insight, 15/05/2017, [url](#)

¹²⁸ The Guardian, 20/12/2017, [url](#)

¹²⁹ Freedom House, 03/04/2017, [url](#)

"In 2015 parliament adopted the Law on the Protection of the Right to Trial within a Reasonable Time, which entered into force on January 1. The law provides for free and urgent judicial protection and legal remedies in the case of violations of this right to all parties in the proceedings before the courts, with the exception of proceedings before administrative authorities and for the public prosecutor in criminal proceedings."¹³⁰

In het *Serbia 2018 Report* van de EC staat over het rechtswezen dat Servië in januari 2018 de langverwachte *draft* heeft voorgesteld van de constitutionele hervorming voor het rechtswezen. Er staat ook dat er vooruitgang geboekt is in het wegwerken van de gerechtelijke achterstand. Toch stelt het rapport dat er nog verder werk moet gemaakt worden van de onafhankelijkheid van het gerecht als ook van een beter professionalisme:

"Serbia has some level of preparation to apply the *acquis* and European standards in this area. Serbia presented in January 2018 the long awaited draft of the constitutional reform for the judiciary that was put forward for public discussion before being sent to the Venice Commission for its opinion. Some progress was made, notably by reducing the backlog of old enforcement cases and putting in place measures to harmonise court practice, while preparations for amending the constitutional and legislative framework to further improve the independence of the judiciary are still ongoing. Corruption is widespread and remains an issue of concern. The legal framework on fundamental rights (zie 2.2.) is mostly in place but remains incomplete and its implementation inconsistent. Freedom of expression (zie 3.3.) has seen no progress. Independent and regulatory bodies need to be strengthened, including as regards budget and skilled staff, and their functional independence must be guaranteed in practice."¹³¹

In het *Serbia 2019 Report* van de EC staat dat de druk op het gerecht heel hoog blijft en dat het huidige constitutionele en wetgevende kader ruimte blijft bieden voor politieke invloed op het gerecht. Verder staat in dit rapport, net zoals in het *Serbia 2018 Report* dat er "een zekere vooruitgang" is geboekt:¹³²

"Serbia's judicial system has some level of preparation. Some progress was achieved during the reporting period. Last year's recommendations have only been partially addressed. Some progress was achieved in the reduction of old enforcement cases and following up on measures to harmonise court practice. The constitutional reform process, intended to align the constitution with European standards for the judiciary, is ongoing. Further to the adoption of the constitutional amendments, the system for the appointment and evaluation of judges and prosecutors needs to be revised to allow for fully merit-based judicial recruitments and careers. Currently, the scope for political influence *remains of concern*."¹³³

Eind 2019 is Servië er nog steeds niet in geslaagd de amendementen voor te bereiden en in het parlement goed te keuren die vereist zijn om het gerecht te hervormen, zoals aangekondigd was in 2017:

"Serbia is two years late with the changes of its Constitution in the parts concerning the independence of the judiciary. The original deadline for the amendments was the end of the year 2017. Revision of the Action Plan for the Chapter 23 postponed the reform for the second and third quarter of 2018. However, it is the end of 2019, and Serbia does not have a new Constitution, while the Minister of Justice announced in August that it will be the new parliament, elected in Spring 2020, that will conclude the process.

¹³⁰ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

¹³¹ EC, [url](#), 17/04/2018

¹³² EC, 29/05/2019, [url](#)

¹³³ EC, 29/05/2019, [url](#)

Reform of the Constitution is one of the obligations of Serbia towards the EU, which was formulated by the Action Plan for the Chapter 23. It is intended to bring more independence to the judges and prosecutors and thereby bring Serbia closer to EU standards.”¹³⁴

Volgens het *Nations in Transit report* van Freedom House (2020) is er in de loop van 2019 geen vooruitgang gemaakt in de hervormingsprocedure van het gerecht.

“In the course of 2019, no progress was made on reforms that aimed to improve the rule of law, or the efficiency and independence of the judiciary. Despite rhetorical commitments to reforming the justice system, particularly within the context of the EU accession process, lack of independence and professionalism are still the biggest problems facing Serbia’s judicial system.”¹³⁵

Ook de Bertelsmann Stiftung spreekt over weinig vooruitgang:

“The current constitutional and legislative framework still leaves room for undue political influence over the judiciary. Little progress has been made in establishing a fully objective, transparent and merit-based system for the appointment of judges and prosecutors.”¹³⁶

Volgens de minister van Justitie zal de hervorming gebeuren onder het nieuwe (nog te verkiezen) parlement:

“However, it is the end of 2019, and Serbia does not have a new Constitution, while the Minister of Justice announced in August that it will be the new parliament, elected in Spring 2020, that will conclude the process.”¹³⁷

Op de website van de OVSE staat dat deze organisatie een aantal programma’s heeft lopen om de politie te helpen hervormen:

“The Mission runs a variety of programmes to assist Serbia in its police reform process and support its national strategies and priorities. These include fighting organized crime, particularly economic crime and corruption, drug trafficking, and harm reduction related to substance abuse. The Mission also helps the police introduce international standards, thereby improving its professionalism, and provides advice and assistance to the authorities to introduce sustainable quality standards in the training curricula. To increase mutual trust and confidence in the police service, the Mission helps develop community policing principles and works on strengthening the partnership between the police and the public.”¹³⁸

2.1.2. Juridische bijstand

Een jarenlange belemmering voor de rechtsgang in Servië zijn de hoge kosten voor het aanspannen van een rechtszaak, en de beperking van de vergoeding voor kosteloze rechtshulp tot advocaten. De vaak bijzonder goed op bepaalde juridische problemen gespecialiseerde ngo’s zien zich daardoor in hun activiteiten belemmerd.¹³⁹

Volgens een bron uit 2016 zou nieuwe wetgeving over een verbetering van de toegang tot gratis rechtsbijstand voor mensen uit kwetsbare groepen en in alle situaties slechts in 2018 geïmplementeerd kunnen worden.¹⁴⁰

¹³⁴ European Western Balkans 31/12/2019, [url](#)

¹³⁵ Freedom House, 2020, [url](#)

¹³⁶ Bertelsmann Stiftung, 29/04/2020, [url](#)

¹³⁷ European Western Balkans, 31/12/2019, [url](#)

¹³⁸ OSCE, s.d., [url](#)

¹³⁹ Humanitarian Law Center, 18/01/2013, [url](#)

¹⁴⁰ Euractiv, 05/10/2016, [url](#)

Tijdens een rondetafel met onder meer de OVSE en het Ministerie van Justitie in februari 2017 blijken er nog steeds obstakels te zijn om de wet te implementeren.¹⁴¹

In de jaarlijkse mensenrechtenrapporten van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse zaken over 2017 en 2018 staat dat gratis gerechtelijke bijstand enkel toegestaan wordt in ernstige zaken, wanneer een advocaat wettelijk verplicht is.

"Poorer defendants struggled to get legal representation, as the country does not have a functional system of free legal aid for all situations. Free legal aid was granted only in serious cases, where the law mandates representation."¹⁴²

Volgens het *Serbia 2019 Report* van de EC is een nieuwe wet aangenomen die gratis gerechtelijke bijstand voorziet, ook voor in administratieve zaken. De wet zal in oktober 2019 in voege treden.

"A new Law on free legal aid was adopted in November 2018, and it includes a regulatory framework for legal aid in administrative cases. a new Law on free legal aid was adopted in November 2018 and is to be implemented as of October 2019; an issue to be followed is the accessibility of free legal aid to the most vulnerable groups."¹⁴³

In 2020 staat de nieuwe wet ook vermeld in een rapport van de Commissioner for the Protection of Equality (zie 2.3.2.):

"The Ministry stated that the adoption of the Law on Free Legal Aid established an efficient system of free legal aid based on equal access to free legal aid without discrimination against providers, claimants and users."¹⁴⁴

En de nieuwe wet wordt ook bevestigd door het jaarlijkse mensenrechtenrapport (2020) van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken:

"Detainees who are eligible for social welfare qualify for free legal aid regardless of the seriousness of the charge they face."¹⁴⁵

Dit rapport wijst wel op potentiële limieten op gratis juridische bijstand:

"The new Law on Free Legal Aid potentially limits these organizations' ability to provide free legal aid in some traditionally important areas for human right protection, such as defamation suits and misdemeanor offenses."¹⁴⁶

Er bestaan ook verschillende niet wettelijk geregelde mogelijkheden om kosteloze rechtshulp te verkrijgen: in een deel van de Servische gemeentes wordt gratis rechtshulp aangeboden, internationale hulporganisaties zoals het Hoogcommissariaat voor de Vluchtelingen van de Verenigde Naties (UNHCR) helpen kwetsbare groepen zoals de Roma. Servische ngo's zoals Praxis onderhouden met de hulp van buitenlandse financiering goed georganiseerde netwerken voor professionele rechtshulp. De meeste van deze initiatieven zijn gericht op administratieve problemen zoals ziekteverzekering, inschrijving in het bevolkingsregister of in een school, enz.:

"Local NGOs and international organizations provided additional housing, economic assistance, and free legal assistance for civil registration, resolution of property claims, securing work rights, and obtaining personal documents."¹⁴⁷

¹⁴¹ Multi Donor Trust Fund for Justice Sector Support in Serbia, 10/02/2017, [url](#)

¹⁴² USDoS, 03/03/2017, [url](#); USDoS, 13/03/2019, [url](#)

¹⁴³ EC, 29/05/2019, [url](#)

¹⁴⁴ CPE, 05/2020, [url](#)

¹⁴⁵ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

¹⁴⁶ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

¹⁴⁷ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

Het *Serbia 2020 Report* van de EC schrijft dat het te vroeg is om de impact van de nieuwe Wet over de gratis juridische bijstand in te schatten. Volgens dit rapport vrezen een aantal ngo's wel dat gratis juridische bijstand door de nieuwe wet moeilijker tot bij een aantal van de zwaksten zal raken. Niettemin hebben in de eerste zes maanden na de nieuwe wet 2.019 personen gratis juridische bijstand ontvangen en hebben 8.105 personen gratis juridische steun gekregen:

"It is too early to assess the impact of the new law on free legal aid, applied as of October 2019..... NGOs without a lawyer registered in the bar are not, under this law, eligible legal aid providers, apart from a few exceptions. At the same time, the Bar Association of Belgrade warned that attorneys who act as statutory representatives for NGOs would be disbarred; some disciplinary procedures are ongoing. Several NGOs expressed concerns that, due to the new law, legal aid may no longer reach some of the most vulnerable individuals. Statistical data on the first 6 months of implementation of the law indicate that 2 019 persons received free legal aid and 8 105 received free legal support; the eligibility criteria being linked to benefiting from social welfare or child allowance, which covers a limited percentage of persons at risk of poverty in Serbia."¹⁴⁸

2.2. Algemene rechtstoestand/rechtsbescherming: wetgeving en toepassing ervan in de praktijk

Servië heeft zijn wetgeving al grotendeels aangepast aan de eisen van de Unie, de Raad van Europa en het OVSE. Deze wetten worden in het algemeen ook toegepast. Zo waarborgt de Servische grondwet voor iedereen het recht op gelijke bescherming van zijn/haar rechten in de procedures voor een rechtbank, bij andere staatsinstellingen, instellingen met openbare macht, alsook tegenover autoriteiten op provinciaal of lokaal niveau.¹⁴⁹

In het *Serbia 2018 Report* van de EC staat dat het wetgevende en institutionele kader om de mensenrechten te garanderen aanwezig is, maar dat consistente en efficiënte implementering ervan dringend nodig is:

"The legislative and institutional framework for upholding human rights is in place. However, consistent and efficient implementation of legislation and policies throughout the country is urgently needed. In addition to making substantial efforts to uphold freedom of expression, Serbia needs to address the shortcomings outlined below and in particular: strengthen human rights institutions and guarantee their independence, including via the allocation of the necessary financial and human resources; step up actions to protect the rights of the groups facing discrimination, including lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex (LGBTI) persons (zie 3.5.), persons with disabilities, people with HIV/AIDS and other vulnerable groups: actively pursue investigation, prosecution and convictions for hate-motivated crimes; give higher priority to the rights of the child: develop a national action plan for children and a national action plan to address violence against children; improve coordination and oversight of the child protection system and ensure that existing legislation and policies are effectively implemented; address the violations taking place in institutions; develop a comprehensive approach for the protection of national minorities by implementing its action plan on national minorities consistently across the country and amending the legal framework by means of an inclusive, transparent and efficient process; efficiently implement and monitor the strategy and action plan for Roma inclusion (zie 3.2.)."¹⁵⁰

Ook de Bertelsmann Stiftung wijst erop dat er een wettelijk systeem voorhanden is om de burgerrechten en de wettelijke bescherming tegen discriminatie te garanderen:

¹⁴⁸ EC, 06/10/2020, [url](#)

¹⁴⁹ EC, 12/10/2011, [url](#) ; OSCE, 09/2011, [url](#) ; EASO, 11/2016

¹⁵⁰ EC, [url](#), 17/04/2018

"Serbia has established a system for guaranteeing and protecting civil rights and for protecting citizens from discrimination."¹⁵¹(zie ook 3)

In het *Serbia 2019 Report* van de EC staat dat het wetgevende en institutionele kader om de mensenrechten te garanderen aanwezig is. In juni 2018 zijn nog een aantal amendementen aangenomen ter verbetering van dit kader voor de nationale minderheden (zie ook 3):

"The legislative and institutional framework for upholding human rights is broadly in place. Amendments improving the legislative framework related to national minorities were adopted in June 2018. However, consistent and efficient implementation of legislation and policies needs to be ensured. In addition to making substantial efforts to uphold freedom of expression, Serbia needs to address shortcomings already identified in the 2018 report."¹⁵²

In het *Serbia 2020 Report* van de EC staat dat ook het wettelijke kader voor de basisrechten op punt staat maar dat de implementering ervan niet consistent is. In verband hiermee wordt verwezen naar de nieuwe mediastrategie waar op het terrein geen vooruitgang gemaakt is op het gebied van vrijheid van meningsuiting. Ook de rol en de functionele onafhankelijkheid van bepaalde instituten moeten erkend en versterkt worden:

"The legal framework on fundamental rights is broadly in place but its implementation is inconsistent. Regarding freedom of expression, Serbia has adopted a new media strategy, which was drafted in a transparent and inclusive manner and identifies the main challenges related to media freedom in Serbia. However, implementation of the new strategy has not yet started and no progress was made yet on the ground to improve the overall environment for freedom of expression. The role of independent and regulatory bodies needs to be recognised, their capacities strengthened, including their budgets and skilled staff, and their functional independence must be guaranteed in practice."¹⁵³

Servië heeft intussen zeven van de acht mensenrechteninstrumenten geratificeerd. Het land moet enkel nog lid worden van de internationale Conventie over de Bescherming van de Rechten van migrantenwerkers en hun familieleden.¹⁵⁴

2.3. Systeem van daadwerkelijke rechtsmiddelen tegen schending van rechten en vrijheden zoals neergelegd in het EVRM, BUPO-verdrag, anti-folterverdrag, Geneefse Vluchtelingenconventie

In Servië heeft iedereen het recht op het aantekenen van beroep (of een ander rechtsmiddel) tegen beslissingen die zijn/haar rechten, plichten of rechtmatige belangen aanbelangen. Er bestaat ook de mogelijkheid om individueel klacht in te dienen bij het Grondwettelijk Hof, indien een burger van mening is dat een beslissing zijn grondrechten schendt. Doordat Servië ook het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens (EHRM) heeft geratificeerd, bestaat ook de mogelijkheid om een geschil met de autoriteiten voor het EHRM te brengen, een mogelijkheid, waar Servische burgers reeds uitgebreid gebruik van hebben gemaakt.¹⁵⁵

¹⁵¹ Bertelsmann Stiftung, 29/04/2020, [url](#)

¹⁵² EC, 29/05/2019, [url](#)

¹⁵³ EC, 06/10/2020, [url](#)

¹⁵⁴ EC, 06/10/2020, [url](#)

¹⁵⁵ EC, 12/10/2011, [url](#) ; OSCE, 09/2011, [url](#) ; EASO, 11/2016

Ook in 2020 staat het nog steeds zo genoteerd in het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken:

“The constitution grants individuals the right to appeal to the Constitutional Court regarding an alleged violation of human rights. In addition to ruling whether a violation occurred, the court can also issue a decision that can serve as grounds for seeking restitution. The government generally respected decisions rendered by the Constitutional Court. Once all avenues for remedy in the domestic courts are exhausted, citizens may appeal cases involving alleged violations of the European Convention on Human Rights to the European Court of Human Rights.”¹⁵⁶

Naast de wettelijke voorzieningen binnen de gewone rechtsgang zijn er ook andere onafhankelijke instellingen tot wie burgers zich kunnen wenden. Het toezicht op de naleving van mensenrechten in Servië vindt immers ook plaats door internationale en lokale gouvernementele en niet-gouvernementele organisaties. Deze organisaties rapporteren geregeld over de situatie van de mensenrechten in Servië. De onderstaande sub-kapittels bespreken deze alternatieven:

2.3.1. Dienst van de ombudsman (The Protector of Citizens)

Burgers kunnen zich tot de ombudsman wenden indien zij van mening zijn dat hun rechten door de autoriteiten geschonden worden. De instelling van de ombudsman bestaat op lokaal, provinciaal en nationaal niveau. De nationale ombudsman heeft vergaande bevoegdheden, maar hij oefent geen controle uit op het parlement, de president, de regering, het Grondwettelijk Hof, de rechtbanken en de instellingen van de openbare aanklagers. De ombudsman neemt ook de functie waar van preventiemechanisme tegen foltering en andere onmenselijke of vernederende behandelingen.¹⁵⁷

In zijn laatste jaarrapport (2020) schrijft de Protector of Citizens dat ongeveer 11.000 burgers contact hebben opgenomen met zijn dienst en dat er ook 3.200 klachten zijn ingediend:

“During the last year the Protector of Citizens was contacted by approximately 11,000 citizens and more than 3,200 complaints were received and in these citizens presented the violations of their rights. The complaints predominantly refer to the violation of rights in economic property field, good administration field and social and cultural rights. The complaints of citizens mostly refer to the violation of rights to the property protection, right to receiving of the decision within legal deadline as well as of the right to the respect of the best interests of a child. Within the project of the increase of availability of the Protector of Citizens, I visited 12 cities and municipalities and made the competences of the institution and manners in which they may exercise their rights closer to citizens.”¹⁵⁸

De Bertelsmann Stiftung uit in haar jaarrapport bezorgdheden over de dominante van de heersende partij, de voordelen van de regerende elites, partijdige media, de beperkte invloed van de burgermaatschappij en de obstakels die de werking van de “vierde macht” (de Protector of Citizens of Dienst van de ombudsman en de Commissioner for Information of Public Importance and Personal Data) (zie 1).

Volgens het *Serbia 2020 Report* van de EC is het jaarrapport van de ombudsman in het parlement (voltallige zitting) besproken. Blijkt dat de autoriteiten de aanbevelingen van de ombudsman in hoge

¹⁵⁶ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

¹⁵⁷ Republic of Serbia Protector of Citizens, 2017, [url](#)

¹⁵⁸ Republic of Serbia Protector of Citizens, 15/03/2020, [url](#)

mate opvolgen (opvolgingspercentage van 95.5%). Er zijn ook drie nieuwe adjunct-ombudspersonen aangeduid.

"As regards the promotion and enforcement of human rights, the annual reports of independent bodies were discussed in a parliamentary plenary session and conclusions were adopted for the first time since 2014. Compared with 2018, a similar number of citizens' complaints were submitted to the Ombudsman in 2019 (2018: 3,338; 2019: 3,276), while the number of recommendations from the Ombudsman addressed to the authorities increased (2018: 793; 2019: 934). According to the Ombudsman, the percentage of his recommendations followed up by the authorities remains high (2018: 93.2%; 2019: 95.5%). However, certain recommendations related to 'public interest' have still not been addressed. Three new deputy Ombudspersons were appointed a year after the expiration of the previous mandates, and one deputy has yet to be appointed. There is a serious delay in filling the posts in the Ombudsman's Office provided for under the relevant rulebook. In addition, staff turnover is a concern for the Office's efficiency, which still lacks appropriate premises. There has been a serious delay in amending the law on the Ombudsman."¹⁵⁹

2.3.2. The Commissioner for the Protection of Equality

De Commissioner for the Protection of Equality heeft de wettige macht om burgerrechtelijke zaken aan te spannen tegen privé- of overheidsinstellingen voor overtredingen tegen de anti-discriminatiewetgeving.¹⁶⁰

In zijn laatste jaarrapport (2020) schrijft de Commissioner for the Protection of Equality dat zijn Dienst 1.479 klachten heeft behandeld. Verder was hij actief op het gebied van verbeteringen aan de wet- en regelgeving en ook van bemiddeling:

"During 2019, the Commissioner handled 1,479 cases. In addition to opinions on the complaints in individual cases, the Commissioner made 686 recommendations for measures ensuring equality, sent 16 initiatives for amending regulations, 31 opinions on draft laws and other general acts, filed six criminal charges and three petitions for misdemeanour proceedings. In one case, it was proposed to initiate mediation (conciliation) proceedings, one complaint was filed for protection against discrimination and one motion to the Constitutional Court for review of constitutionality. Most complaints were filed for discrimination on the grounds of disability, then on the grounds of gender, health status, while the same number of complaints were filed on the grounds of age and membership in political, trade union and other organisations. Then, there are complaints on the grounds of marital and family status, national affiliation and ethnic origin, financial position and sexual orientation, followed by other grounds of discrimination with fewer complaints."¹⁶¹

In het *Serbia 2020 Report* van de EC staat dat het mandaat van de commissaris in mei 2020 afgelopen is en dat er nog een nieuwe commissaris moet gekozen worden.¹⁶²

2.3.3. Klachten in verband met de politie

In 2006 is er een intern controleorgaan opgericht, waarvan het mandaat erin bestaat om het werk van de politie te controleren, meer bepaald in verband met het respecteren van de mensenrechten. Het controleorgaan bestaat anno 2012 uit een hoofdkantoor en vier regionale eenheden waar men een klacht kan neerleggen.¹⁶³

¹⁵⁹ EC, 06/10/2020, [url](#)

¹⁶⁰ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

¹⁶¹ CPE, 05/2020, [url](#)

¹⁶² EC, 06/10/2020, [url](#)

¹⁶³ Internal Affairs Sector, s.d., [url](#) ; Landinfo, 10/07/2012, [url](#)

Iedereen heeft het recht om klacht in te dienen tegen een politieambtenaar indien hij/zij vindt dat zijn/haar rechten zich geschonden door een onwettige of ongepaste handeling. De klacht kan schriftelijk of mondeling worden ingediend, beroepen tegen beslissingen ook elektronisch. De eerste beslissing wordt genomen binnen 15 dagen na de klacht, en de hele klacht moet binnen de 45 dagen worden afgehandeld. Er bestaat de mogelijkheid om tegen een beslissing in beroep te gaan en de klacht door de gewone rechtbanken te laten behandelen. Er is de hiervoor normale rechtsgang, straf- of burgerrechtelijk, met een getrappt systeem, waarbij telkens beroep kan worden ingediend tegen een vonnis of arrest, tot op het niveau van het Opperste Hof van Cassatie.¹⁶⁴

Daarnaast bestaat er ook een interne beroepsinstantie, gesitueerd bij het kabinet van Binnenlandse Zaken waar klacht kan worden neergelegd (Bureau of Complaints and Grievances). Deze beroepsinstantie, die hoofdzakelijk werkt zoals een inspectieorgaan voor de politie, moet er onder andere op toezien dat het wettelijk kader in de praktijk wordt toegepast. Een bijkomende maatregel is de ethische gedragscode voor de politie.¹⁶⁵

In het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2019) staat dat het ministerie van Binnenlandse Zaken opgetreden is in gevallen van politieagenten die zich te buiten zijn gegaan aan mishandeling en foltering.

"In the first eight months of the year, the Ministry of Interior's Sector of Internal Control filed one criminal charge against a police officer due to reasonable suspicion that he had committed a crime of abuse and torture. During the same period, the ministry's internal control office filed 155 criminal charges against 227 individuals for 1,004 crimes; 145 were police officers and 82 were civilians."¹⁶⁶

In het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2020) wordt opnieuw verwezen naar klachten tegen politieagenten en de effectieve doorverwijzing en behandeling ervan door het gerecht:

"In the first eight months of the year, the Ministry of Interior's Sector of Internal Control filed one criminal charge against a police officer due to reasonable suspicion that he had committed abuse and torture. During the same period, the ministry's internal control office filed 136 criminal charges against 285 individuals for 388 crimes, of whom 124 were police officers and 161 were civilians. In 45 of the cases, the perpetrator was sentenced to detention."¹⁶⁷

Volgens het *Serbia 2020 Report* van de EC is de slagkracht van de Sector of Internal Control versterkt qua uitrusting en personeel:

"The capacity of the internal control sector of the Ministry of the Interior was strengthened both in terms of equipment and human resources. However, the implementation of the anticorruption measures, including integrity tests, has yet to show concrete results. The operational independence of the sector is still not fully guaranteed."¹⁶⁸

2.3.4. Ngo's en internationale mensenrechtenorganisaties

Volgens Freedom House kunnen (internationale) ngo's vrij actief zijn, maar kunnen ze met bedreigingen en smeercampagnes geconfronteerd indien ze zich kritisch opstellen ten opzichte van de regering:

¹⁶⁴ Belgrade Centre for Human Rights, 2012, [url](#); Internal Affairs Sector, s.d., [url](#); Republic of Serbia (Ministry of Interior. Bureau for complaints and grievances), [url](#); Republic of Serbia (Ministry of the Interior. Internal Affairs Division of the Police), s.d., [url](#)

¹⁶⁵ Landinfo, 10/07/2012, [url](#)

¹⁶⁶ USDoS, 13/03/2019, [url](#)

¹⁶⁷ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

¹⁶⁸ EC, 06/10/2020, [url](#)

"Foreign and domestic nongovernmental organizations (NGO) generally operate freely, but those that take openly critical stances toward the government or address sensitive or controversial topics have faced threats and harassment in recent years. In 2019, a number of NGOs were the targets of sustained smear campaigns in the media in response to their activities. Some individual activists were physically assaulted, and the offices of the Youth Initiative for Human Rights and the Pride Info Center were vandalized or attacked, apparently by right-wing extremists."¹⁶⁹

De Bertelsmann Stiftung schrijft in dit verband dat de regering zelf veel "burgermaatschappijorganisaties" opricht om een dialoog te verantwoorden tussen de bevolking en de overheid:

"Members of the government and the president himself are stirring the atmosphere of mistrust against CSOs via constant accusations and verbal attacks. They particularly target CSOs with a critical stance on the current state of play of policy-making and implementation. There has been a sudden boom of government-organized NGOs that serve to legitimize the dialog between civil society and the ruling coalition. Such organizations take part in public discussions, participate in working groups and are regularly granted public funds. They also serve as a basis for attacking other CSOs."¹⁷⁰

Ook in het *Serbia 2020 Report* is sprake van smeercampagnes in de pers of negatieve commentaren in het parlement door de overheid tegen kritische burgermaatschappijorganisaties. Dit rapport stelt dat er geen strategie en actieplan is aangenomen om een positieve omgeving te creëren voor de burgermaatschappij:

"CSOs and human rights defenders continued to raise awareness about civil and political rights. This takes place in an increasingly polarised environment that is not open to criticism, with the authorities making negative statements, echoed by some media, about CSOs in general and on the funding of certain associations in particular. These statements are made, for example, in the context of smear campaigns or in parliamentary debates. Organisations and individuals that criticise the authorities in developments related to the rule of law are under particular pressure. Harsh criticism against human rights defenders has continued in tabloid newspapers and intensified in the period preceding the parliamentary elections. In July 2020, a list containing the names of CSOs and media reportedly subject to a risk assessment by the Administration for the Prevention of Money Laundering (APML) was leaked to the public. The applicable legal basis for the APML's actions, and the compliance of the APML with the recommendations of the FATF will need to be clarified. A national strategy and action plan to help create a positive environment for CSOs have still not been adopted. A council for civil society cooperation has yet to be set up."¹⁷¹

2.4. Detentieomstandigheden

Gevangenen in Servië beschikken, volgens een monitoringsrapport van het Helsinki Committee, (2016) over medische infrastructuur die onder meer voorzien zijn van psychiaters die instaan voor de opvolging van gedetineerden en gevangenen met psychiatrische problemen.¹⁷²

In het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse zaken (2017) staat dat mishandeling van gedetineerden door de politie voorkomt én dat straffeloosheid of onderzoek ernaar een probleem blijft.

¹⁶⁹ Freedom House, 2020, [url](#)

¹⁷⁰ Bertelsmann Stiftung, 29/04/2020, [url](#)

¹⁷¹ EC, 06/10/2020, [url](#)

¹⁷² The Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, 02/2016, [url](#)

"Although the constitution prohibits such practices, police allegedly at times beat detainees and harassed persons, usually during arrest or initial detention, with a view towards obtaining a confession, even though such evidence is not permissible in court.

Impunity for abuse or torture during arrest or initial detention remained a problem, and there were few prosecutions and even fewer convictions of officials for abuse or torture. Physical abuse of detainees was compounded by procedural irregularities in the treatment of prisoners that made it difficult to identify and substantiate detainees' allegations. These included failure to perform medical examinations of inmates after the use of force, failure to determine whether the examined person was subjected to mistreatment, and lack of knowledge of how best to provide health care to a person against whom force had been used.¹⁷³

Wat betreft de prevalentie van foltering in Servië staat in het jaarrapport (2017) van de Ombudsman dat foltering als systematisch georganiseerde of aangemoedigde praktijk niet bestaat in Servië. Het aantal klachten bij de Ombudsman van personen die beweren in gevangenschap fysiek te zijn mishandeld is voor een groot stuk gedaald :

"Torture as a systemically organized or encouraged acting does not exist in Serbia. The statements of a large number of persons, who have been deprived of liberty, during visits by the Protector of Citizens /a National Mechanism for Prevention of Torture at detention places, indicate that a number of persons that suffered physical abuse has been considerably reduced. This is a significant improvement in the work of the state institutions. However, some deficiencies regarding the treatment of the detained persons still exist in terms of providing adequate accommodation, offering medical care and complying with the set procedures. These deficiencies, if continued, may acquire a systemic character over time and in certain segments, they practically already became systemic, due to which the competent authorities must correct the course of acting, immediately."¹⁷⁴

In het *Serbia 2018 Report* van de EC staat over dit onderwerp dat het parket en het ministerie van Binnenlandse zaken een officiële methodologie aangenomen hebben om beweerde gevallen van foltering of mishandeling te onderzoeken:

"In the field of prevention of torture and ill-treatment, the Public Prosecutor's Office and the Ministry of Interior adopted an official methodology for investigations into allegations of torture and other forms of ill-treatment. The Ombudsman's Office remained active in its capacity as the national preventive mechanism. Legislation needed to implement the law on the police, which should regulate the treatment of persons detained in police custody, is still lacking and penalties for ill-treatment and torture remain inadequate. A large number of recommendations of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment have yet to be applied. Proper legal safeguards to prevent torture and abuse in social institutions have yet to be adopted. No progress has been made towards de-institutionalisation, including of persons with mental disabilities and the elderly."¹⁷⁵

In het Amnesty International jaarrapport 2017/18 staat dat Roma nog altijd geconfronteerd worden met mishandeling door de politie:

"Roma continued to face ill-treatment by police. In April, a Roma couple, who reported that their car had been stolen, were detained by the police for 13 hours, denied access to a lawyer, severely ill-treated, and threatened that their children would be taken to an orphanage."¹⁷⁶

¹⁷³ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

¹⁷⁴ Ombudsman of Serbia, 2017, [url](#)

¹⁷⁵ European Commission, [url](#), 17/04/2018

¹⁷⁶ Amnesty International, 22/02/2018, [url](#)

De organisatie European Roma Rights Centre heeft het koppel naderhand bijgestaan om dit geval van politiegeweld openbaar te maken en voor het gerecht te brengen.¹⁷⁷

Op 21 juni 2018 verschijnt een nieuw rapport van de Raad van Europa na een onderzoek uitgevoerd door het European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). In dit rapport is sprake van een belangrijk aantal meldingen van (beweerde) gevallen van fysieke mishandeling door politieagenten van gearresteerden en/of gedetineerden. Het CPT heeft voor een aantal van de beweerde gevallen bewijsmateriaal gevonden. Het rapport maakt geen melding van de etnische achtergrond van de slachtoffers. Het CPT raadt de Servische regering aan om nog een onafhankelijk orgaan voor politiekachten op te richten.¹⁷⁸

Het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken verwijst in 2021 nog steeds naar dit rapport. Anno 2018 wordt nog steeds algemeen aanvaard dat mishandeling door politie plaatsvindt:

"In its most recent 2018 report on the country, the Council of Europe's Committee for the Prevention of Torture, which had visited Serbia regularly since 2007, stated: "The Serbian authorities must recognize that the existence of ill-treatment by police officers is a fact; it is not the work of a few rogue officers but rather an accepted practice within the current police culture, notably among crime inspectors."¹⁷⁹

In het rapport *Human Rights in Serbia 2018* van het BCHR staat dat Servië alle belangrijke verdragen onderschreven heeft die foltering en onmenselijke behandeling of bestraffing verbieden. Het Centrum vermeldt in dit verband de artikels 25-29 van de Grondwet. Het wettelijk kader, de praktijk en de evoluties op dit gebied zijn dus onderhevig aan internationale periodieke reviews. Ook in het verband van het kandidaat-lidmaatschap van de EU is Servië op dit gebied onderhevig aan monitoring:

"The Republic of Serbia is party to all major international treaties prohibiting torture and inhuman or degrading treatment of punishment.¹ Therefore, the legal framework, practice and progress in complying with the absolute prohibition of ill-treatment are subject to periodic reviews by universal and regional human rights bodies. Given that Serbia is an EU candidate country, headway in this field is also monitored by the European Commission (EC), within negotiations on Chapter 23 covering fundamental rights and Chapter 24 covering asylum and migration. The constitutional framework is mostly in compliance with international standards. The prohibition of ill-treatment, and safeguards against it are laid down in Articles 25, 27, 28 and 29 of the Constitution. The right to an obligatory and independent medical examination of persons deprived of liberty is the only guarantee not enshrined in the Constitution."¹⁸⁰

In het Amerikaanse jaarlijkse mensenrechtenrapport over 2018 staat dat mishandeling van gedetineerden door de politie voorkomt én dat straffeloosheid of onderzoek ernaar een probleem blijft. Tegelijk staat er dat de kwaliteit van de interne politieonderzoeken is blijven stijgen, vooral als gevolg van het in voege treden van een nieuwe strafprocedurewet. In de eerste acht maanden van 2018 is de Sector of Internal Control zeker één strafrechtelijke procedure tegen een politieagent gestart omwille van vermoedens van mishandeling of foltering. In dezelfde periode heeft de Sector of Internal Control klachten ingediend tegen 145 politieagenten.

"The government does not have effective mechanisms to investigate and punish abuse, and there were reports of impunity involving the security forces during the year. Despite efforts by prosecutors and police to tackle corruption, abuse, and fraud, significant problems and abuses in

¹⁷⁷ European Roma Rights Centre, 16/05/2017, [url](#)

¹⁷⁸ Council of Europe (CPT), 21/06/2018, [url](#)

¹⁷⁹ USDoS, 30/03/2021, [url](#)

¹⁸⁰ Belgrade Center for Human Rights, 2019, [url](#)

these areas remained. The newly formed Anticorruption Department within the Ministry of Interior was created to investigate serious corruption. There was no specialized governmental body to examine killings at the hands of the security forces. The Police, the Security Information Agency (BIA), and the Directorate for the Enforcement of Penal Sanctions examined such cases through internal audits.

Police corruption and impunity remained problems, despite some progress to hold corrupt police officials accountable. During the year experts from civil society noted that the quality of police internal investigations continued to improve, primarily because of the implementation of the new criminal procedure code. In the first eight months of the year, the Ministry of Interior's Sector of Internal Control filed one criminal charge against a police officer due to reasonable suspicion that he had committed a crime of abuse and torture. During the same period, the ministry's internal control office filed 155 criminal charges against 227 individuals for 1,004 crimes; 145 were police officers and 82 were civilians.¹⁸¹

In 2018 gaat in de gevangenissen het programma *Improving capacities and capabilities within the prison service in the Republic of Serbia* van start. Bedoeling is onder meer om het gevangenispersoneel vertrouwder te maken met kwetsbaardere profielen zoals vrouwen, LGBTI, minderheden. Ook is het de bedoeling om het personeel te begeleiden bij de heroriëntering van de detentiefunctie naar herintegratie en rehabilitatie van de gevangenen.¹⁸²

In 2018 is de volledige renovatie van de zogenoemde Special Prison Hospital in de centrale gevangenis van Belgrado afgerond.¹⁸³

Volgens het *Serbia 2019 Report* van de EC zijn het parket en het ministerie van Binnenlandse Zaken ondertussen bezig met een methodologie om de beweringen over foltering en mishandeling door de politie beter te onderzoeken:

"The Public Prosecutor's Office and the Ministry of the Interior conducted training on the official methodology for investigations into allegations of torture and other forms of ill-treatment. A new commission for the implementation of standards in police conduct related to investigating cases of torture has been established but there has been no impact yet."¹⁸⁴

Volgens het *Serbia 2020 Report* van de EC is sprake van werkbezoeken door de ombudsman aan politiekantoren, gevangenissen, psychiatrische ziekenhuizen. Ook is een Commissie blijven doorwerken voor de implementering van standaarden voor gedrag van de politie bij onderzoek naar foltering. Parketmagistraten en politieagenten hebben trainingen afgewerkt over de methodologie voor onderzoeken na beweringen van foltering. In juni 2019 is een handleiding in gebruik genomen die de behandeling van personen in politiedetentie beregelt. Er bestaan intussen ook strengere straffen in de Strafwet voor gevallen van foltering door de ordediensten of gevangenispersoneel:

"The Ombudsman increased the number of visits to relevant sites, namely police stations, prisons, social welfare institutions, psychiatric hospitals, and to oversee the treatment of refugees and migrants (2017: 61; 2018: 44; 2019: 77). The commission for implementing standards in police conduct related to investigating cases of torture continued its work, in light of the pending recommendations of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). Around 190 public prosecutors and police officers have completed training sessions on the methodology for investigations into allegations of torture and other forms of ill-treatment. A rulebook on applying police powers, which regulates the treatment

¹⁸¹ USDoS, 13/03/2019, [url](#)

¹⁸² Justice Trends, 28/08/2018, [url](#)

¹⁸³ Republic of Serbia, 01/12/2018, [url](#);

¹⁸⁴ EC, 29/05/2019, [url](#)

of individuals detained in police custody, was adopted in June 2019. Amendments to the criminal code, which were adopted in May 2019, introduced stiffer penalties for torture committed by staff working to keep public order or in detention facilities. They also introduced life imprisonment without the possibility of conditional release for a number of crimes, which is the subject of two cases filed by NGOs before the Constitutional Court in December 2019.”¹⁸⁵

Volgens het *Serbia 2020 Report* van de EC wordt er veel werk gemaakt van renovaties, modernisering en verbetering van behandelingsprogramma’s in de medische infrastructuur in verschillende gevangenissen:

“Regarding the prison system, several prisons, including the prison hospital in Belgrade, continued to be renovated and modernised in line with the national strategy for reducing overcrowding in penal institutions. The revision and improvement of treatment programmes in prisons and prison medical facilities is ongoing, in light of the CPT recommendations”¹⁸⁶

Het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2021) wijst erop dat de Servische gevangenissen opnieuw gemonitord zijn door onafhankelijke actoren. Zowel de ombudsman als leden van het National Mechanism for Prevention of Torture hebben verschillende gevangenissen bezocht. Ze hebben hun bezorgdheid geuit over (de opleiding van) het personeel en over de implementering van internationale protocollen over gezondheidszorg in de gevangenissen. Toch staan in dit rapport ook verbeteringen genoteerd: de bouw van nieuwe gevangenissen, de inzet van alternatieve bestraffingen hebben geleid tot minder overbevolking; ook is er sprake van verdere renovaties en modernisering van de faciliteiten (waaronder het gevangenisziekenhuis).¹⁸⁷

“Independent Monitoring: Independent monitoring of prison conditions is allowed under the law, and the government provided access to independent monitors. The ombudsman and members of National Mechanism for Prevention of Torture visited and monitored prisons in Belgrade, Sombor, Kragujevac, Krusevac, Sremska Mitrovica, Pancevo, and Nis. They expressed concern related to prison staff shortages, lack of training for staff regarding special categories of prisoners, and implementation of Istanbul Protocols for health protection and material conditions of prisons. Improvements: Although prisons remained overpopulated, construction of new prisons and wider use of alternative sanctions (for example, conditional release, community service, house arrest, and other measures) reduced overcrowding. New prison facilities were being constructed and renovated in Belgrade, Sremska Mitrovica, Leskovac, and Pozarevac. In its June Serbia 2020 Report related to EU enlargement, European Commission (EC) staff observed that several prisons, including the prison hospital in Belgrade, continued to be renovated and modernized in line with the national strategy for reducing overcrowding in penal institutions.”

Ook het Freedom House rapport (2021) schrijft dat zowel de Servische ombudsman (Protector of Citizens) als de Raad van Europa op geregelde tijdstippen werkbezoeken afleggen in de Servische gevangenissen. Deze diensten kunnen ook door de gedetineerden zelf aangesproken worden.¹⁸⁸

In het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2021) staat opnieuw dat de politie op routineuze wijze gedetineerden slaat en ook verdachten pest.

¹⁸⁵ EC, 06/10/2020, [url](#)

¹⁸⁶ EC, 06/10/2020, [url](#)

¹⁸⁷ USDoS, 30/03/2021, [url](#)

¹⁸⁸ Freedom House, 03/03/2021, [url](#)

"Although the constitution prohibits such practices, police routinely beat detainees and harassed suspects, usually during arrest or initial detention with a view towards obtaining a confession, notwithstanding that such evidence is not permissible in court."¹⁸⁹

De Ombudsman heeft in 2020 wel verklaard dat er geen systemische foltering plaatsvindt in Servië en dat de inspanningen om gevangenen en gedetineerden te beschermen verder door zijn gegaan:

"On International Day in Support of Victims of Torture, the ombudsman claimed that there was no systemic torture in the country and that efforts continued to improve the protection of arrested and detained persons' rights and prevent torture and other types of abuse. The ombudsman highlighted that articles of the criminal code need to be conformed to the definition of torture in the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman, or Degrading Treatment or Punishment."¹⁹⁰

In oktober 2020 heeft de raad van Europa een seminarie georganiseerd met deelname van 20 ngo's en de Ombudsman in het kader van het project *Enhancing Human Rights Protection for Detained and Sentenced Persons in Serbia*:

"More than 20 representatives of NGOs and Serbian Ombudsperson's office benefitted from a seminar on reinforcing the National Prevention Mechanism (NPM) in Serbia.

The seminar, organized by the Council of Europe in Belgrade on 13-14 October 2020, focused on the role of NGOs and the NPM in observing and assessing the respect of human rights in places of detention in Serbia - prisons, psychiatric institutions, police stations and social care institutions.

CoE international experts, leading the seminar, provided in-depth coverage of inter alia the following topics: mandates and standards of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) and NPM mandate in general, the role of the NGO representatives, planning of the visits and interviewing techniques. Participants discussed their experiences with international consultants, sharing good practices and useful tools and tips for carrying out necessary visits during the period of COVID-19 pandemic.

The seminar was organised in the framework of the Project "Enhancing Human Rights Protection for Detained and Sentenced Persons in Serbia", co-funded by the European Union and the Council of Europe and implemented by the Council of Europe within the framework of Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey II."¹⁹¹

De Servische ngo's die bij het National Prevention Mechanism betrokken zijn en activiteiten ontwikkelen in verband met opvolging van en hulp aan gevangenen en gedetineerden in Servië zijn Victimology Society Serbia, Committee of Lawyers for Human Rights (YUCOM), A11- Initiative for Economic and Social rights, Center for Youth Integration, Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, Committee for Human Rights Valjevo.¹⁹²

¹⁸⁹ USDoS, 30/03/2021, [url](#)

¹⁹⁰ USDoS, 30/03/2021, [url](#)

¹⁹¹ CoE, 22/10/2020, [url](#)

¹⁹² Belgische ambassade in Belgrado, e-mail op 05/08/2021

3. Specifieke situaties

3.1. Zuid-Servië (de Albanese minderheid)

3.1.1. Algemeen

De Albanese minderheid in Servië leeft hoofdzakelijk in de Preševo-vallei, in het uiterste zuiden van het land. Het gaat in feite over drie gemeentes Bujanoc/Bujanovac, Preshevë/Preševo en Medvegje/Medvedja. Bij de voorlaatste officiële volkstelling (2002) hebben 61.647 personen in Servië verklaard dat ze tot de Albanese minderheid behoorden. Volgens de laatste officiële volkstelling (2011) telt de Albanese minderheid slechts 5.809 leden. Maar, in werkelijkheid ligt dit aantal wellicht nog steeds veel hoger vermits de meeste Albanezen deze volkstelling geboycot hebben.¹⁹³

Volgens een artikel in European Western Balkans heeft de Servische overheid het lage aantal etnisch-Albanezen in de volkstelling aangegrepen om een aantal structuren voor de openbare dienstverlening in Zuid-Servië af te bouwen. Zo heeft de overheid besloten om de rechtbanken van eerste aanleg in Preševo op te doeken.¹⁹⁴ In de hele vallei zijn er ook geen ziekenhuizen (enkel ambulances) en is er ook geen instelling voor hoger onderwijs (in het Albanes). In Bujanoc/Bujanovac en Preshevë/Preševo zijn wel eerstelijnsgezondheidsinstellingen (*dom zdravlje*)¹⁹⁵

De volgende officiële volkstelling in Servië is gepland in oktober 2021.¹⁹⁶

De socio-economische toestand in Zuid-Servië is al jarenlang heel moeilijk te noemen. Verschillende bronnen stellen dat de Albanese minderheid er niet in slaagt om zich in de Servische maatschappij te integreren door het gebrek aan economische ontwikkeling en ondersteuning. Volgens deze bronnen besluiten veel etnisch-Albanese jongeren daarom uit te wijken naar Kosovo of naar West-Europa.¹⁹⁷ Cedoca heeft ook een aantal bronnen in Servië rechtstreeks gecontacteerd: een jurist bij het Humanitarian Law Centre in Belgrado, een bron bij een mensenrechtenorganisatie in de Preševo-vallei en een bron bij de Belgische ambassade in Belgrado. Om veiligheidsredenen willen deze bronnen anoniem te blijven. Deze bronnen bevestigen dat de twee bevolkingsgroepen volledig naast elkaar leven, dat de algemene werkloosheid er heel hoog is en dat de etnisch-Albanezen weinig kans krijgen om een job bij de lokale overheid te bemachtigen.¹⁹⁸

De situatie van de Albanese minderheid in Zuid-Servië wordt vaak *geframed* in het licht van de relaties tussen Servië en Kosovo (meer bepaald in het licht van de Belgrado-Pristina dialoog).¹⁹⁹ Zo heeft de eerste minister van Kosovo in 2017 geprovoceerd door te verklaren dat alle etnisch-Albanezen uit de Preševo-vallei in aanmerking zouden kunnen komen voor een Kosovaars paspoort en staatsburgerschap.²⁰⁰ In de zomer van 2018 hebben de presidenten van Servië en Kosovo elkaar meermaals ontmoet in de kantoren van de EU Hoge Vertegenwoordiger voor Buitenlands Beleid Federica Mogherini. Er zijn toen mediaberichten verschenen dat er een territoriumruil op til zou zijn tussen Servië en Kosovo. De gemeentes in Zuid-Servië met etnisch Albanezen zijn hierbij als betrokken

¹⁹³ CGVS, Cedoca, 09/03/2018,

¹⁹⁴ European Western Balkans, 24/04/2020, [url](#)

¹⁹⁵ INSAMER, 23/10/2019, [url](#)

¹⁹⁶ N1, 16/10/2020, [url](#)

¹⁹⁷ INSAMER, 23/10/2019, [url](#) ; European Western Balkans, 24/04/2020, [url](#) ; Council of Europe Office in Belgrade, 25/7/2017, [url](#)

¹⁹⁸ Bron bij een mensenrechtenorganisatie in de Presevovallei (Council for Human Rights), telefoongesprek op 17/03/2021; jurist bij het Humanitarian Law Centre, telefoongesprek op 19/03/2021, Om veiligheidsredenen willen deze bronnen anoniem blijven; Belgische ambassade in Belgrado, telefoongesprek op 25/03/2021.

¹⁹⁹ Council of Europe Office in Belgrade, 25/7/2017, [url](#) ; European Western Balkans, 24/04/2020, [url](#)

²⁰⁰ Preshevajone, 08/10/2017, [url](#)

partij genoemd (in ruil voor de Servische gemeentes in Noord-Kosovo). Na straatprotesten hiertegen zijn de berichten uiteindelijk opgehouden.²⁰¹

3.1.2. De schrapping van etnisch-Albanezen uit de bevolkingsregisters

De laatste jaren zijn een aantal nieuwsartikelen verschenen die stellen dat de Servische autoriteiten in enkele Zuid-Servische gemeentes vooral etnisch-Albanezen uit de bevolkingsregisters aan het schrappen zijn. Volgens deze artikelen maken de autoriteiten gebruik van de Wet op de registratie van de verblijfplaats van inwoners (Official Gazette Serbia 87/2011) om de verblijfsregistratie van de etnisch Albanezen - juridisch gesproken - passief te maken.²⁰² De jurist bij het Humanitarian Law Center (HLC) in Belgrado (die om veiligheidsredenen anoniem wenst te blijven) heeft aan Cedoca per e-mail bevestigd dat het centrum sinds 2016 verschillende klachten heeft ontvangen van "Kosovo-Albanezen"²⁰³ van wie het oorspronkelijke adres in Servië passief is gemaakt op basis van deze wet:

"During 2016 the HLC has received several complaints from Kosovo Albanians born in Medvedja or from villages that belong to this municipality, regarding decisions of the Ministry of the Interior to passivize their residency. According to the data that the HLC has acquired in 2016, the official number of passivation decisions made in Medvedja area was 539, representing more than seven percent of the population of this municipality (Source: <http://www.hlc-rdc.org/?p=32024>)."²⁰⁴

Volgens de bewuste wet (artikel 18) kunnen de bevoegde autoriteiten overgaan tot het passief maken van iemands (permanente of tijdelijke) registratie in het bevolkingsregister van een gemeente, indien ze naar aanleiding van een controle vaststellen dat hij of zij er niet (permanent of tijdelijk) verblijft.²⁰⁵

De wet stipuleert (artikel 18) verder dat inwoners van wie de registratie na zo'n controle passief is gemaakt is, wettelijk verplicht zijn om zich opnieuw te registreren binnen de acht dagen na de kennisgeving over de demarche van de autoriteiten. Dit kan zowel op een nieuw als ook op hetzelfde adres.²⁰⁶

De wet (artikel 18) voorziet bovendien de mogelijkheid om binnen de acht dagen na kennisgeving over de demarche beroep in te dienen tegen deze beslissing bij de hiervoor bevoegde autoriteiten (ministerie Binnenlandse Zaken).²⁰⁷

Wie zich niet opnieuw registreert kan, nog altijd volgens deze wet (artikel 27), een boete krijgen van 10.000 tot 50.000 dinar [84,9 euro tot 424,20 euro²⁰⁸]. De wet zegt niets over een eventueel verlies van (Servische) staatsburgerschap voor wie de registratie van de woonplaats passief is gemaakt.²⁰⁹

Ook de *Wet over het staatsburgerschap van de republiek Servië* (Official Gazette Serbia 135/2004, 90/2007 en 24/2018) noemt het passief maken van iemands registratie van woonplaats nergens als wettelijke grond voor het beëindigen van iemands Servische staatsburgerschap.²¹⁰ De jurist bij het

²⁰¹ Radio Free Europe, 29/09/2018, [url](#); Euronews, 27/08/2018, [url](#); INSAMER, 23/10/2019, [url](#)

²⁰² Danas, 25/05/2016, [url](#); Balkan Insight, 17/12/2020, [url](#); Government of Serbia Coordination Body for the Municipalities of Presevo, Bujanovic and Medvedja, 22/04/2015, [url](#); Exit, 10/05/2020, [url](#)

²⁰³ Etnisch-Albanezen die in Servië geboren zijn maar in Kosovo wonen en werken terwijl ze hun domicilie in Servië behouden hebben

²⁰⁴ Jurist bij het Humanitarian Law Center (HLC) Belgrado, e-mail 18/01/2021, Om veiligheidsredenen wil deze bron anoniem blijven.

²⁰⁵ Republic of Serbia, in Paragraf, sd, [url](#)

²⁰⁶ Republic of Serbia, in Paragraf, sd, [url](#)

²⁰⁷ Republic of Serbia, in Paragraf, sd, [url](#)

²⁰⁸ XE, Universal Currency Converter [website], 19/01/2021, [url](#)

²⁰⁹ Republic of Serbia, in Paragraf, sd, [url](#)

²¹⁰ Republic of Serbia, in paragraf, sd, [url](#)

HLC is ook niet op de hoogte van een Servische staatsburger die zijn of haar staatsburgerschap zou verloren hebben nadat zijn of haar adres passief is gemaakt:

“According to our knowledge there is no citizen that has lost his/her citizenship due to passivation of residency.”²¹¹

Volgens de bron bij de Belgische ambassade in Belgrado en volgens de bron bij een mensenrechtenorganisatie in de Preševo-vallei kunnen de beroepsprocedure of de herregistratie van een passief gemaakt adres uitmonden in een omslachtige, tijdrovende en dure administratieve procedure.²¹²

Ook volgens de belangrijkste etnisch-Albanese politicus in Servië, Shaip Kamberi, geciteerd in Balkan Insight (2021), is het passief maken van de Albanese adressen vooral gericht op de adressen van de etnisch-Albanezen die al in 1998-1999 naar Kosovo waren uitgeweken maar hun domiciliëring in de Preševo-vallei hadden behouden. Hij wijst erop dat de verminderde officiële vertegenwoordiging van etnisch-Albanezen in de bevolking (als gevolg van de de-registraties) niettemin politieke gevolgen zal hebben voor de overblijvende leden van de Albanese minderheid.²¹³

Ook de kwestie van de de-registratie van “Kosovo-Albanezen” kan in het licht gezien worden van de spanningen tussen Belgrado en Pristina: In een telefoongesprek met Cedoca stelt de jurist van het HLC dat het passief maken van de adressen van de Kosovo-Albanezen wellicht getriggert is door het feit dat veel “Kosovo-Albanezen” van hun registratie in Servië gebruik maken om met een Servisch paspoort naar de EU te reizen. Zonder registratie in Servië is het voor hen niet meer mogelijk om een Servische identiteitskaart te vernieuwen of een Servisch paspoort aan te vragen (of te verlengen).²¹⁴

3.1.3. Officiële vertegenwoordigers van de etnisch-Albanese gemeenschap

Politieke activiteiten door de Albanezen zijn op zich niet verboden. Zij hebben hun eigen partijen die de lokale besturen in de Preševo-vallei domineren. Sommige van hun politieke leiders nemen openlijk zeer anti-Servische standpunten in, en worden daarvoor niet gesanctioneerd. Bij onderhandelingen met de Servische overheid worden deze politici uitgenodigd en als de legitieme vertegenwoordigers van hun gemeenschap betrokken bij de gesprekken. Er zijn ook Albanese ngo's actief in de regio, die niet of nauwelijks gehinderd worden in hun activiteiten. Betogingen tegen maatregelen van de Servische overheid verlopen vreedzaam.²¹⁵

Albanese politici verklaren onomwonden dat de Servische staat hen in de positie dwingt van tweede- of derderangsburgers.²¹⁶ Volgens de bron bij de Belgische ambassade in Belgrado kunnen ze ook vandaag nog eventuele heikele punten openlijk onder de aandacht brengen.²¹⁷

In de aanloop naar de laatste parlementsverkiezingen van 2020 zijn een aantal wijzigingen aangebracht in de verkiezingswetgeving waarbij de kiesdrempel tot vertegenwoordiging in het Servische parlement verlaagd is van 5% naar 3% en waarbij de minderheden automatisch een bepaalde bonus krijgen bij de stemmen die ze binnenhalen. Hiermee is in zeker mate tegemoet

²¹¹ Jurist bij het Humanitarian Law Center (HLC) Belgrado, e-mail 18/01/2021, om veiligheidsredenen wil deze bron anoniem blijven

²¹² Bron bij een mensenrechtenorganisatie in de Presevovallei (Council for Human Rights), telefoongesprek op 17/03/2021, om veiligheidsredenen wil deze bron anoniem blijven. Belgische ambassade in Belgrado, telefoongesprek op 25/03/2021.

²¹³ Balkan Insight, 22/02/2021, [url](#)

²¹⁴ Jurist bij het Humanitarian Law Center (HLC) Belgrado, telefoongesprek 19/03/2021, om veiligheidsredenen wil deze bron anoniem blijven

²¹⁵ The Council for Human Rights Bujanovic, 05/2016, [url](#)

²¹⁶ European Western Balkans, 24/04/2020, [url](#)

²¹⁷ Belgische ambassade in Belgrado, telefoongesprek op 25/03/2021.

gekomen aan de oude klacht dat de minderheden onvoldoende vertegenwoordigd zijn in het nationale parlement. De Albanese politici van de vijf grootse Albanese partijen hebben een coalitie gevormd die de Albanian Democratic Alternative – United Valley genoemd wordt. Bedoeling was om drie volksvertegenwoordigers te behalen en op die manier bij te dragen aan de verbetering van de levensomstandigheden van de Albanese minderheid. Hiermee is een einde gekomen aan de politieke boycot van de Servische staat door de Albanezen.²¹⁸ De coalitie is in haar doel geslaagd, maar de leider van de coalitie (Shaip Kamberi) klaagt erover dat de coalitie op vijandigheid wordt onthaald in het parlement.²¹⁹ Ook Freedom House (2021) schrijft dat de stem van de etnische minderheden in de praktijk stil wordt gehouden.²²⁰

De Albanese minderheid is ook vertegenwoordigd in de zogenoemde Nationale Minderheidsraden. Deze raden hebben brede bevoegdheden op het gebied van onderwijs, cultuur en het gebruik van de minderheidstalen.²²¹ Niettemin geniet de Albanese Nationale Minderheidsraad, volgens een rapport van het Ethnicity Research Center in Belgrado, weinig steun en vertrouwen van de Albanezen zelf.²²² Ook een bron bij een mensenrechtenorganisatie in de Preševo-vallei stelt dat de Nationale Minderheidsraad volledig onder controle van Belgrado staat en dus niet als een soeverein instituut ervaren wordt.²²³

Volgens de Dušan Janjić, voorzitter van het Forum for Ethnic Relations in Belgrado (geciteerd in European Western Balkans) is de laatste jaren opnieuw een opgeleide elite opgestaan die via de politieke partijen en de Nationale Minderheidsraad probeert om de levensomstandigheden van de Albanezen te verbeteren, zowel in de Preševo-vallei als voor de anonieme Albanezen in de Servische grootsteden.²²⁴

3.1.4. Relatie met de politie

Etnische minderheden zoals de Roma of de Albanezen staan traditioneel heel wantrouwig tegenover de politie, en dit niet zonder redenen, want in het verleden zijn talrijke en ook zware vergripen van de ordediensten tegen deze minderheden bekend geworden, en ook in het begin van de 21ste eeuw is het nog tot inbreuken tegen de rechten van Roma en Albanezen gekomen, waarbij deze groepen slechts zelden een klacht ingediend hebben tegen de daders.²²⁵

Gemeenrechtelijke problemen in Zuid-Servië worden intussen wel al jarenlang door een multi-etnisch politiekorps aangepakt. Niet alleen de evenredige rekrutering van leden van de etnische minderheden maar ook de verplichte kennis van de officiële minderheidstalen worden voorgeschreven door een aantal wetsartikels in de Politiewet (laatst geamendeerd in 2016).²²⁶

ECRI (European Commission against Racism and Intolerance) bevestigt in 2017 dat een aanzienlijk aantal Albanezen in het politiekorps is opgenomen waardoor (etnisch) "haatdragende uitspraken" en "haatcriminaliteit" gemakkelijker worden gemeld:

²¹⁸ European Western Balkans, 24/04/2020, [url](#)

²¹⁹ Balkan Insight, 22/02/2021, [url](#)

²²⁰ Freedom House, 3/3/2021, [url](#)

²²¹ USDOS, 03/03/ 2017, [url](#)

²²² Ethnicity Research Center, 2020, [url](#)

²²³ Bron bij een mensenrechtenorganisatie in de Presevovallei (Council for Human Rights), telefoongesprek op 17/03/2021, om veiligheidsredenen wil deze bron anoniem blijven

²²⁴ European Western Balkans, 24/04/2020, [url](#)

²²⁵ Belgrade Centre for Human Rights, 2012, [url](#); Cedoca, 24/01/2014; Cedoca, 25/09/2013; The Guardian, 26/05/2016, [url](#)

²²⁶ Republic of Serbia, 28/01/2016, [url](#)

"In the south of Serbia, where a multi-ethnic police force has been created through recruitment of considerable numbers of persons of Albanian origin (§ 17 of GPR No. 11), the reporting of hate speech and hate crime works better."²²⁷

ECRI voegt hier nog aan toe dat de integratie van Albanezen in het politiekorps ook positief is voor de werkgelegenheid:

"In the context of employment, ECRI again highlights the good practice example of the integration of a considerable number of persons with Albanian origin into the multi-ethnic police force in the south of the country."²²⁸ (zie 3.1.)

In juli 2017 bezoeken vertegenwoordigers van de Raad van Europa de Albanese minderheid in Zuid-Servië: Hoewel ze vaststellen dat een wettelijk kader een hoog niveau van bescherming van de minderheden voorziet, roepen ze ook op om het kader volledig te implementeren.²²⁹

Ook het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2019) schrijft dat de etnische samenstelling van de politie intussen heterogeen is. De meeste agenten zijn etnische Serviërs maar er zijn ook Bosniakken, etnische Hongaren, etnische Montenegrijnen en een klein aantal etnische Albanezen en andere minderheden waaronder Roma.²³⁰

Twee rechtstreekse bronnen van Cedoca (een bron bij een mensenrechtenorganisatie in de vallei en ook de Belgische ambassade in Belgrado) beamen dat er op het lokale niveau een integratie is van Albanese agenten in het korps, maar dat het aandeel van de etnisch-Albanese agenten in de lokale politie in Zuid-Servië de laatste jaren stelselmatig is afgenomen. Etnisch-Albanese agenten worden minder vervangen en ook minder aangenomen. De vertegenwoordiging is momenteel niet evenredig te noemen. Dit wordt, volgens deze bronnen, als een groeiend probleem ervaren.²³¹

De bronnen die Cedoca rechtsreeks heeft gecontacteerd hebben alle drie bevestigd dat de politie ook in Zuid-Servië haar politietaken in de haar toegewezen taken naar behoren vervult. Net als in de rest van Servië zal de politie optreden in situaties van huiselijk geweld, drugs (gebruik en smokkel), burenruzies, smokkel en diefstal, verkeersovertredingen, verkrachting moord en andere gemeenrechtelijke feiten.²³²

In dit verband stelt de bron bij een mensenrechtenorganisatie in de vallei dat de Albanese burgerbevolking wel vertrouwen zal stellen in de etnisch-Albanese agenten (op het interpersoonlijke niveau) maar dat er nog geen vertrouwen is tussen de etnisch-Albanese bevolking en de Servische politie als instituut. Volgens deze bron zullen etnisch-Albanese eventuele klachten over haattaal of haatincidenten daarom niet melden aan de politie.²³³ Ook de jurist bij het Humanitarian Law Centre in Belgrado bevestigt dat er tussen de agenten en de bevolking enkel en alleen vertrouwen is zolang beide partijen tot de zelfde bevolkingsgroep behoren. Hij wijst er ook op dat klachten in verband met haattaal en haatcriminaliteit niet bij de politie worden neergelegd maar dat is, volgens deze bron, eerder omdat de bewijslast in deze zaken te moeilijk ligt. Als voorbeeld verwijst hij naar het geval van

²²⁷ ECRI, 16/05/2017, [url](#)

²²⁸ CoE, 16/05/2017, [url](#)

²²⁹ Council of Europe Office in Belgrade, 25/7/2017, [url](#)

²³⁰ USDoS, 13/03/2019, [url](#)

²³¹ Bron bij een mensenrechtenorganisatie in de Presevovallei (Council for Human Rights), telefoongesprek op 17/03/2021, om veiligheidsredenen wil deze bron anoniem blijven. Belgische ambassade in Belgrado, telefoongesprek op 25/03/2021.

²³² Bron bij een mensenrechtenorganisatie in de Presevovallei (Council for Human Rights), telefoongesprek op 17/03/2021; jurist bij het Humanitarian Law Centre, telefoongesprek op 19/03/2021, Om veiligheidsredenen willen deze bronnen anoniem blijven; Belgische ambassade in Belgrado, telefoongesprek op 25/03/2021.

²³³ Bron bij een mensenrechtenorganisatie in de Presevovallei, telefoongesprek op 17/03/2021, om veiligheidsredenen wil deze bron anoniem blijven

Sofia Todorovic²³⁴ die uiteindelijk naar het Hof van de Rechten van de Mens is gestapt omdat ze geen gehoor vond bij de Servische politie.²³⁵

Klachten over de politie zelf kunnen neergelegd worden bij de Internal Affairs Sector van de politie (zie ook 2.1.).²³⁶ De jurist bij het Humanitarian Law Centre stelt dat ook etnisch-Albanezers rechtsreeks (telefonisch of via een formulier) klacht kunnen indienen bij dit departement. Ze hebben hiervoor niet de diensten van een advocaat of ngo nodig. Theoretisch kunnen bepaalde feiten overgemaakt worden aan het parket en daarna vervolgd worden onder artikel 359 van de Strafwet. Maar, deze bron wijst er ook op dat, algemeen gesproken, aan veel klachten in de praktijk uiteindelijk geen gevolg wordt gegeven omdat het personeel van het departement geneigd is om collega's te beschermen tegen vervolging. De meeste agenten komen ervan af met een lichte sanctie.²³⁷

In de regio is tegelijk ook de zogenoemde gendarmerie actief, maar deze elite-eenheid verschijnt volgens de bronnen die Cedoca rechtstreeks gecontacteerd heeft, niet langer in het straatbeeld of gaat niet meer over tot rechtstreekse provocaties. De bron bij een mensenrechtenorganisatie in de vallei waarschuwt wel voor een nieuw fenomeen, namelijk dat de Servische inlichtingendiensten op een onzichtbare manier druk zetten op een aantal profielen die traditioneel negatieve aandacht krijgen: oud-strijders, religieus-radicalen en activisten. Agenten van de inlichtingendiensten benaderen deze profielen soms met dreigementen waardoor er in de maatschappij een cultuur van zelfcensuur is ontstaan. Etnisch-Albanese zakenlui worden, volgens deze bron, soms aan intimiderende, gedetailleerde belastingcontroles onderworpen.²³⁸

In Servië geldt een amnestiewet voor de gebeurtenissen in de periode van het gewapende conflict van 2001. De amnestiewet geldt niet voor eventueel gewapend activisme door Albanezers na het conflict van 2001. In geval van arrestatie door de Servische veiligheidsdiensten van leden van de Albanese minderheid in Zuid-Servië die door hun vroeger of huidig anti-Servisch activisme in de negatieve aandacht zijn geraakt, en gezinsleden van dergelijke personen bestaat ook een reëel risico dat zij slachtoffer worden van mishandelingen of een vernederende behandeling. Dit blijkt uit de getuigenissen van de verdachten in het Gnjlane-proces, namelijk dat zij zwaar mishandeld zijn tijdens en na de arrestatie in 2008.²³⁹

In de aanloop naar de nationale verkiezingen van mei 2012 zijn enkele Albanezers uit Zuid-Servië, ondanks de amnestiewet, toch gearresteerd en beschuldigd van oorlogsmisdaden ten tijde van het gewapend conflict²⁴⁰ van 2001. De aanklachten worden snel weer ingetrokken en de verdachten worden vrijgelaten. Deze actie, die vooral op de verkiezingen gericht was, heeft samen met het Gnjlane-proces²⁴¹ wel voor grote spanningen gezorgd. Op 17 mei, 28 juni en 7 oktober 2012 is de politiepost van Dobrosin vanuit het nabije Kosovo aangevallen. De politieagenten blijven hierbij

²³⁴ BIRN-journaliste die bedreigd werd wanneer ze haattaal heeft gemeld aan de politie na haar verslag over het incident in Korca (zie 3.1.5)

²³⁵ Jurist bij het Humanitarian Law Center (HLC) Belgrado, telefoongesprek 19/03/2021, om veiligheidsredenen wil deze bron anoniem blijven

²³⁶ Republic of Serbia, Internal Affairs Sector, about us, s.d., [url](#)

²³⁷ Jurist bij het Humanitarian Law Center (HLC) Belgrado, telefoongesprek 19/03/2021, om veiligheidsredenen wil deze bron anoniem blijven

²³⁸ Bron bij een mensenrechtenorganisatie in de Presevovallei (Council for Human Rights), telefoongesprek op 17/03/2021, Jurist bij het Humanitarian Law Center (HLC) Belgrado, telefoongesprek 19/03/2021, Om veiligheidsredenen willen deze bronnen anoniem blijven; Belgische ambassade in Belgrado, telefoongesprek op 25/03/2021.

²³⁹ Cedoca – CGVS/CGRA, 25/02/2014

²⁴⁰ Zuid-Servië, meer bepaald de drie gemeenten Preshevë/Preševo, Bujanoc/Bujanovac en Medvegje/Medveđa, was in 2001 het toneel van een korte Albanese opstand, waarop de NAVO in samenwerking met de Servische autoriteiten de veiligheid herstelde.

²⁴¹ Gerechtiglijke procedure tegen de zogenoemde Gnjanegroep waarbij voormalige UCPMB-leden gevisieerd worden. Het Gnjlaneproces eindigt pas in 2013 met de volledige vrijspraak voor alle beklaagden.

ongedeerd. De daders zijn gevat en in Kosovo eerst veroordeeld tot gevangenisstraffen. Uiteindelijk worden ze in december 2017 vrijgesproken op basis van procedurele gronden.²⁴²

3.1.5. Het dagdagelijkse leven

Sinds 2012 is de veiligheidssituatie in de Preševo-vallei over het algemeen zeer rustig te noemen, en zijn het slechts kleinere incidenten die de spanningen tussen de Albanezen en de overheid doen oplopen, waaronder de verwijdering van een monument voor de gesneuvelde strijders van de Liberation Army of Presevo, Medveda and Bujanovac (UCPMB) in Preshevë/Preševo door de Servische autoriteiten (2013), de inbeslagname van Albanese schoolboeken uit Kosovo (2013), en de boycot van de onderhandelingen met de centrale autoriteiten door de Albanese vertegenwoordigers naar aanleiding van een conflict rond de heroprichting van lagere rechtbanken in de vallei.²⁴³

Het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2020) maakt melding van een incident waarbij Servische nationalist in Borca een Albanese bakker belaagd hebben nadat van deze een provocerende foto was opgemerkt op de sociale media. De politie heeft een escalatie hiervan vermeden. Dit incident heeft plaatsgevonden in de context van ontwikkelingen in de dialoog tussen Servië en Kosovo.²⁴⁴

Volgens de bron bij de Belgische ambassade in Belgrado zijn er de laatste jaren geen interetnische spanningen of incidenten meer geweest. De situatie is er volledig kalm, ook al omdat de twee bevolkingsgroepen volledig naast elkaar leven.²⁴⁵

Volgens de bron bij een mensenrechtenorganisatie in de Preševo-vallei is de interetnische situatie de laatste jaren stabiel te noemen, zonder geweldsincidenten of excessen.²⁴⁶

Een oud probleem voor de Albanese minderheid is het tekort aan schoolboeken (in het Albanees) voor het lager en secundair onderwijs én de onmogelijkheid om een universitair diploma dat behaald is aan een universiteit in Kosovo te laten erkennen.²⁴⁷ In mei 2016 heeft de Albanese Nationale Minderheidsraad een overeenkomst bereikt met het ministerie van Onderwijs om een adequaat aantal schoolboeken in het Albanees ter beschikking te kunnen stellen.²⁴⁸ Ook het *Serbia 2020 Report* van de EC meldt verdere verbeteringen op het vlak van het aanbod van Albaneestalige schoolboeken voor kinderen van de Albanese minderheid:

“There has been further progress in the area of education. The process of preparing and printing textbooks in minority languages continued and produced positive results. An additional nine textbooks in Albanian were provided. The Ministry of Education, Science and Technological Development included 24 new sets of textbooks in Albanian in its catalogue of textbooks for primary school.”²⁴⁹

Volgens Shaip Kamberi, de belangrijkste Albanese politicus in Servië, geciteerd in Balkan Insight (2021), is het probleem in de lagere scholen intussen grotendeels opgelost (maar niet in het

²⁴² Gazetta Express, 06/12/2017, [url](#)

²⁴³ The Council for Human Rights Bujanovic, 05/2016, [url](#)

²⁴⁴ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

²⁴⁵ Belgische ambassade in Belgrado, telefoongesprek op 25/03/2021.

²⁴⁶ Bron bij een mensenrechtenorganisatie in de Presevovallei (Council for Human Rights), telefoongesprek op 17/03/2021, om veiligheidsredenen wil deze bron anoniem blijven

²⁴⁷ European Western Balkans, 24/04/2020, [url](#)

²⁴⁸ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

²⁴⁹ EC, 06/10/2020, [url](#)

secundair).²⁵⁰ Verder bevestigt ook een bron bij de Belgische ambassade in Belgrado dat het voorzien van Albanese schoolboeken momenteel in een goede flow zit.²⁵¹

Volgens de jurist bij het Humanitarian Law Centre in Belgrado is de toegang tot de gezondheidszorg voor etnisch-Albanezen geen probleem zolang ze maar ofwel een job hebben, ofwel officieel geregistreerd zijn in Servië. Volgens de activist bij een mensenrechtenorganisatie in de Preševo-vallei kunnen etnisch-Albanezen voor de eerstelijnszorg weliswaar gemakkelijk terecht bij een medische post in de vallei zelf maar voor complexere aandoeningen moeten ze ofwel naar het Servische binnenland of naar Kosovo waar de zorgen duurder zijn vermits ze daar niet over de juiste documenten beschikken.²⁵² Volgens een bron bij de Belgische ambassade in Belgrado zijn er voor de etnisch-Albanezen geen problemen bij de toegang tot goedkope eerstelijnszorg in de vallei. Deze verzorging zal er standaard in het Albanees verlopen. Verzorging van complexere medische problemen in het Servische binnenland is, volgens deze bron, voor etnisch-Albanezen weliswaar evengoed gegarandeerd als voor etnische Serviërs maar zal daar vooral in het Servisch verlopen.²⁵³

Volgens het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2019) houdt ook de Ombudsman speciale kantoren open in drie gemeenten met een belangrijke Albanese minderheid.²⁵⁴ De Protector of Citizens (Dienst van de ombudsman) heeft in 2019 geprobeerd een verbindende voortrekkersrol te spelen in het versterken van de rol van de Nationale Minderheidsraden en het betrekken van zowel overheidsinstanties, ngo's en de Europese instellingen hierbij. Ook heeft de Protector of Citizens een publicatie mee opgesteld en verspreid in verband met de wettelijke nieuwigheden wat betreft het officieel gebruik van de minderheidstalen op lokaal niveau.²⁵⁵

De bron bij een mensenrechtenorganisatie in de Preševo-vallei stelt echter dat de Ombudsman in de vallei enkele jaren geleden vervangen is door een vertrouweling van Belgrado. Hij wijst erop dat de etnisch Albanezen sowieso minder vertrouwen hebben in instituten zoals de Ombudspersoon en – indien ze hiervoor de tijd en het geld hebben – eerder nog naar het gerecht zullen stappen wanneer ze problemen met de overheid hebben. Hij wijst er in dit verband zijdelings ook op de de Ombudspersoon geen initiatief heeft genomen in de kwestie van het passief maken van de adressen van de Albanezen die niet meer in de regio wonen.²⁵⁶

3.2. Roma

Een duidelijke stap voorwaarts in de bescherming van de mensenrechten en de rechten van de Roma is de aanname, in maart 2009, van de Wet op het verbod op discriminatie.²⁵⁷ Deze wet voorziet in de benoeming van een onafhankelijke Commissioner for the Protection of Equality (Servisch: *Poverenica za Zaštitu Ravnopravnosti*) (zie ook 2.3.2). De wet voorziet tevens in gerechtelijke bescherming. De commissaris houdt zich bezig met alle gevallen van discriminatie, behalve diegene die al door de rechterlijke macht behandeld worden. De commissaris reageert op klachten van discriminatie en mag

²⁵⁰ Balkan Insight, 22/02/2021, [url](#)

²⁵¹ Belgische ambassade in Belgrado, telefoongesprek op 25/03/2021.

²⁵² Activist bij een mensenrechtenorganisatie in de Preševovallei, telefoongesprek op 17/03/2021, Jurist bij het Humanitarian Law Center (HLC) Belgrado, telefoongesprek 19/03/2021, Om veiligheidsredenen willen deze bronnen anoniem blijven. Belgische ambassade in Belgrado, telefoongesprek op 25/03/2021.

²⁵³ Belgische ambassade in Belgrado, telefoongesprek op 25/03/2021.

²⁵⁴ USDoS, 13/03/2019, [url](#)

²⁵⁵ Republic of Serbia (protector of citizens), 15/03/2020, [url](#)

²⁵⁶ Bron bij een mensenrechtenorganisatie in de Preševovallei (Council for Human Rights), telefoongesprek op 17/03/2021, om veiligheidsredenen wil deze bron anoniem blijven

²⁵⁷ Law on the Prohibition of Discrimination, 26/03/2009, [url](#)

overgaan tot het opstarten van een rechtszaak. Hiernaast is de commissaris bevoegd voor het toezicht houden op gelijkheid, het promoten van gelijkheid en het aanpassen van de regelgeving op het gebied van discriminatie.²⁵⁸

Volgens het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van buitenlandse zaken (2017) rapport zijn het vooral Roma-IDP's die zich in kwetsbare levensomstandigheden bevinden. In 2016 is er nog steeds een belangrijk aantal Roma-IDP's dat niet over identiteitsdocumenten beschikt:

"Romani displaced persons were the most vulnerable and marginalized displaced population in the country. According to UNHCR, 92 percent of internally displaced Romani households were below the at-the-risk-of-poverty threshold and 98 percent of the displaced Romani households could not satisfy basic nutritional needs or afford to pay for utilities, health care, hygiene, education, and local transport. Romani displaced persons had a 74 percent unemployment rate. According to UNHCR, almost 90 percent of Romani displaced persons lived in substandard housing. Many displaced Roma living in informal settlements still had a permanent address registered in their place of origin in Kosovo, which prevented them from fully accessing their rights. A significant portion of Romani displaced persons could not access health care due to a lack of adequate personal documents. According to UNHCR, the vast majority of Romani displaced persons had not been able to integrate or return home. They lacked information and necessary documents and had problems acquiring birth certificates, registering for school, etc. The government provided 30 housing solutions for displaced Romani persons in Belgrade during the year."²⁵⁹

In het ECRI-rapport voor Servië (2017) wordt melding gemaakt van een belangrijke vooruitgang op het gebied van de uitreiking van identiteitsdocumenten voor Roma in Servië. Het aantal niet-gedocumenteerde Roma is gedaald van 30.000 naar ongeveer 2.000. Nog maar 700 Roma beschikken niet over een geboorteakte.

"The existing data show one major step forward: according to UNICEF, the number of unregistered and undocumented Roma at risk of statelessness has decreased from 30 000 to about 2000; to date, no more than 700 are without birth certificates. As registration and identity documents are a precondition for access to many public services and social benefits, this progress has resulted in a major improvement in the living conditions of the newly registered Roma. The authorities also point out that 30 000 Roma children were vaccinated, that 1 300 Roma children were enrolled in pre-school and that 16 330 Roma received health insurance cards."²⁶⁰

Roma die worden gearresteerd lopen soms risico op mishandeling of een vernederende behandeling. Zij dienen echter slechts zelden een klacht in tegen de politie. HRW maakt melding van één incident in 2017 waarbij een Roma-koppel opgesloten en mishandeld is geweest nadat ze de diefstal van hun auto hadden aangegeven bij de politie. De organisatie European Roma Rights Centre heeft het koppel naderhand bijgestaan om dit geval van politiegeweld openbaar te maken en voor het gerecht te brengen.²⁶¹

Omdat strafrechtelijke stappen tegen de politie uit zijn gebleven heeft het koppel de zaak tot het Hooggerechtshof en ook het Grondwettelijk Hof gebracht. Vooral de uitspraak van het Hooggerechtshof in 2020 wordt als belangrijk ervaren omdat het gedrag van de politie voor het eerst als discriminatoir is bestempeld:

"Based on the evidence presented in the procedure; above all the medical documentation on the injuries, expert findings, and statements of witnesses and prosecutors, the High Court in Belgrade

²⁵⁸ Commissioner for Protection of Equality, s.d., [url](#)

²⁵⁹ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

²⁶⁰ Council of Europe, 16/05/2017, [url](#)

²⁶¹ European Roma Rights Centre, 16/05/2017, [url](#) ; HRW, 18/01/2018, [url](#)

found that the Ministry was responsible for the damage caused to Marko and the fear caused to both of them. The court also found that the Ministry had discriminated against Marko and Sandra on the basis of ethnicity.

Due to the position of the prosecution, criminal proceedings were never conducted. Marko and Sandra filed a criminal complaint with the competent prosecutor's office in May 2017, through their lawyers. The report was filed against several officials for abuse and unlawful deprivation of liberty. A year and a half later, and after two instances, the prosecution dismissed the criminal complaint. Driven not to give up the fight for their rights, Marko and Sandra filed a complaint with the Constitutional Court in October 2018, pointing out the violation of several human rights and freedoms, primarily the prohibition of torture and the right to liberty and security. Before the Constitutional Court they pointed out, among other things, that the work of the prosecution did not meet the legal standard of an effective investigation.

Although the High Court in Belgrade did not decide on criminal responsibility, it did assess whether the police had violated the Law on Police. In this regard the court found that the officials, by physical using and mental coercion without due reason, exceeded their authority. The verdict clearly stated that the described actions "should not and should not have been taken in the way it was done in the specific case". It was clear to the court that the plaintiffs suffered due to the actions of the police.

The importance of this decision is that harassment has been identified as a form of discrimination. The High Court found that Marko and Sandra were treated in a degrading manner, with the aim of violating their dignity, and on the basis of their personal characteristics. The court based its conclusion on the following facts: that members of the Ministry took Sandra and Marko away, and kept them on the premises of the Police Administration for the City of Belgrade for no apparent reason; that insinuations were made by officials of them engaging in theft in Vienna; that they insulted Marko with the commonly used ethnic slur "gypsy motherfucker," and that Sandra said that she was called a "gypsy shiptarka" and asked "what is this white woman doing with this black [Romani] man?" The court found that Marko was discriminated against as a member of the Romani ethnic minority. The associative discrimination that the court found in relation to the treatment of Sandra by the police is also significant; she was exposed to harassing and degrading treatment due to the ethnicity of her husband."²⁶²

Op 26 juni 2018 vindt het 2018 National Platform on Roma Integration in Serbia plaats. 60 deelnemers van centrale en lokale instituten, van de burgermaatschappij, Roma-vertegenwoordigers en van de media hebben die dag de implementatie van het Romabeleid in Servië besproken. Volgens Nenad Ivanisevic, beleidsadviseur in verband met Roma-inclusie bij de Vice-President van Servië is de positie van de Romagemeenschap verbeterd maar moet nog verder werk gemaakt worden van werkgelegenheid:

"Progress in living conditions of Roma has been constant in the fields of education and housing during recent years, while employment remains challenge to be addressed in the upcoming period, as well as finding sustainable legislative solution for health mediators", said Ivanisevic."²⁶³

In het Policy Recommendations Document van het platform staat in verband met de lokale implementering van het beleid:

²⁶² ERRC, 29/10/2020, [url](#)

²⁶³ Regional Cooperation Council, 26/06/2018, [url](#)

"45 local self-government units have adopted local action plans, third of which without any budget, and 29 have engaged local coordinators for Roma issues. The situation with the implementation of the Strategy at local level needs to be significantly improved."²⁶⁴

In 2018 wordt ook in Servië het ROMACTED-programma van de Raad van Europa gelanceerd. Het voorziet in garanties op de implementering van algemene, brede ontwikkelingsdoelstellingen op het lokale (gemeentelijke) niveau:

"ROMACTED is the first programme dedicated to Roma that is coordinated and monitored by the Council of Europe Office in Belgrade. The support organisation for the implementation of the programme is the "Association of Coordinators for Roma Issues" and local interventions have been carried out by a team of 14 facilitators and several experts. The official launch of the ROMACTED Programme took place on 29 May 2018. A tripartite framework of partnership for the implementation of the programme was signed by the Council of Europe Office in Belgrade, the Ministry of Construction, Transport and Infrastructure and representatives of the local authorities from the 11 target municipalities: Kostolac, Kragujevac, Niš, Odžaci, Prokuplje, Smederevo, Subotica, Vranje, Vrnjačka Banja, Zaječar and Zvezdara"

Sindsdien zijn op lokaal niveau (in de 11 aangeduide gemeentes) een aantal programma's daadwerkelijk aan het lopen die bijdragen aan de verbetering van Roma in het onderwijs, huisvesting, nutsvoorzieningen, cultuurleven,²⁶⁵

Om de toegang tot de gezondheidszorg bij Roma te faciliteren heeft het ministerie van Gezondheidszorg al sinds 2008 een systeem van *health mediators* op poten gezet die als *go between* functioneren tussen de gemeenschap en het gezondheidszorgsysteem. Volgens de OVSE (2018) heeft het systeem van de *health mediators* geleid tot concrete en meetbare verbeteringen wat betreft de gezondheidsstatus van de Roma-gemeenschap. De health mediators hebben ervoor gezorgd dat 7.389 Roma-persoonen een ziekteverzekering kregen en hebben 3.545 cases opgelost van mensen zonder persoonsdocumenten:

"There were 75 Roma health mediators in 2013; 60 of them were employed by the Ministry of Health, while the rest was supported financially by the OSCE Mission in Serbia and the EU. "Health mediator" is recognized as an official profession in Serbia.¹³ The Roma health mediator programme was introduced by the OSCE Mission in Serbia in 2007 with funding (EUR 2 million) from the EU Instrument for Pre-accession Assistance. The Ministry of Health reported that the Roma health mediator programme is delivering concrete outcomes and measurable improvements in Roma health status and in access to healthcare among Roma in Serbia (e.g., Roma child mortality has dropped by 50 per cent since the programme was implemented). The Serbian Government additionally reported that, through its health mediator programme, it has recorded information regarding 120,708 individuals (36,600 families) from Roma settlements since 2010. The health mediators visited 138,106 households, recording that 13,647 people in these settlements had no health insurance or personal identification, including birth certificates. The mediators secured insurance for 7,389 persons and resolved 3,545 cases of individuals without personal identification. Furthermore, 19,528 persons were registered with the doctor of their choice and systematic health check-ups had been performed on 7,112 women."²⁶⁶

In 2019 heeft de Commissioner for the Protection of Equality opnieuw een aantal klachten van Roma in ontvangen en behandeld. Het gaat vooral over klachten over discriminatie van Roma-vrouwen. Volgens het jaarrapport van de Commissioner is het aantal Roma zonder documenten sterk

²⁶⁴ Regional Cooperation Council, 26/06/2018, [url](#)

²⁶⁵ ROMACTED, 01/2020, [url](#)

²⁶⁶ OSCE/ODIHR, 2018, [url](#)

teruggelopen (maar komt het fenomeen nog steeds voor). De overheid heeft ook inspanningen gedaan om Roma in het onderwijssysteem in te schrijven:

"Discrimination on the grounds of national affiliation and ethnic origin is the eighth ground in terms of the frequency of complaints filed with the Commissioner during 2019, with 50 complaints, accounting for 6.8% of the total number of complaints on various grounds of discrimination. The majority of complaints, as in the previous year, were filed for discrimination against members of the Roma national minority (32), accounting for 64% of all complaints filed for discrimination on this ground."

"As in previous years, the largest number of complaints about discrimination on the grounds of national affiliation concerned discrimination against Roma women. Numerous surveys indicate that Roma women are particularly at risk, that a small number of Roma children, especially girls, finish primary and secondary schools, that the problem of early marriages is still present, and that the number of Roma without identity documents is significantly reduced but still exists, and therefore work should be done on Roma employment, as well as on improving housing and social welfare. In addition, the surveys state that affirmative actions have contributed to the increased representation of Roma children in the education system, and that the number of children enrolled in pre-school programmes has increased, but that work on preventing their segregation remains to be done. During 2019, the Commissioner also filed a criminal complaint for scrawling graffiti of neo-Nazi content that incited hatred against the Roma."²⁶⁷

Uit het Freedom in the World report van Freedom House (2020) blijkt dat Roma nog steeds met discriminatie geconfronteerd worden "The Romany minority is especially disadvantaged by discrimination in employment, housing, and education."²⁶⁸

Volgens de Bertelsmann Stiftung (2020) is de bescherming tegen discriminatie voor Roma verzekerd door een wettelijk en institutioneel kader. Er zijn een aantal strategieën met bijhorende actieplannen, maar deze bron geeft aan dat de implementering ervan dubieus verloopt:

"The protection against discrimination is ensured by the legal and institutional framework The government adopted the Strategy for the Prevention and Protection from Discrimination (2013-2018), The National Strategy for Gender Equality (2016- 2020) and Strategy for the Social Inclusion of Roma in the Republic of Serbia (2016- 2025) with the accompanying action plans. The implementation of strategic documents and legislation has been somewhat dubious."²⁶⁹

Ook in het jaarrapport van AI (2020) wordt opnieuw verwezen naar gevallen waarbij Roma mishandeld zijn door de politie of waarbij aanrandingen niet als haatmisdrijven zijn behandeld door de politie:

"Roma also faced ill-treatment by the police. A series of attacks by youths on Roma in Leskovac in May were not investigated as hate crimes."²⁷⁰

Sinds de corona-pandemie staat ook UNICEF in voor de continuïteit en de kwaliteit van het netwerk van deze *health mediators*:

"In 2008, the Ministry of Health of the Republic of Serbia launched a project within which a network of health mediators was established and through which they were educated and empowered to support Roma communities in the health care system, and above all, to support families with young children. The process of institutionalization (integration) of their occupation and profession into the

²⁶⁷ Commissioner for Protection of Equality, 05/2020, [url](#)

²⁶⁸ Freedom House, 2020, [url](#)

²⁶⁹ Bertelsmann Stiftung 29/04/2020, [url](#)

²⁷⁰ AI, 16/04/2020, [url](#)

system is still ongoing. The pandemic has shown very clearly how important their role is, and their impact on families, thanks to the trust they have built.

UNICEF, as the Ministry of Health's long standing partner, is supporting the continuity and quality of services provided by health mediators during the COVID-19 pandemic thanks to the financial support of GlaxoSmithKline (GSK). GSK is committed to improving the health of Roma children in the Republic of Serbia and the region through the "Together for Better Health" initiative."²⁷¹

In het *Serbia 2020 Report* staat dat Servië in juli 2019 de Poznan-Verklaring heeft onderschreven. Deze houdt onder meer meetbare engagementen in wat betreft het beleid voor de verder inclusie van Roma:

"Regarding Roma inclusion, Serbia signed the Western Balkan Partners Roma Integration declaration in Poznan in July 2019, which contained quantifiable commitments in key priority areas."²⁷²

Intussen zijn de meeste Roma, ook volgens dit rapport, in bezit van documenten van de burgerlijke stand. Het ministerie van Binnenlandse Zaken, de Dienst van de Ombudsman en UNHCR hebben gewerkt aan een oplossing die geleid heeft tot meer registraties:

"Most Roma people in Serbia have civil documentation. The solution planned by the Ministry of the Interior, the Ombudsman and UNHCR to enable the registration of individuals lacking an official address by means of registering at centres for social work led to more Roma people being registered."²⁷³

Volgens een rapport uit 2021 zijn op dat moment 85 *health mediators* aangenomen in 70 lokale Romagemeenschappen.²⁷⁴

In 2021 heeft de OVSE/ODHIR een rapport gepubliceerd met een analyse van alle geregistreerde haatmisdrijven in Servië. Als "key observation" bij dit rapport noteert de organisatie dat de Servische ordehandhavingdiensten bij hun registratie van haatmisdrijven geen melding maken van de gronden op basis waarvan een haatmisdrijf heeft plaatsgevonden. Niettemin verzamelde de OVSE/ODHIR bij andere bronnen voor 2019 informatie over 3 gevallen van gewelddadige aanvallen op Roma en ook één geval van een bedreiging van een Roma. Het gaat over gevallen van agressie gepleegd door haatbendes maar ook over een geval waarbij de politie zelf betrokken partij was.²⁷⁵

De organisatie European Network on Statelessness wijst er in 2021 op dat een aantal procedurele pijnpunten blijven bestaan die een oplossing voor de Roma zonder identiteitsdocumenten in de weg blijven staan.²⁷⁶ Ook de ngo Praxis wijst in een rapport uit 2021 op de blijvende administratieve en wettelijke obstakels voor ouders die geen identiteitskaart of geboorteakte beschikken om hun pasgeboren kinderen te registreren. Ook latere registratie blijft door juridische kwesties heel moeilijk.²⁷⁷ Gevolg hiervan is onder meer dat het voor deze personen moeilijk blijft om zich ergens in Servië te domiciliëren.²⁷⁸

Volgens de UNHCR- factsheet voor 2021 telt Servië nog ongeveer 2.139 staatlozen.²⁷⁹ Het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken citeert in 2021 eveneens cijfers van UNHCR over Roma die staatloos zijn en Roma-kinderen die geen geboorteakte

²⁷¹ UNICEF, 23/09/2020, [url](#)

²⁷² EC, 06/10/2020, [url](#)

²⁷³ EC, 06/10/2020, [url](#)

²⁷⁴ Minority Rights Group Europe, Praxis, (Goran Basic), 03/2021 [url](#)

²⁷⁵ OSCE, sd, [url](#)

²⁷⁶ European Network on Statelessness, 04/2021, [url](#)

²⁷⁷ Praxis, p.5-6, [url](#)

²⁷⁸ Praxis, p.8, [url](#)

²⁷⁹ UNHCR, 02/2021, [url](#)

hebben. Deze cijfers zijn opnieuw iets lager. Het rapport stelt dat de betrokken personen juridische bijstand nodig hebben om hun problemen met registratie of documenten op te lossen. Het rapport verwijst ook naar de oplossing waarbij het bevoegde ministerie, de Dienst van de Ombudsman en UNHCR zich ertoe verbinden om problematische gevallen op te lossen op basis van een aanpak van elk geval apart. Het gaat over een memorandum ondertekend in oktober 2019 (zie info in *Serbia 2020 Report* van de EC hierboven)²⁸⁰

In 2021 verschijnt op de website van de Minority Rights Group Europe (MRGE) een rapport van Goran Basic (voormalig adjunct van de ombudsman, auteur van diverse academische publicaties over de status van Roma in de Balkan, stichter van het Center for Ethnic Studies and the Academic Network for Cooperation in Southeast Europe, directeur van het Instituut voor Sociale Wetenschappen in Belgrado) over discriminatie van Roma (Roma in the Republic of Serbia: The Challenges of Discrimination). Basisuitgangspunt in het rapport is dat Roma veelal gediscrimineerd worden op basis van meerdere gronden (dus niet enkel op basis van hun Roma-identiteit). De auteur wijst in verband met bescherming hiertegen enerzijds op de afwezigheid van systemische ondersteuning bij de lokale besturen waardoor de toegang tot justitie nog gebrekkig blijft, vooral in gevallen van discriminatie haatdaad en mensenrechtenschendingen. Hij wijst ook op de gebrekkige implementering van de lokale actieplannen voor de inclusie van Roma en op de afwezigheid van adequate wettelijke bijstand voor deze groep waardoor een aantal socio-economische problemen niet opgelost raken.²⁸¹

Anderzijds wijst hij ook op de aanwezigheid van verschillende burgermaatschappijorganisaties die blijven opkomen voor de Roma en actief blijven zijn binnen de gemeenschap; die de Roma in staat helpen stellen om discriminatie te identificeren en te melden; die hun belangen verdedigen; die actief werken aan het bepleiten, uitoefenen en beschermen van hun rechten. De auteur vermeldt de volgende organisaties met naam: A11 Initiative for Economic and Social Rights, YUCOM, Belgrade Centre for Human Rights, Yurom Centre, Alliance against Discrimination of Roma, Bibija, Roma Women's Network, Praxis en andere organisaties. Ook vermeldt de auteur de aanwezigheid op het terrein van goed getrainde en ervaren advocaten (al dan niet actief binnen deze organisaties of binnen de relevante onafhankelijke overheidsinstellingen) die zich toeleggen op gevallen van discriminatie van Roma. Bovendien vermeldt hij de aanwezigheid van advocaten van Roma-origine op het terrein en het feit dat deze getuigen van een diepe betrokkenheid en van een sterke inzet voor de aanpak van discriminatie van hun gemeenschap. De auteur wijst in dit verband op het belang van het vertrouwen dat deze advocaten nu genieten in de gemeenschap:

"....An advantage and a strong resource in combating discrimination against Roma are several CSOs that consistently advocate and operate in the community, improve the capacity of the Roma community to recognize and report discrimination, represent their interests, advocate and actively work on exercising and protecting their rights. These include A11 - Initiative for Economic and Social Rights, YUCOM, Belgrade Centre for Human Rights, YUROM Centre, Alliance against Discrimination of Roma, Bibija, Roma Women's Network, Praxis and others. The focus groups and interviews organized for the purpose of this report were attended by lawyers from the aforementioned CSOs, as well as lawyers dealing with issues of discrimination against Roma in independent state bodies. Each of them has appropriate knowledge about the causes of discrimination against Roma, its consequences, international standards of protection against discrimination and combating discrimination, national regulations, institutions and procedures for combating discrimination. Many of them have academic expertise in human rights and are well trained for various activities related to anti-discrimination policy. At the focus group held with young lawyers of Roma nationality, their deep engagement with the issue of antiRoma discrimination and strong commitment to actively combat discrimination against their fellow Roma citizens was

²⁸⁰ USDoS, 30/03/2021, [url](#)

²⁸¹ Minority Rights Group Europe, Praxis, (Goran Basic), 03/2021 [url](#)

evident, despite the problems they are facing. Most focus group participants experienced multiple discrimination, while one of them stated that as a result of ethnic assimilation she avoided discrimination. Participants' knowledge of discrimination was based on experience, but they lack additional training and practical knowledge in order to complement their legal knowledge related to processing discrimination and antidiscrimination policies. Trust among members of the Roma community in Roma lawyers could encourage them to report discrimination more often and endure the lengthy procedures involved. One problem that has yet to be resolved and that hinders the exercise and protection of the rights of Roma and anti-discrimination policies is related to the low level of knowledge and experience of lawyers and other experts in public administration about human rights, and their lack of motivation to implement strategic measures and regulations to improve the position of Roma. What is more, focus group participants pointed to examples of discrimination and unprofessional behaviour of public and state officials."²⁸²

Ook andere bronnen bevestigen dat in Servië zijn al vele jaren jaren ngo's actief zijn die steun verlenen aan Roma in verschillende domeinen (Praxis, Hleb Zivot, UNICEF, Romachildrenscentre, Roma Women's Centre Bibija,)²⁸³

Wat betreft de toegang tot het gerecht voor Roma stelt het rapport van Goran Basic enerzijds dat die beperkt is. Dit wordt aangetoond doordat een groot aantal klachten van Roma omwille van louter procedurele redenen niet doorstromen tot bij de Protector of Citizens of de Commissioner for Protection of Equality. Verder wijst hij op de gebrekkige beschikbaarheid van gratis juridische bijstand. In het licht hiervan wijst het rapport opnieuw op het grote belang van de juristen bij de burgermaatschappij-organisaties die opkomen voor de Roma of van juristen die in Roma-gevallen gespecialiseerd zijn. Het aantal van dit soort juristen is, volgens deze auteur, wel onvoldoende:

"Access to justice is limited, as shown by the fact that Roma rarely file complaints with the Protector of Citizens of the Republic of Serbia and the Commissioner for Protection of Equality. A large number of filed complaints are rejected for formal reasons (which does not mean that the reason for the complaint is non-existent) and a small number of proceedings are conducted before the courts in relation to the protection of the right to equality of persons of Roma nationality. The strategic litigation cases conducted by the Commissioner did not influence the improvement of judicial practice or social awareness. Free legal aid is regulated by the Law, but it is centralized, bureaucratized and limited to a small group of service providers who are not motivated to provide it proactively to Roma citizens. CSOs that represent and advocate for the exercise and protection of the rights of Roma are, despite all the external and internal problems they face in their work, the most reliable support for the protection of Roma rights and building the capacity of the community for social inclusion. Lawyers who provide legal assistance to Roma are either engaged in CSOs that advocate for their rights or represent them since they have the appropriate legal knowledge and are relatively well acquainted with the situation of the Roma community, but their number is insufficient."²⁸⁴

De organisatie Minority Rights Group International heeft intussen (van 1 september 2020 tot 31 augustus 2022) samen met Praxis en met een groot aantal stakeholders op het terrein een programma lopen dat erop gericht is te komen tot een verbeterde juridische aanpak van gevallen van discriminatie van Roma:

"The aim of the REILA project is to promote and protect the rights of Roma victims of human rights violations and discrimination by raising society's and stakeholders' awareness, enhancing implementation of non-discrimination legislation and empowering Roma to seek legal remedies, in

²⁸² Minority Rights Group Europe, Praxis, (Goran Basic), 03/2021 [url](#)

²⁸³ Balkan Insight, 12/01/2018, [url](#), Roma Children's Centre, sd, [url](#), Roma Women's Centre, sd, [url](#)

²⁸⁴ Minority Rights Group Europe, Praxis, (Goran Basic), 03/2021 [url](#)

Hungary and Serbia. The project aims to create a virtuous circle whereby increased Roma involvement in access to justice mechanisms, leads to more and better cases being filed, which leads to benefits to Roma communities which in turn increases trust in legal remedies and lawyers and encourages yet more cases to come forward.”²⁸⁵

Ook de ngo Praxis stelt dat Roma met verschillende vormen van meervoudige discriminatie te kampen hebben. Angst hiervoor wordt versterkt door de activiteiten van extreemrechtse groepen waarvan de leden meer en meer Roma aanvallen. De politie treedt hier, volgens het rapport, ondermaats tegen op.

“Numerous researches on the position of Roma in Serbia point to different forms of multiple discrimination of Roma men and women. Discrimination against Roma is a problem addressed by institutions and public policies, but the persistence of discriminatory treatment and behaviour towards them indicates that it is necessary to strengthen existing resources and build new capacities through a comprehensive anti-discrimination policy. The Roma most often face discrimination in their daily contacts with fellow citizens, at work and while performing their usual daily tasks and activities. Employment, exercising the right to work, social protection and health care and education are all areas where they are frequently exposed to discrimination. Spatial segregation and segregation in education, as well as hate speech, are forms of discrimination that, despite the established institutional protection, make exercising the rights of Roma more difficult. They rarely report discrimination because they find it difficult to prove it and are exposed to unpleasant experiences, including the fear of pressure and violence by perpetrators during the evidentiary procedure. Fear of discrimination is strengthened by the activities of extreme right-wing organizations, whose members increasingly attack Roma, while the authorities do not respond to such offences or respond mildly. Despite the efforts of the state in the past years, directed at combatting discrimination of Roma men and women, exercise and protection of guaranteed rights in practice often does not exist or access to rights is difficult. Global COVID-19 pandemic only further hindered the exercise of basic human rights, and its consequences drastically affected the position of the poorest groups of society, the Roma being one of the most vulnerable. Furthermore, there is a low level of information and knowledge among the Roma about discrimination and other forms of intolerance on the one hand, and lack of trust in the efficiency and efficacy of institutional protection on the other. The fear of victimisation is one of the important reasons why Roma do not Finally, the Strategy for Prevention and Protection against Discrimination expired in 2018 and new Strategy has not been adopted yet”²⁸⁶

Ook de Commissioner for the Protection of Equality (geciteerd in het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken) bevestigt dat Roma met verschillende types van discriminatie te kampen hebben. Er is sprake van systemische segregatie en discriminatie. De meeste klachten die de commissaris ontvangt zijn afkomstig van Roma.²⁸⁷

3.3. Persvrijheid, vrijheid van meningsuiting

Verschiedende bronnen laten zich in de loop van 2015 kritisch uit over de persvrijheid in Servië: Human Rights Watch, het European Fund for the Balkans en de World Association of Newspapers and News Publishers hebben rapporten uitgebracht waarin zij het hebben over aanvallen op journalisten, campagnes tegen kritische media en de pogingen om onafhankelijke berichtgeving te hinderen.²⁸⁸

²⁸⁵ Minority Rights International, 06/10/2020, [url](#)

²⁸⁶ Praxis, p.15, [url](#)

²⁸⁷ USDoS, 30/03/2021, [url](#)

²⁸⁸ Balkan Insight, 29/10/2015, [url](#) ; WAN-IFRA, 09/2015, [url](#); HRW, 15/07/2015, [url](#) ; European fund for the Balkans, 03/2015, [url](#)

Ook in 2016 is geen verbetering vast te stellen op dit gebied: De EC stelt in haar communicatie bij het Voortgangsrapport van 2016 dat geen vooruitgang is gemaakt bij het verbeteren van de voorwaarden voor de volle uitoefening van de meningsvrijheid.²⁸⁹ Ngo's en mediabronnen stellen dat het niveau van geweld, intimidatie en lastercampagnes tegen onafhankelijke en onderzoeksjournalisten niet is veranderd van 2015 naar 2016.²⁹⁰

De Protector of Citizens citeert in 2016 in dit verband de rapporteur van het Europese Parlement voor Servië:

"Threats, violence and intimidation of journalists remained a topic of concern, which was noted as well by the European Parliament Rapporteur for Serbia David McAllister. The pressures on the media are evident in different ways, from open to hidden forms. In most cases, the reporters complained about being exposed to pressure and verbal threats during the reporting."²⁹¹

Op 16 juni 2016 wordt de Servische radiojournalist Luka Popov in Noord-Servië vermoord. De OVSE-vertegenwoordiger voor de media en de pers, Dunja Mijatovic verwelkomt de snelle reactie van de autoriteiten bij de arrestatie van de verdachten.²⁹²

Ook Freedom House noteert dat de ruimte voor onafhankelijke journalistiek en onafhankelijke media klein blijft in Servië in 2016: Een rapport uit april 2016 door het Balkan Investigative Reporting Network (BIRN) herhaalt de klachten die gehoord zijn bij journalisten en uitgevers. Deze stellen dat de mediavrijheden opmerkelijk verslechterd zijn sinds hun vorige rapport in 2014.²⁹³ Freedom House maakt melding van een zuivering van kritische redacteurs en journalisten bij Radio-Television Vojvodina (RTV) sinds mei 2016.²⁹⁴

In het Freedom of the Press rapport (2017) krijgt Servië slechts een "gedeeltelijk vrij" appreciatie en staat nog dat een reeks van doodsb bedreigingen en andere intimidaties gericht aan journalisten geleid hebben tot een verklaring van de OVSE in september 2017.²⁹⁵

Volgens HRW gingen aanvallen op mediamensen en journalisten door in 2017:

"Attacks and threats against journalists continued. The authorities' response was inadequate. Between January and mid-November, the Independent Journalists' Association of Serbia (NUNS) registered 75 incidents of violence, threats or intimidation against journalists, including six physical attacks. Pro-government media outlets continued to engage in smear campaigns against independent outlets and journalists."²⁹⁶

Volgens AI (2018) wordt de vrijheid van meningsuiting in het geval van onderzoeksjournalisten soms gecompromitteerd: "Independent journalist associations registered dozens of incidents targeting journalists, including physical assaults and death threats."²⁹⁷

En, volgens Human Rights Watch, geldt hetzelfde voor mensenrechtenactivisten: "Human rights defenders operate in a hostile environment. Online threats against human rights activists are commonplace and rarely investigated by authorities. Pro-government media smear human rights defenders as "traitors" and "foreign mercenaries."²⁹⁸

²⁸⁹ EC, 09/11/ 2016, [url](#)

²⁹⁰ Balkan Insight, 12/09/2016, [url](#); EFJ, 17/06/2016, [url](#)

²⁹¹ Republic of Serbia Protector of Citizens, 2017, [url](#)

²⁹² RWB-RSF, 20/06/2016, [url](#); OSCE, 20/06/2016, [url](#)

²⁹³ Freedom House, 03/04/2017, [url](#)

²⁹⁴ Freedom House, 03/04/2017, [url](#)

²⁹⁵ Freedom House, 01/11/2017, [url](#)

²⁹⁶ HRW, 18/01/2018, [url](#)

²⁹⁷ AI, 22/02/2018, [url](#)

²⁹⁸ HRW, 18/01/2018, [url](#)

In juni 2018 verdwijnt onderzoeksjournalist Stefan Cvetkovic die onderzoek voert naar de moord op Oliver Ivanovic in Kosovo. Hij duikt na een dag opnieuw op maar de Servische politie beschuldigt hem ervan de verdwijning zelf in scène gezet te hebben. Naderhand wordt hij in een café aangevallen door een dorpsgenoot.²⁹⁹

Freedom House schrijft in 2017 dat Grondwet en wettelijk kader persvrijheid garanderen maar dat deze garanties in de praktijk niet afgedwongen worden:

"Serbia's constitution and legal framework guarantee freedom of the press. However, in practice, these guarantees are not well enforced, and press freedom has eroded under the SNS-led administration of Prime Minister Vučić. Independent and investigative journalists face frequent harassment, including by government officials and in progovernment media. Physical attacks against journalists take place each year, and death threats and other intimidation targeting media workers are a serious concern..... In September, the OSCE representative on freedom of the media issued a statement about death threats and other intimidation aimed at reporters, expressing alarm and calling for thorough investigations. Nine journalists experienced physical attacks in 2016, according to Serbia's Independent Association of Journalists. Such incidents are rarely investigated."³⁰⁰

Volgens HRW gingen aanvallen op media-mensen en journalisten door in 2017:

"Attacks and threats against journalists continued. The authorities' response was inadequate. Between January and mid-November, the Independent Journalists' Association of Serbia (NUNS) registered 75 incidents of violence, threats or intimidation against journalists, including six physical attacks. Pro-government media outlets continued to engage in smear campaigns against independent outlets and journalists."³⁰¹

Reporters Sans Frontières (RSF) oordeelt in 2019 at Servië onveilig is voor journalisten en schrijft:

"Within five years of President Aleksandar Vucic in effect governing the country, Serbia has become a place where practicing journalism is neither safe nor supported by the state. The number of attacks on media is on the rise, including death threats, and inflammatory rhetoric targeting journalists is increasingly coming from the governing officials. Many attempts on journalists' integrity have not been investigated, solved, or punished, and the aggressive smear campaigns that pro-government media orchestrate against investigative reporters are in the full swing. Some courageous journalists continue to cover dangerous subjects such as crime and corruption, but because of media ownership concentration, their stories are usually with a limited reach. Collusion between politicians and media, widespread government-tolerated fake news, and a lack of pluralism in the print and broadcast media are also all sources of a big concern."³⁰²

In het *Serbia 2019 Report* van de EC staat de algemene situatie de vrijheid van meningsuiting in de pers niet in de hand werkt, hoewel er zaken zijn opgelost en ook klachten zijn neergelegd bij het gerecht. In april 2019 is (in eerste aanleg) de eerste veroordeling ooit voor de moord op een journalist uitgesproken:

"With regard to the Commission's recommendations in the 2018 report, the overall environment is still not conducive to the exercise of freedom of expression. Cases of threats, intimidation and violence against journalists are still a concern. While several cases have been solved and some criminal charges filed, investigations and final convictions remain rare overall. The first ever

²⁹⁹ Balkan Insight, 10/07/2018, [url](#)

³⁰⁰ Freedom House, 1/11/2017, [url](#)

³⁰¹ HRW, 18/01/2018, [url](#)

³⁰² RWB, sd, url

sentence in a case involving the murder of a journalist was pronounced, in first instance, in April 2019.”³⁰³

In het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2020) staat dat bedreigingen en fysieke aanrandingen van onafhankelijke en kritische journalisten blijven voorvallen, ondanks het feit dat dit wettelijk expliciet verboden is. De gerechtelijke autoriteiten volgen deze zaken op, hoewel verschillende oude moordcases op journalisten nog steeds niet zijn opgelost:

“The law prohibits threatening or otherwise putting pressure on public media and journalists or exerting any other kind of influence that might obstruct their work. Between January and August, the Independent Journalists’ Association of Serbia reported 85 cases in which journalists had been attacked, threatened, or exposed to political pressure. The attacks included vandalism, intimidation, and physical assaults. In one example, in December 2018 two assailants ignited the home of Milan Jovanovic while he and his spouse slept inside. The couple narrowly escaped the blaze through a rear window. Jovanovic worked as an investigative journalist for a local news outlet in the Belgrade suburb of Grocka that reported on local corruption. Dragoljub Simonovic, mayor of Grocka and an official of the ruling Serbian Progressive Party (SNS), was indicted for ordering the arson attack. The trial was underway as of October; hearings were delayed three times due to defense attorneys not appearing before the court with the defendant.”

Watchdog organizations also noted that past killings of several journalists were yet to be resolved, including those of Dada Vujasinovic (1994) and Milan Pantic (2001). In April, four former members of the security apparatus were sentenced to 100 cumulative years of detention for their role in the 1999 murder of Slavko Curuvija³⁰⁴

Ook HRW stelt dat er vooruitgang is in sommige moordonderzoeken maar dat niet alle zaken opgelost zijn:

“A commission established to investigate the murders of three prominent journalists made some progress. In April, the High Court in Belgrade sentenced former state security officials Radomir Markovic and Milan Radonjic to 30 years in prison, and Ratko Romic and Miroslav Kurak to 20 years in prison for organizing and participating in the lethal shooting in 1999 in Belgrade of Slavko Curuvija, the former owner of the newspaper *Dnevni Telegraph* and weekly magazine *Evropljanin*. The murders of Dada Vujasinovic, in 1994, and Milan Pantic, in 2001, remained unsolved.”³⁰⁵

Wat betreft de vervolging van Simonovic, die ervan verdacht wordt achter de brandstichting in het huis van journalist Milanovic te zitten schrijft Freedom House:

“On January 25, President Vučić stated that Dragoljub Simonović, then the SNS-appointed head of Grocka municipality, had been arrested for allegedly ordering the 2018 arson attack on the home of Milan Jovanović, an investigative journalist. Simonović was eventually indicted for incitement to arson, although some experts questioned whether he should have been indicted for incitement to murder. In March, Simonović was released from detention, and while being ousted as municipal president, he was allowed to remain an SNS member. In parallel with his lawsuit, the politician also filed more than 15 libel suits against Jovanović and journalist and Zig Info owner Željko Matorčević.”³⁰⁶

³⁰³ EC, 29/05/2019, [url](#)

³⁰⁴ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

³⁰⁵ HRW, 14/01/2020, [url](#)

³⁰⁶ Freedom House, 2020, [url](#)

Algemeen gesproken stelt Freedom House (2020) dat de regering enkel lippen dienst bewijst aan de verbetering van de persvrijheid:

A “game of shadows,” in which government officials lamented the poor state of press freedoms yet would not admit their role in the problem, neatly summarizes the situation in 2019. In January, President Vučić said in a speech at the World Economic Forum in Davos that he was proud of Serbia’s economic reforms but not of its media freedom. The speech was interpreted as hypocritical among observers in many quarters in Serbia.³⁰⁷

De Protector of Citizens (zie 2.3.1) volgt de situatie van journalisten op en stelt in zijn jaarrapport (2020) dat hij meerder keren gewaarschuwd heeft over de aanvallen op hen

“The Protector of Citizens during previous year on a few occasions warned about more frequent and brutal attacks on the media, starting with attacks and threats on social networks, via prevention of journalist teams to attend events and direct attacks on journalists and editorials, to one-day physical blockade of TV station. In public statements, the Protector of Citizens reminded about poor work conditions of media workers, work under inconvenient contracts and lack of developed mechanisms of protection of the safety of journalists, which does not contribute to strengthening of media freedoms and establishment of responsible and independent media.”³⁰⁸

Het *Serbia 2020 Report* van de EC maakt melding van een nieuwe strategie voor de media. Deze is op een transparante en inclusieve manier opgesteld en identificeert de belangrijkste uitdagingen voor de Servische media. Het rapport schrijft hier wel bij dat er nog niet begonnen is met de implementering ervan:

“Serbia adopted a new media strategy in January 2020, which was drafted in a transparent and inclusive manner and identifies the main challenges related to media freedom in Serbia. However, implementation of the new strategy has not yet started and no progress was made yet on the ground to improve the overall environment for freedom of expression”³⁰⁹

3.4. Huiselijk geweld

In het algemeen ligt de frequentie van intrafamiliaal geweld in Servië hoog.³¹⁰ De hoge werkloosheid en de in het algemeen uitzichtloze economische situatie (in onder meer Zuid-Servië) zorgen voor grote intrafamiliale spanningen en veel huiselijk geweld: in 2013 zijn in Servië minstens 45 vrouwen gestorven als slachtoffers van partnergeweld, en jaarlijks wenden zich 3,500 tot 4,000 vrouwen tot de adviescentra voor intrafamiliaal geweld.³¹¹ Bij Albanese en Roma-vrouwen speelt bovendien de culturele en sociale achtergrond een grote rol in de context van huiselijk geweld: de drempel om een officiële klacht in te dienen ligt bijzonder hoog, en zij zijn ook minder geneigd om naar de hulpverlening te stappen.³¹²

Huiselijk geweld is in Servië zowel in de strafwet, strafprocedurewet als in de familiewet opgenomen. Naast een gevangenisstraf kunnen er (op basis van deze wetteksten) beschermingsmaatregelen voor slachtoffers van huiselijk geweld worden uitgesproken zoals een bevel tot uitzetting van de dader uit de woning, een contactverbod of een verbod tot stalken. Daarbij wordt eveneens rekening gehouden met de kinderen en kan de dader ontzet worden uit zijn ouderlijke rechten. In 2013 en 2014 zijn ook vier speciale werkprotocollen aangenomen voor het gerecht, de politie, de sociale

³⁰⁷ Freedom House, 2020, [url](#)

³⁰⁸ Republic of Serbia Protector of Citizens, 15/03/2020, [url](#)

³⁰⁹ EC, 06/10/2020, [url](#)

³¹⁰ IRBC, 15/05/2015, [url](#)

³¹¹ Le Courier des Balkans, 12/01/2014, [url](#)

³¹² EU Delegation to Serbia, 25/11/2015, [url](#)

beschermingsdiensten en de gezondheidsdiensten en is er ook een werkgroep binnen het ministerie van Binnenlandse Zaken opgericht voor het monitoren en coördineren van politieactiviteiten in gevallen van geweld op vrouwen binnen het gezin en partnerrelaties. Aspirant-politieagenten krijgen voortaan het wettelijk kader te studeren dat verband houdt met huiselijk geweld.³¹³

In november 2013 heeft Servië ook de conventie over de preventie van en de strijd tegen geweld op vrouwen en huiselijk geweld geratificeerd (Istanbul Convention). Deze is sinds augustus 2014 ook van kracht. De conventie voorziet ook een monitoringsmechanisme met daaraan gekoppeld het verzamelen van de gemonitorde, statistische gegevens (met het oog op verbeterde beleidsstrategieën).³¹⁴

In 2014 zijn er nog te weinig opvangmogelijkheden voor mishandelde vrouwen. Contactverboden worden niet voldoende afgedwongen door het gerecht. In Vranje worden slachtoffers van intrafamiliaal geweld uit gebrek aan geschikte vrouwenhuizen vaak ondergebracht in ruimtes die eigenlijk zijn voorbehouden aan psychiatrische patiënten. In mei 2014 is met de bouw van een nieuw vluchthuis voor vrouwen in Vranjska Banja begonnen.³¹⁵

In 2015 zijn 33 vrouwen gedood bij incidenten met huiselijk geweld.³¹⁶ In 2015 opent het nieuw *safe house* in Vranje³¹⁷ en in april 2016 opent een *safe house* in Sremska Mitrovica.³¹⁸ In 2015 maakt een rapport gewag van (gemeentelijke) Social Welfare Centres (SWC) als belangrijkste instanties die bijstand verlenen.³¹⁹

De organisatie Sigurna Kuca/Counselling against Family Violence blijft intussen bijzonder actief in het verstrekken van eerstelijns hulp, het zoeken van lokale opvangtehuizen voor wie daar nood aan heeft en ook het verstrekken van gratis juridische bijstand. Voor dit laatste beschikt deze organisatie over een netwerk van advocaten die ook actief zijn buiten Belgrado. In januari 2016 heeft deze organisatie nog het bezoek ontvangen van (toenmalig) eerste minister Vucic.³²⁰

In 2016 meldt Servië aan het Committee on the Elimination of Discrimination against Women van de Verenigde Naties (CEDAW) een aantal verdere ontwikkelingen op het vlak van het nationale beleid ("important strategic documents") in verband met geweld op vrouwen en in verband met de toekenning van budgetten hiervoor. Ook nieuw ontvangen donorfondsen staan in dit document opgenomen. Dit rapport maakt melding van de ingevoerde maatregelen ter harmonisatie van strategieën en actieplannen (op diverse niveaus) en van de ingevoerde maatregelen om de samenwerking te verbeteren tussen alle actoren op het terrein. Ook maakt het rapport gewag van een op til zijnde wet op gendergelijkheid die voorzien is voor de periode 2016-2020.

In het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2017) staat dat het parlement op 23 november 2016 de wet ter preventie van familiaal geweld heeft goedgekeurd. De wet versterkt de beschermende maatregelen voor slachtoffers van huiselijk geweld door de slachtoffers tijdelijk weg te halen uit het huis van de dader (min 48 uur en max 30 dagen). De wet is in de zomer van 2017 in voege getreden.³²¹ Het rapport vermeldt tevens de straffen die staan op mishandeling, verkrachting, huiselijk geweld maar geeft ook aan dat deze niet afdoende worden toegepast. Vervolg is moeilijk omwille van een gebrek aan bewijsmateriaal of aan (bereidwillige) getuigen.

³¹³ UN CEDAW, 29/03/2016, [url](#) ; OSCE, 2005, [url](#), Azil, 2004, [url](#)

³¹⁴ US AID, 11/2016, [url](#)

³¹⁵ Le Courrier des Balkans, 11/05/2014, [url](#)

³¹⁶ EU Delegation to Serbia, 25/11/2015, [url](#)

³¹⁷ B92, 19/03/2015, [url](#)

³¹⁸ B92, 15/04/2016, [url](#)

³¹⁹ IRBC, 15/05/2015, [url](#)

³²⁰ Sigurna Kuca, [url](#)

³²¹ Heinrich Böll Stiftung, 22/09/2017, [url](#)

"Rape, including spousal rape, is punishable by up to 40 years in prison. The government did not enforce the law effectively. Advocates believed that only a small percentage of rape victims reported their attacks because of fear of reprisal from their attackers or humiliation in court.

Violence against women continued to be a problem. Domestic violence is punishable by up to 10 years' imprisonment. While the law provides women the right to obtain a restraining order against abusers, the government did not enforce the law effectively. Domestic violence cases were difficult to prosecute because of the lack of witnesses or evidence and the unwillingness of witnesses or victims to testify. While authorities generally acknowledged high levels of domestic violence, there were no reliable statistics on the extent of the problem.

According to media reports, through October family violence had claimed the lives of 24 women. In August the ombudsman established that, in 12 of 14 reported cases of killings of women, the relevant institutions failed to respond to reported violence against the women prior to the incident. The ombudsman alleged that there were attempts to cover up these failures by authorities. According to the Autonomous Women's Center in 2015, an estimated 1,200 women moved to safe houses throughout the country while only 71 perpetrators were removed from their residences. According to the commissioner for the protection of equality, the majority of cases filed with that institution dealt with discrimination against women."³²²

In dit Amerikaanse mensenrechtenrapport wordt ook melding gemaakt van *safe houses*:

"The few official agencies dedicated to combatting family violence had inadequate resources. In 2015 there were 14 safe houses for women in operation, most operated by NGOs. In a few cases, local municipalities contributed financial support. All safe houses also accommodated the children of the women in residence. According to the assessments of NGOs, women returned to their abuser from seven to 11 times before making the final decision to leave. Some safe houses reported that up to half of their resident victims returned to their abuser [...]"³²³

USAID ondersteunt sinds 2012 een aantal belangrijke verenigingen zoals de Association of Public Prosecutors en de hulporganisatie Counseling Against Family Violence (zie ook infra) met subsidies, handboeken, vocational training,³²⁴ Dankzij USAID en in samenwerking met UNDP kan ook het (gemeentelijke) centrum voor bijstand aan slachtoffers van huiselijk geweld in 2017 zich moderniseren en een betere accommodatie aanbieden.³²⁵

In het jaarlijkse rapport van de organisatie Women Against Violence Europe (WAVE) (2018) wordt melding gemaakt van een aantal regionale vluchthuizen (*shelters*):

"There are twelve women's shelters in Serbia, with approximately 257 shelter places available. About half of the shelters offer services 24/7. Womens shelters exist in most regions, but still shelters do not cover all of the country's territory. The majority of the shelters are reserved for women survivors of domestic violence, even though they are theoretically available to all survivors of DV, thus including men and boys. One shelter is a general shelter for homeless people and children and one has two apartments dedicated to elderly people. Women's shelters provide services free of charge."³²⁶

Daarnaast zijn er nog 28 centra voor slachtoffers van geweld maar WAVE noteert hierbij dat deze centra eigenlijk niet voldoen aan de geijkte criteria voor zo'n centrum. Ten slotte noteert deze

³²² USDoS, 03/03/2017, [url](#)

³²³ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

³²⁴ US AID, 11/2016, [url](#)

³²⁵ UNDP Serbia, 8/03/2017, [url](#)

³²⁶ WAVE, 03/2018, [url](#)

organisatie in 2018 nog dat er geen nieuwe nationale strategie is opgemaakt om komaf te maken met huiselijk geweld:

"The Previous National Strategy for Preventing and Eliminating Violence against Women in Family and Partner Relationships for 2011–2015 expired. No new strategy has been adopted since. The action plan for the previous strategy has never been adopted. There is a government coordinating body for implementing policies and measures to prevent violence against women – the Coordinating Body for Gender Equality."³²⁷

In het kader van de 62ste VN-Commissie over de status van vrouwen (maart 2018) heeft de "*Gender Theme Group Serbia*" een "*gender brief for Serbia*" gepubliceerd voor de periode 1 december 2017 tot 1 juni 2018. Hierin worden een aantal nieuwe ontwikkelingen opgesomd in het domein van het beleid ten aanzien van de strijd tegen geweld op vrouwen en meisjes en ook ten aanzien van gendergelijkheid in Servië. Er staat onder meer dat de implementering van de National Strategy for Gender Equality (2016-2020) (plus actieplan) (zie supra) opnieuw verdergezet wordt. Volgens de "*Gender Brief*" heeft de wet op de preventie van huiselijk geweld (van kracht sinds 1 juni 2017) wel degelijk verandering gebracht in de bestaande praktijken binnen het institutionele kader in Servië. Sinds de inwerkingtreding van deze wet in juni 2017 hebben de politie en het parket meer dan 23.000 noodmaatregelen uitgevaardigd.³²⁸ Een noodmaatregel is een tijdelijk contactverbod voor de dader en/of een uitzettingsbevel.³²⁹ Gemiddeld worden er in de tweede helft van 2018 maandelijks 1.572 contactverboden en 689 uitzettingsbevelen afgeleverd. 663 personen kregen beiden.³³⁰

Nog volgens de *Gender Brief* werkt de regering aan een eerste nationale rapport over het beëindigen en voorkomen van geweld op vrouwen. Hierin zal een overzicht staan van alle (wettelijke) maatregelen met hierbij ook alle relevante statistische informatie. Het wetsontwerp in verband met gendergelijkheid is klaar om de parlementaire goedkeuringsprocedure aan te vangen. Nog in de "*Gender Brief*" staat dat "UN Women" strategische samenwerkingsverbanden op poten heeft gezet met vijf burgermaatschappijorganisaties en met lokale netwerken die zich op het terrein inzetten om gendergerelateerde discriminatie en geweld op vrouwen tegen te gaan. Hierbij vermeldt het rapport ook nog de uitvoering van drie verschillende projecten gefinancierd door het "UN Trust Funds" om geweld op vrouwen te stoppen.³³¹

In juli 2017 vinden twee vrouwen de dood na intrafamiliaal geweld op hen. Dit leidt deze keer tot nationale protesten.³³²

AI schrijft in haar 2017/18-rapport:

"In May, Serbia adopted 18 May as Remembrance Day for women killed by their husbands or partners. In July, women's organizations protested at the authorities' failure to protect two women and one of their children, who were killed by their former husbands in two separate incidents at the Belgrade Centre for Social Work. In November, Serbia ratified the Istanbul Convention on preventing and combating violence against women."³³³

Anno 2019 wordt de problematiek rond huiselijk geweld meer erkend door het grote publiek. Politieagenten en gezondheidsprofessionals hebben specifieke training gekregen om beter te reageren op situaties van huiselijke geweld:

³²⁷ WAVE, 03/2018, [url](#)

³²⁸ UN Gender Group in Serbia, 6/2018, [url](#)

³²⁹ CoE (GREVIO), 04/07/2018, p. 58, [url](#)

³³⁰ Women ngo, 03/04/2019, [url](#)

³³¹ UN Gender Group in Serbia, 6/2018, [url](#)

³³² UN Women, 31/10/2017, [url](#)

³³³ AI, 22/02/2018, [url](#)

"Thanks to the support of the Swedish Agency for International Development and Cooperation, domestic violence in Serbia is, instead of a "private matter", gradually becoming a topic of public concern and is receiving increasing attention. Also, as part of the Joint Program on Integrated Response to Violence Against Women and Girls, 360 police officers have so far completed training on how to approach the scene after reporting violence.

More than 200 health professionals from all over Serbia have been trained to provide adequate support to the victims of family violence."³³⁴

De expertengroep die de naleving van de verbintenissen in het kader van de Istanboelconventie opvolgt heeft in januari 2020 een rapport gepubliceerd. Enerzijds krijgt de Servische regering lof om haar inspanningen om via wetgeving een aantal vormen van geweld op vrouwen tegen te gaan maar anderzijds legt het rapport ook nog pijnpunten bloot

"Dans son premier rapport sur la mise en oeuvre de la Convention d'Istanbul par la Serbie, l'organe d'experts GREVIO salue l'engagement politique des autorités à éliminer la violence fondée sur le genre et les progrès significatifs marqués dans la loi et dans la pratique. Toutefois, des problèmes subsistent qui doivent être traités d'urgence.

Du côté positif, plusieurs lois, plans et stratégies nouvellement adoptés au niveau national apportent désormais une réponse à certaines des formes de violence à l'égard des femmes et de violence domestique. Le harcèlement, le mariage forcé et la mutilation génitale féminine ont été érigés en infractions pénales. En revanche, le délit de viol reste encore défini comme un acte commis en recourant à la coercition, à la force ou à la menace et non comme défini dans la Convention d'Istanbul, à savoir un acte sexuel commis sans le consentement de la victime. Le GREVIO incite vivement les autorités à réviser rapidement les dispositions applicables du Code pénal et à inscrire dans la loi des sanctions appropriées pour tout acte sexuel commis sans le consentement de la victime.

Des efforts supplémentaires sont en outre nécessaires pour apporter une réponse plus complète à toutes les violences à l'égard des femmes, et pas uniquement à la violence domestique, telles que définies par la Convention d'Istanbul qui couvre le viol, le harcèlement, le harcèlement sexuel et le mariage forcé.

Un autre problème important a été relevé, à savoir l'absence, dans la presque totalité du pays, de services d'aide spécialisée délivrée par des femmes pour des femmes, en particulier pour les victimes de viol et de violences sexuelles, de mariage précoce et de harcèlement. La plupart des victimes n'ont pas accès à des conseils et à une prise en charge psychologique, alors même que ceux-ci leur seraient indispensables.

Les services d'aide spécialisée destinée aux femmes victimes sont très rares dans le pays et sont en majorité gérés par des organisations non gouvernementales fonctionnant avec des budgets limités. Le GREVIO incite vivement les autorités à entamer le dialogue avec des organisations d'aide aux femmes et à assurer un financement approprié pour ces organisations.

Les victimes de violence domestique bénéficient d'une aide juridique gratuite, alors que pour d'autres formes de violence, les victimes doivent la demander et apporter la preuve qu'elles sont éligibles à cette aide, ce qui prend beaucoup de temps. Le GREVIO incite vivement les autorités à mettre en place une aide juridique gratuite pour toutes. Le GREVIO est également préoccupé par

³³⁴ B92, 25/11/2019, [url](#)

la pratique des « confrontations » au tribunal entre victimes de viol et mis en cause et invite les autorités à y mettre fin. »³³⁵

UNWomen heeft in de context van de covid-19-crisis een campagne gelanceerd waarin steunmaatregelen voor vrouwen in nood opgesomd zijn. Het gaat onder meer om shelters, een app, een noodnummer, mobiele interventieteams,³³⁶

Het *Serbia 2020 Report* van de EC schrijft intussen dat de aanname van een strategie en actieplan tegen geweld op vrouwen en huiselijk geweld ernstig vertraagd is:

"On violence against women and domestic violence, the adoption of the related strategy and action plan has been seriously delayed."³³⁷

3.5. LGBTI

De maatschappelijke aanvaarding van seksuele minderheden ligt anno 2014 erg laag en er bestaat onder de Servische bevolking weinig steun voor een Gay Pride, die door velen als provocatief wordt ervaren. Volgens de Commissaris voor de bescherming van de gelijkheid behoren de LGBTI tot de sociale groepen met het grootste risico op discriminatie.³³⁸

In 2015 en 2016 kan de Gay Parade plaatsvinden zonder incidenten wat als belangrijke mijlpalen voor de effectieve uitoefening van mensenrechten in het algemeen en van de LGBTI-rechten in het bijzonder beschouwd. ³³⁹ In september 2017 vindt de Belgrade Pride opnieuw zonder incidenten plaats, dit keer met premier Ana Brnabic, die openlijk lid is van de LGBTI-gemeenschap, als opvallende deelnemer.³⁴⁰

Volgens een ECRI-rapport (2017) daalt het aantal gerapporteerde incidenten van racisme, homofobie of transfobie maar heeft dit vooral met onderrapportering te maken. Van de LGBTI-personen heeft 23% verklaard al geconfronteerd te zijn geweest met fysiek geweld. Voor transgender-personen worden getroffen.

Het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse Ministerie van Buitenlandse zaken (2017) schrijft over fysiek geweld, haatboodschappen en dreigementen, gericht tegen LGBTI dat veel LGBTI-personen fysiek geweld niet melden uit vrees voor ongeloof of verdere problemen door de politie. Er is sprake van een inadequate aanpak door de overheid van geweld op LGBTI.³⁴¹

In het *Serbia 2018 Report* van de EC staat dat de Serbia Pride and de Pride Parade van 2017 zonder incidenten zijn verlopen. De politie heeft in 2017 ook ant-discriminatie training gekregen en er zijn inspanningen gedaan om de communicatie met de LGBTI-gemeenschap te verbeteren. Verder staat in dit rapport dat onderzoek, vervolging en bestraffing van haattaal, bedreigingen en aanvallen op leden van de LGBTI-gemeenschap vaak inadequaat zijn.³⁴²

In het *Serbia 2019 Report* staat dat er twee *prides* hebben plaatsgevonden in 2018. In Novi Sad is ook het eerste LGBTI gemeenschapscentrum geopend. Voortaan is het ook mogelijk om in het geboorteregister een gender wijziging door te voeren:

³³⁵ CoE, 22/01/2020, [url](#)

³³⁶ UN Women, 12/05/2020, [url](#)

³³⁷ EC, 06/10/2020, [url](#)

³³⁸ Commissioner for Protection of Equality, 03/2014, [url](#)

³³⁹ Balkan Insight, 20/09/2015, [url](#)

³⁴⁰ Balkan Insight, 17/09/2017, [url](#)

³⁴¹ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

³⁴² European Commission, 29/05/2019, [url](#)

"As regards the rights of LGBTI persons, two pride parades, in June and September 2018, took place without any incidents, the latter attended by the Prime Minister and several highlevel officials. There was a noticeably smaller police presence than in previous years. The first LGBTI community centre in Serbia was opened in Novi Sad in April 2018, primarily targeting LGBTI youth and their families. There was also some progress made in education, as six out of eight textbooks with discriminatory content were changed. Amendments to the law on birth registry now enable the entering of data on gender change into the registry. However, the overall situation in Serbia remains broadly the same as in previous years, with low implementation of activities under the expired anti-discrimination strategy. Implementation of the hate crime legislation, including on grounds of sexual orientation, remains inadequate."³⁴³

In 2018 is voor het eerst een dader veroordeeld in een zaak van huiselijk geweld op een LGBTI-persoon. Dit is een belangrijke zaak omdat voor het eerst (sinds de introductie van dit motief in de Strafwet in 2012) een dader bestraft is op basis van een misdrijf met haat voor LGBTI als verzwarend motief.

"As part of the latest developments, in 2018, in a case of domestic violence against a member of the LGBTI+ population, there was the first criminal conviction that took into account a motive of hatred when imposing a sentence for a crime. This was a landmark case, as it took six years for this to happen, after the Special circumstances for determination of sentence for hate crime (Article 54a) was inserted to the Serbian Criminal Code in 2012. It says that if a criminal offence is committed from hate based on race or religion, national or ethnic affiliation, sex, sexual orientation or gender identity of another, the court shall consider such circumstance as aggravating except when it is not stipulated as a feature of the criminal offence...What remains problematic with this court case is that it took four years for the court to finish the process. Other examples of LGBTI+ hate crimes exist in practice, as well-recorded by HRDs, yet justice seems unattainable for these victims."³⁴⁴

The first criminal verdict in Serbia, where hate crime as a special aggravating circumstance was taken into account, was reached in November 2018 (almost 6 years after hate crime provisions were introduced into the Serbian criminal legislation). The case was led by our member organisation Lawyers' Committee for Human Rights (YUCOM).³⁴⁵

Begin 2019 is een nieuwe wet op de wettelijke erkenning van de genderidentiteit van kracht geworden:

"The new legislation on legal gender recognition, adopted in December 2018, entered into force on 1 January. The law sets out that surgeries and sterilisation will no longer be required, but a diagnosis and hormonal therapy continue to be mandatory. Civil society warned that the remaining requirements violate trans people's fundamental rights."³⁴⁶

Ook begin 2019 wordt in Belgrado een centrum geopend waar LGBTI bijstand kunnen krijgen. Nog in Belgrado heeft de gemeente een gratis onthaalruimte voorzien voor enkele LGBTI-organisaties :

"On 30 January, Da se zna!, the Belgrade Municipality of Vračar and the Institution of Culture, Božidarac launched a Counseling Centre for LGBT+ people. It currently opens for three hours every week. The City of Belgrade offered a space in the city center to five LGBTIQ organisations free of charge. The space can be used for gatherings, conferences, counseling - the scope of activities will be decided by the five NGOs, members of the "Local Network for prevention of discrimination and providing support for LGBT persons in Belgrade".

³⁴³ European Commission, 29/05/2019, [url](#)

³⁴⁴ Civil Rights Defenders, P98-99, 12/2019, [url](#)

³⁴⁵ Equal Rights Association for Western Balkans and Turkey, 04/02/2020, [url](#)

³⁴⁶ ILGA, 2020, [url](#)

De ngo Labris heeft in de loop van 2019 ontmoetingen georganiseerd tussen vertegenwoordigers van de LGBTI-gemeenschap en de politie en dit om het begrip van het fenomeen haatmisdrijven te vergroten en ook wederzijds vertrouwen op te bouwen:

“Labris convened two national conferences for LGBTI liaison officers in July, in Belgrade and Borkovac, to build their capacity in handling anti-LGBT hate crimes. Labris also held three meetings, bringing together liaison officers and the LGBTI community in Belgrade in April, and in Novi Sad and Niš in July. The meetings helped build trust in the community, and increase the knowledge of liaison officers about the needs of LGBT people.”³⁴⁷

Ook HRW herhaalt in 2020 dat de aanvallen en bedreigingen tegen LGBTI-personen en LGBTI-activisten een bezorgdheid blijven. Tussen januari en half-augustus 2019 heeft de organisatie DA SE ZNA! 17 fysieke aanvallen op LGBTI-personen en 5 bedreigingen geregistreerd.

The September Pride parade in Belgrade took place under heavy police protection and without major incidents.”³⁴⁸

In de loop van 2019 heeft de Commissioner for Protection of Equality 18 klachten in verband met ongelijkheid op basis van seksuele geaardheid en genderidentiteit ontvangen en in 2018 heeft deze dienst ook een proces ingespannen voor een discriminatiezaak op grond van seksuele oriëntering. Het proces is nog hangende. Bedoeling is onder meer de public awareness rond discriminatie op basis van genderidentiteit te doen toenemen. In 2019 zijn er twee strafrechtelijke klachten.”³⁴⁹

In het *Serbia 2020 Report* van de EC worden twee *pride parades* in 2019 gemeld die zonder incidenten zijn verlopen. Dit rapport verwijst eveneens naar een evenement n.a.v. de internationale dag tegen homofobie, transfobie en bifobie. De Wet op geboorteregistratie is ook verbeterd in januari 2020. Het is voortaan mogelijk gegevens over genderwijziging te laten opnemen in dit register.

“As regards the rights of Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Intersex (LGBTI) persons, two pride parades, in June and September 2019, took place without any incidents, the latter attended by the Prime Minister and several high-level officials. In May 2019, a public civil society event aimed at marking the International Day against Homophobia, Transphobia and Biphobia was successfully held in Novi Sad, the first time such an event was held outside Belgrade. Amendments to the law on birth registry, which now enable data on gender change to be entered into the registry, came into force in January 2020.”³⁵⁰

Volgens dit rapport is de situatie voor LGBTI algemeen gesproken dezelfde gebleven als in de loop van de voorbije jaren. De implementering van de wetgeving rond haatmisdrijven en het centraliseren van officiële data over haatmisdrijven (volgens de grond waarop dit voorvalt) zijn nog onvoldoende:

“Overall, the situation of LGBTI persons in Serbia remains broadly the same as in previous years. The implementation of the hate crime legislation, including on grounds of sexual orientation, remains inadequate. Centralised official data on hate crimes broken down by bias motivation is still lacking.”³⁵¹

In het rapport van de Civil Rights Defenders (2019) staat dat sommige LGBTI-activisten niet langer aan prides willen deelnemen omdat ze hierbij het gevoel krijgen dat ze de huidige regering legitimiteit verlenen. Ze zien de steun van de regering aan de prides als een voorbeeld van *pinkwashing*.³⁵²

³⁴⁷ ILGA, [url](#)

³⁴⁸ HRW, 14/01/2020, [url](#)

³⁴⁹ Commissioner for Protection of Equality, 05/2020, [url](#)

³⁵⁰ EC, 06/10/2020, [url](#)

³⁵¹ EC, 06/10/2020, [url](#)

³⁵² Civil Rights Defenders, p.98, 12/2019, [url](#)

"Attacks, threats, and smear campaigns against LGBT people and activists continued. Between January and September, Serbian LGBT rights organization DA SE ZNA! recorded 17 hate incidents against LGBT people, including 8 physical attacks, and 9 threats."³⁵³

De ngo Da se zna! Medt in 2020 dat er in februari 2020 opnieuw een dader voor geweld is veroordeeld met als haat tov LGBTI als verzwarend motief. De feiten dateren van 2015 en de dader is veroordeeld tot 6 maanden gevangenisstraf. De ngo meldt verder nog dat ze op dat moment betrokken partij is in vijf gelijkaardige rechtszaken.³⁵⁴

In de loop van 2020 heeft de Protector of Citizens 140 zaken in verband met de gendergelijkheid en rechten van LGBTI-persoon behandeld. In 20 van deze zaken is het initiatief hiervoor van de Protector zelf gekomen. Het gaat over 2.77 % van het totaal aantal zaken dat de ombudsman behandeld heeft in 2020. In 2020 heeft deze dienst 19 aanbevelingen voor de overheid in verband met LGBTI-rechten uitgevaardigd.³⁵⁵

Op 28 februari 2020 hebben gemaskerde extremisten het Pride info Centre in Belgrado aangevallen en beschadigd. Na ingediende klachten bij het gerecht is momenteel een zaak hangende.³⁵⁶

Volgens het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken blijft discriminatie op basis van seksuele oriëntering en genderidentiteit bestaan en worden LGBTI-persoon nog altijd geconfronteerd met verbaal en fysiek geweld. Het rapport verwijst in dit verband naar niet doeltreffend afgedwongen wetgeving en beperkte vooruitgang in de aanpak van de fenomenen:

"Although the law prohibits discrimination based on sexual orientation and gender identity, the law does not describe specific areas in which discrimination is prohibited but is generally interpreted as applying to housing, employment, nationality laws, and access to government services such as health care. The government did not enforce these laws effectively, and violence and discrimination against members of the lesbian, gay, bisexual, transgender, and intersex (LGBTI) community were serious problems. On the occasion of International Transgender Day of Visibility, NGOs stated that transgender persons were still subjected to discrimination, hatred, and transphobic and transmisogynist violence, both verbally and physically, and to certain forms of institutional and online violence. Credible NGOs noted a lack of significant progress in establishing dialogue, educating the public on LGBTI issues, and addressing hate crimes and biasmotivated violence."³⁵⁷

Volgens de ngo Civil rights Defenders blijft het voor LGBTI+ personen problematisch dat ze voor de erkenning van hun gender afhankelijk zijn van een medisch onderzoek:

"In terms of legal framework, the state is systemically discriminating LGBTI+ population by refraining to adopt legislation it has been committed to. Namely, it breaches the Council of Europe's recommendations in relation to transgender persons, by forcing a medical approach to legal gender recognition and denying the principle of self-determination."³⁵⁸

De Ombudspersoon heeft op 24 november wel gesteld dat Servische staatsburgers die in het buitenland leven en daar medische ingrepen hebben ondergaan medische getuigschriften hierover aan hun consulaten kunnen afleveren. Ze hoeven hiervoor niet langer naar Servië te komen:

"On 24 November, the Ombudsperson confirmed that Serbian citizens, who live and have undergone surgical and medical interventions abroad can present medical certificates at their local

³⁵³ HRW, p.587, [url](#)

³⁵⁴ Equal Rights Association for Western Balkans and Turkey, 04/02/2020, [url](#)

³⁵⁵ Republic of Serbia Protector of Citizens, 15/03/2021, [url](#), p.48

³⁵⁶ ILGA Europe, 02/2021, [url](#)

³⁵⁷ USDoS, 30/03/2021, [url](#)

³⁵⁸ Civil Rights Defenders, p.102, 12/2019, [url](#)

consulates or embassies and have their legal gender changed. Surgery and hormonal treatment are mandatory requirements for legal gender recognition in Serbia. The Ombudsperson's statement was a response to a case, where a Serbian trans woman living in Sweden tried to have these procedures recognised in Serbia without success. The local healthcare authorities refused to provide a certificate to her, as they were not the ones overseeing the medical process and the person was not registered with the local healthcare system, being a resident abroad. The Ombudsperson's solution should provide for a quicker process for those living abroad"³⁵⁹

³⁵⁹ ILGA Europe, 02/2021,[url](#)

Bibliografie

Rechtstreekse contacten

Jurist bij het Humanitarian Law Center (HLC) Belgrado, e-mail 18/01/2021, om veiligheidsredenen wil deze bron anoniem blijven

Jurist bij het Humanitarian Law Centre (HLC), telefoongesprek op 19/03/2021, om veiligheidsredenen wil deze bron anoniem blijven

Bron bij een mensenrechtenorganisatie in de Presevovallei, telefoongesprek op 17/03/2021, om veiligheidsredenen wil deze bron anoniem blijven;

Belgische ambassade in Belgrado, telefoongesprek op 25/03/2021 en e-mail op 5/08/2021

Geschreven en audiovisuele bronnen

Amnesty International (AI), *Human rights in Europe. Review of 2019 – Serbia*, 16/04/2020, <https://www.amnesty.org/en/countries/europe-and-central-asia/serbia/report-serbia/> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Amnesty International, *Report Serbia 2017/18*, 22/02/2018, <https://www.amnesty.org/en/countries/europe-and-central-asia/serbia/report-serbia/> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), *Regional Overview: Europe 19-25 January 2020*, 30/01/2020, <https://www.ecoi.net/en/file/local/2023992/acleddata.com-Regional+Overview+Europe+19-25+January+2020.pdf> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Azil, *Family Act of Serbia*, 2004, <http://azil.rs/en/wp-content/uploads/2017/04/family-act-serbia.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]

B92, *Fund hands over new safe house in Sremska Mitrovica*, 15/04/2016, https://www.b92.net/eng/news/society.php?yyyy=2016&mm=04&dd=15&nav_id=97714 [geraadpleegd op 09/08/2018]

B92, *International Day for the Elimination of Violence against Women: Devastating data*, 25/11/2019, https://www.b92.net/eng/news/society.php?yyyy=2019&mm=11&dd=25&nav_id=107557 [Geraadpleegd op 01/07/2020]

B92, *Safe house in Vranje opens*, 19/03/2015, https://www.b92.net/eng/news/society.php?yyyy=2015&mm=03&dd=19&nav_id=93544 [geraadpleegd op 09/08/2018]

Balkan Insight, *'Soft' Censorship Threatens Serbian Press Freedom*, 29/10/2015, <http://www.balkaninsight.com/en/article/soft-government-s-censorship-threat-to-media-freedom-in-serbia--10-28-2015> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Balkan Insight, *Address Inactive: The Ethnic Albanians Being 'Deleted' in Serbia*, 17/12/2020, <https://balkaninsight.com/2020/12/17/address-inactive-the-ethnic-albanians-being-deleted-in-serbia/> ; [geraadpleegd op 19 januari 2021]

Balkan Insight, *Attacks on Serbia media 'aim to cut their funds'*, 12/09/2016, <http://www.balkaninsight.com/en/article/attacks-on-serbian-media-aim-to-cut-their-funding-09-12-2016> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Balkan Insight, *Belgrade Stages Gay Pride Amid Heavy Security*, 20/09/2015, <http://www.balkaninsight.com/en/article/belgrade-locked-down-for-gay-pride-parade-09-20-2015> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Balkan Insight, *In Hostile Serbian Parliament, MP Fights for Rights of 'Enemy' Albanians*, 22/02/2021, <https://balkaninsight.com/2021/02/22/in-hostile-serbian-parliament-mp-fights-for-rights-of-enemy-albanians/> [geraadpleegd op 26/03/2021]

Balkan Insight, *In pictures: Serbia's PM makes history, joining Pride Parade*, 17/09/2017, <http://www.balkaninsight.com/en/article/in-pictures-hundreds-march-for-belgrade-pride-parade-09-17-2017> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Balkan Insight, *Kosovo, Serbia agree to share Information on Ivanovic*, 22/01/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-serbia-agree-to-share-information-on-ivanovic-01-22-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Balkan Insight, *Live: Kosovo Serb Leader Ivanovic shot dead in Mitrovica*, 16/01/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-serb-leader-killed-in-north-kosovo-01-16-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Balkan Insight, *Normalising Ties essential, EU tells Serbia, Kosovo*, 27/06/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/normalisation-between-serbia-and-kosovo-essential-eu-warns-06-27-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Balkan Insight, *Oliver Ivanovic Murder Suspects' Trial Postponed in Kosovo*, 30/12/2019, <https://balkaninsight.com/2019/12/30/oliver-ivanovic-trial-postponed/> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Balkan Insight, *Oliver Ivanovic's Murder: The Arrests So Far*, 27/11/2018, <https://balkaninsight.com/2018/11/27/oliver-ivanovic-s-murder-the-arrests-so-far-11-27-2018/> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Balkan Insight, *Serbia President's Party Scores Landslide in Election Boycotted by Opposition*, 21/06/2020, <https://balkaninsight.com/2020/06/21/serbia-presidents-party-scores-landslide-in-election-boycotted-by-opposition/> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Balkan Insight, *Serbia selects new chief war crimes prosecutor*, 15/05/2017, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-chooses-new-chief-war-crimes-prosecutor-05-15-2017-1> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Balkan Insight, *Serbia's stateless Roma struggle for visibility*, 12/01/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-s-stateless-roma-struggle-for-visibility-01-09-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Balkan Insight, *Serbia's stateless Roma struggle for visibility*, 12/01/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-s-stateless-roma-struggle-for-visibility-01-09-2018>, [geraadpleegd op 14/08/2018]

Balkan Insight, *Serbia's stateless Roma struggle for visibility*, 12/01/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-s-stateless-roma-struggle-for-visibility-01-09-2018> [geraadpleegd op 14/08/2018]

Balkan Insight, *Serbian Police Arrest 79 in Anti Corruption Swoop*, 26/12/2015, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-police-arrest-80-in-anti-corruption-swoop-12-26-2015-1> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Balkan Insight, *Serbian Rightists to protest on Kosovo Independence Day*, 05/02/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbian-rightists-to-stage-protest-on-kosovo-independence-day-02-05-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Balkan Insight, *Suspected attacker of controversial Serbian Journalist arrested*, 10/07/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/suspected-attacker-of-controversial-serbian-journalist-arrested-07-10-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Belgrade Centre for Human Rights, *Human Rights in Serbia 2011, 2012*, <http://english.bgcenter.org.rs/images/stories/Datoteke/human%20rights%20in%20serbia%202011.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Bertelsmann Stiftung's Transformation Index (BTI), *BTI 2020 Country Report-Serbia*, 29/04/2020, https://www.bti-project.org/content/en/downloads/reports/country_report_2020_SRB.pdf [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Civil Rights Defenders, Human Rights Defenders in the Western Balkans Intimidation instead of Recognition, 12/2019, https://crd.org/wp-content/uploads/2020/06/200611_HRD-REPORTS-ALL_ENGa_Web_Redused.pdf [geraadpleegd op 4/08/2021]

Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen (CGVS, Cedoca), *COI Focus Servië, Situatie van de Albanezen in de Presevo-vallei (veiligheidsincidenten)*, 25/02/2014

Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen (CGVS, Cedoca), *COI Focus Servië, Veiligheidssituatie van de Albanezen in de Presevo-vallei*, 24/02/2014

Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen (CGVS, Cedoca), *COI Focus, Serbie. Accès aux soins de santé pour les minorités*, 09/03/2018

Commission européenne contre le racisme et l'intolérance (ECRI), *Rapport de l'ECRI sur la Serbie (cinquième cycle de monitoring)*, 16/05/2017, <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Serbia/SRB-CbC-V-2017-021-FRE.pdf> [consulté le 04/03/2018]

Commissioner for Protection of Equality [website], s.d., <http://ravnopravnost.gov.rs/en/> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Commissioner for Protection of Equality, *Abridged version of 2016 Regular Annual Report of the Commissioner for the Protection of Equality*, 06/2017, <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2017/10/Poverenik-Skraceni-godisnji-izvestaj-za-2016-engl-za-odobrenje-za-stampu.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Commissioner for Protection of Equality, *Abridged Version of 2019 Regular Annual Report*, 05/2020, <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2020/05/Skraceni-redovni-godisnji-izvestaj-2019-engl.pdf> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Commissioner for Protection of Equality, *REGULAR ANNUAL REPORT OF THE COMMISSIONER FOR PROTECTION OF EQUALITY FOR 2013*, 03/2014, http://www.ravnopravnost.gov.rs/index.php?option=com_jdownloads&Itemid=0&view=finish&cid=1497&catid=516&lang=en [geraadpleegd op 09/08/2018]

Conseil de l'Europe, Serbie : les efforts du gouvernement pour lutter contre la violence à l'égard des femmes sont louables, mais insuffisants, 22/01/2020, <https://www.coe.int/fr/web/portal/-/serbia-government-s-efforts-to-fight-violence-against-women-are-commendable-but-more-is-needed> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Council of Europe (CoE), *ECRI Report on Serbia*, 16/05/2017, <http://rm.coe.int/third-report-on-serbia/16808b5bf4> [geraadpleegd op 14/08/2018]

Council of Europe (CoE), *Report submitted by Serbia pursuant to Article 68, paragraph 1 of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Baseline Report)*, 04/07/2018, <https://rm.coe.int/state-report-serbia/pdfa/168094afec> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Council of Europe Office in Belgrade, 25/7/2017, [url](http://www.coe.int/t/press/pr/2017/170725/serbia-political-will-is-key-to-pursue-democratic-reforms-and-secure-minorities-rights.aspx); European Western Balkans, *Coalition of Albanian minority parties in Serbia: A significant step towards integration?*, 24/04/2020, <https://europeanwesternbalkans.com/2020/04/24/coalition-of-albanian-minority-parties-in-serbia-a-significant-step-towards-integration/> [geraadpleegd op 26/03/2021]

Council of Europe Office in Belgrade, *Serbia: "Political will is key to pursue democratic reforms and secure minorities' rights"*, 25/07/2017, <https://www.coe.int/en/web/belgrade/-/serbia-political-will-is-key-to-pursue-democratic-reforms-and-secure-minorities-rights> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Council of Europe, Committee for the Prevention of Torture, *Report to the Government of Serbia on the visit to Serbia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)*, 21/06/2018, <http://www.refworld.org/docid/5b2b60837.html> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Council of Europe, *ECRI Report on Serbia*, 16/05/2017, <https://rm.coe.int/third-report-on-serbia/16808b5bf4> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Council of Europe, *Enhancing the national protection mechanism in Serbia*, 22/10/2020, https://www.coe.int/en/web/criminal-law-coop/newsroom/-/asset_publisher/lf1Iqv64qGrg/content/enhancing-the-national-protection-mechanism-in-serbia?_101_INSTANCE_lf1Iqv64qGrg_viewMode=view/ [geraadpleegd op 4/08/2021]

Council of the European Union, *Council conclusions on Enlargement and Stabilisation and Association Process*, 17/12/2013, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/140142.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

Danas, *MUP obespravljuje Albance sa juga Srbije?*, 25/05/2016, <https://www.danas.rs/drustvo/mup-obespravljuje-albance-sa-juga-srbije/>; [geraadpleegd op 19 januari 2021]

Delegation of the European Union to the Republic of Serbia, *International Day for the Elimination of Violence against Women*, 25/11/2015, <http://europa.rs/international-day-for-the-elimination-of-violence-against-women/?lang=en> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Deutsche Welle, *Mafia Murders shock Serbia, reveal Web of Corruption*, 31/07/2018, <https://www.dw.com/en/mafia-murders-shock-serbia-reveal-web-of-corruption/a-44902334> [geraadpleegd op 09/08/2018]

EESC, *Joint Report Rule of Law and Anti-Corruption in the EU and negotiations: state of affairs, challenges and recommendations*, 04/02/2016, <https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/joint-report-2nd-eu-serbia-jcc-rule-of-law-and-anti-corruption.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Equal Rights Association for Western Balkans and Turkey, *New Criminal Verdict for a hate crime in Serbia*, 04/02/2020, <https://www.lgbti-era.org/news/new-criminal-verdict-hate-crime-serbia> [geraadpleegd op 4/08/2021]

Ethnicity Research Center, *Social Relations Between Ethnic Communities in Serbia*, 2020, <http://idn.org.rs/wp-content/uploads/2020/10/Social-Distance-of-Ethnic-Communities.pdf> [geraadpleegd op 26/03/2021]

Euractiv, *Free legal aid in Serbia in 2018*, 05/10/2016, <http://www.euractiv.rs/vesti/10510-free-legal-aid-in-serbia-in-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Euronews, *Serbia-Kosovo possible border changes explained: What's at stake?*, 27/08/2018, <https://www.euronews.com/2018/08/27/serbia-kosovo-possible-border-changes-explained-what-s-at-stake-> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

European Asylum Support Office (EASO), *Easo Country of Origin Report, Republic of Serbia Country Focus*, 11/2016, http://www.ecoi.net/file_upload/2162_1479372831_easo-coi-serbia-201611.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Commission (EC), *Serbia 2020 Report*, 06/10/2020, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/serbia_report_2020.pdf [geraadpleegd op 16/10/2020]

European Commission, 12/10/2011, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2011/package/sr_rapport_2011_en.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Commission, *A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans*, 06/02/2018, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Commission, *Commission Staff Working Document, Serbia 2015 Report*, 10/11/2015, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_serbia.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Commission, *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 2016 Communication on EU Enlargement Policy, COM(2016) 715 final*, 09/11/2016 http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2016/20161109_strategy_paper_en.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Commission, *Serbia 2013 progress report*, 16/10/2013, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/sr_rapport_2013.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Commission, *Serbia 2018 report*, 17/04/2018, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-serbia-report.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Commission, *Serbia 2019 Report*, 29/05/2019, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-serbia-report.pdf> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

European Commission, *Serbia Progress Report*, 08/10/2014, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20140108-serbia-progress-report_en.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Federation of Journalists, *Serbian authorities must investigate the murder of Luka Popov*, 17/06/2016, <http://europeanjournalists.org/blog/2016/06/17/the-efj-calls-on-serbian-authorities-to-investigate-the-murder-of-luka-popov/> [geraadpleegd op 09/08/2018]

European fund for the Balkans, *Media freedom and integrity in the Western Balkans: Recent developments*, 03/2015, <http://balkanfund.org/wp-content/uploads/2015/03/Media-freedom-and-integrity-in-the-Western-Balkans-Recent-developments.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Network on Statelessness, *European Network on Statelessness submission to inform the European Commission 2021 Enlargement Package*, 04/2021, <https://www.statelessness.eu/sites/default/files/2021-04/ENS%20Submission%20DG%20NEAR%20Enlargement%20April%202021.pdf> [geraadpleegd op 4/08/2021]

European Roma Rights Centre, *Roma tortured by Police in Belgrade after reporting stolen car*, 16/05/2017, <http://www.errc.org/press-releases/roma-tortured-by-police-in-belgrade-after-reporting-stolen-car> [geraadpleegd op 14/08/2018]

European Roma Rights Centre, *The Fight against anti-gypsyism: a lesson for the prosecutor's office*, 29/10/2020, <http://www.errc.org/news/the-fight-against-anti-gypsyism--a-lesson-for-the-prosecutors-office> [geraadpleegd op 4/08/2021]

European Union External Action, *Federica Mogherini meets Presidents Vucic of Serbia and Thaci of Kosovo*, 18/07/2018, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/48561/federica-mogherini-meets-presidents-vu%C4%8Di%C4%87-serbia-and-tha%C3%A7i-kosovo_en [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Western Balkans, *Coalition of Albanian minority parties in Serbia: A significant step towards integration?*, 24/04/2020, <https://europeanwesternbalkans.com/2020/04/24/coalition-of-albanian-minority-parties-in-serbia-a-significant-step-towards-integration/> [geraadpleegd op 26/03/2021]

European Western Balkans, *Concerns over media freedoms raised at EU-Serbia SAPC meeting*, 31/10/2019, https://europeanwesternbalkans.com/2019/10/31/concerns-over-media-freedoms-raised-at-eu-serbia-sapc-meeting/?utm_source=dlvr.it&utm_medium=twitter [Geraadpleegd op 01/07/2020]

European Western Balkans, *Conditions for fair elections in Serbia not established after three rounds of dialogue*, 17/12/2019, https://europeanwesternbalkans.com/2019/12/17/conditions-for-fair-elections-in-serbia-not-established-after-three-rounds-of-dialogue/?utm_source=dlvr.it&utm_medium=twitter [Geraadpleegd op 01/07/2020]

European Western Balkans, *Elections in Serbia to be re-scheduled for 21 June*, 05/05/2020, <https://europeanwesternbalkans.com/2020/05/05/elections-in-serbia-to-be-re-scheduled-for-21-june/> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

European Western Balkans, *Kosovo PM Hoti cancels his trip to Washington as well*, 25/06/2020, <https://europeanwesternbalkans.com/2020/06/25/kosovo-pm-hoti-cancels-his-trip-to-washington-as-well/> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

European Western Balkans, *Limited progress in improving electoral conditions in Serbia, EP representatives assess*, 15/11/2019, <https://europeanwesternbalkans.com/2019/11/15/limit-progress-in-improving-electoral-conditions-in-serbia-ep-representatives-assess/> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

European Western Balkans, *Montenegro to open its final chapter with EU, Serbia only the second this year*, 05/12/2019, <https://europeanwesternbalkans.com/2019/12/05/montenegro-to-open-its-final-chapter-with-eu-serbia-only-the-second-this-year/> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

European Western Balkans, *Reform of the Constitution of Serbia: Two years late, amendments still problematic*, 31/12/2019, <https://europeanwesternbalkans.com/2019/12/31/reform-of-the-constitution-of-serbia-two-years-late-amendments-still-problematic/> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Exit, *Serbia is depopulating Albanians in the Presevo Valley at alarming levels*, 10/05/2020, <https://exit.al/en/2020/05/10/serbia-is-depopulating-albanians-in-the-presevo-valley-at-alarming-levels/> [geraadpleegd op 19 januari 2021]

Freedom House, *Freedom in the world 2017 Serbia*, 15/04/2017, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/serbia> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Freedom House, *Freedom in the world 2019*, 04/02/2019, <https://freedomhouse.org/country/serbia/freedom-world/2019> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Freedom House, *Freedom in the world 2020*, 2020, <https://freedomhouse.org/country/serbia/freedom-world/2020> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Freedom House, *Freedom in the World 2021 Serbia*, 3/3/2021, <https://freedomhouse.org/country/serbia/freedom-world/2021> [geraadpleegd op 26/03/2021]

Freedom House, *Freedom in the World 2021*, 03/03/2021, <https://www.ecoi.net/en/document/2046538.html#alert> [geraadpleegd op 4/08/2021]

Freedom House, *Nations in transit – Serbia, 2020*, <https://freedomhouse.org/country/serbia/nations-transit/2020> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Freedom House, *Nations in transit Report 2018 Serbia*, 11/04/2018, <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/serbia> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Freedom House, *Nations in Transit Report Serbia 2017*, 03/04/2017, https://freedomhouse.org/sites/default/files/NiT2017_Serbia.pdf

Freedom House, *Serbia Freedom of the press 2017*, 01/11/2017, <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2017/serbia>

Gazetta Express, *Kosovo court acquits 9 accused of attacking Serbian border guards*, 06/12/2017, <https://www.gazetaexpress.com/en/news/kosovo-court-acquits-9-accused-of-attacking-serbian-border-guards-173344/> [geraadpleegd op 14/08/2018]

Government of Serbia Coordination Body for the Municipalities of Presevo, Bujanovic and Medvedja, *Ministry of Interior: passivation of residence address applies to all citizens*, 22/04/2015, <http://www.kt.gov.rs/en/news/news-archive/ministry-of-interior-passivation-of-residence-address-applies-to-all-citizens/> ; [geraadpleegd op 19 januari 2021]

Heinrich Böll Stiftung, *The new law is here, what are its effects?*, 22/09/2017, <https://rs.boell.org/en/2017/09/22/new-law-here-what-are-effects> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, *Human Rights in Serbia 2012, 2013*, <http://www.helsinki.org.rs/doc/Report2012.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Human Rights Watch (HRW), *A Difficult Profession, Media Freedom Under Attack in the Western Balkans*, 15/07/2015, https://www.hrw.org/node/279063?_ga=1.156085819.1626141621.1436951683 [geraadpleegd op 09/08/2018]

Human Rights Watch (HRW), *World Report 2018*, 18/01/2018, <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/serbia/kosovo> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Human Rights Watch (HRW), *World Report 2020 - Events of 2019. Country Summary – Serbia*, 14/01/2020, <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/serbia/kosovo> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Human Rights Watch, *World Report 2021*, https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2021/01/2021_hrw_world_report.pdf [geraadpleegd op 4/08/2021]

Humanitarian Law Center, *Report on war crimes trials in Serbia*, 18/01/2013, <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2013/02/Report-on-war-crimes-trials-in-Serbia-in-2012-ENG-FF.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]

ILGA Europe, Annual review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans, and Intersex People in Serbia covering the Period of January to December 2020, 02/2021, <https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/2021/serbia.pdf> [geraadpleegd op 4/08/2021]

Immigration and Refugee Board of Canada, *Serbia: Domestic violence, including legislation, recourse, state protection, and support services available to victims (2012- April 2015)*, 15/05/2015, <http://www.refworld.org/docid/5568179d4.html> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Independent Balkan News Agency, *Kosovo's Kurti says the identity of the assassin of the Kosovo Serb leader is known*, 18/11/2019, <https://balkan.eu.com/kosovos-kurti-says-the-identity-of-the-assassin-of-the-kosovo-serb-leader-is-known/> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

INSAMER, *'The Other' of Serbia; the Albanians*, 23/10/2019, https://insamer.com/en/the-other-of-serbia-the-albanians_2431.html [geraadpleegd op 26/03/2021]

Internal Affairs Sector, *Jurisdiction and Competences* [website], s.d., http://prezentacije.mup.gov.rs/sukp/ovl_en.html [geraadpleegd op 09/08/2018]

International Lesbian and Gay Association (ILGA), *Annual Review of the human rights situation of lesbian, gay, bisexual, trans and intersex people in Europe and Central*, 2020, https://www.ecoi.net/en/file/local/2024000/full_annual_review.pdf [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Justice Trends, *Serbia Prisons Towards EU acquis*, 28/08/2018, <http://justice-trends.press/serbian-prisons-towards-the-eu-acquis/> [geraadpleegd op 4/08/2021]

Konrad Adenauer Stiftung, Policy Briefs, Kosovo, 04/2014, http://www.kas.de/wf/doc/kas_37608-1522-1-30.pdf?140429132226 [geraadpleegd op 09/08/2018]

Landinfo, *Serbia: Klagemuligheter på politiet*. 10/07/2012, http://www.landinfo.no/asset/2114/1/2114_1.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

Le Courrier des Balkans, *Serbie : de plus en plus de femmes victimes de violences conjugales*, 12/01/2014, <https://www.courrierdesbalkans.fr/serbie-de-plus-en-plus-de-femmes-victimes-de-violences-conjugales> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Le Courrier des Balkans, *Guerre des gangs entre la Serbie et le Montenegro : un ancien avocat de Milosevic assassiné à Belgrade*, 30/07/2018, <https://www.courrierdesbalkans.fr/Guerre-des-gangs-entre-la-Serbie-et-le-Montenegro-un-ancien-avocat-de-Milosevic> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Le Courrier des Balkans, *Serbie : une maison sécurisée pour les femmes victimes de violence*, 11/05/2014, <http://balkans.courriers.info/article24836.html> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Ministry of Interior, *Bureau for complaints and grievances* [website], http://www.mup.gov.rs/cms_eng/home.nsf/MOI-BCAG.h [geraadpleegd op 09/08/2018]

Ministry of the Interior. Internal Affairs Division of the Police. *Complaints and commendations regarding the police. Flyer*, s.d., <http://prezentacije.mup.gov.rs/sukp/images/Slike/pdf/Flajer%20-%20english.pdf>

Minority Rights Group Europe, Praxis, (Goran Basic), *Roma in the Republic of Serbia : The challenges of Discrimination*, 03/2021 https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2021/03/MRG_Rep_RomaSerb_EN_Mar21_E.pdf [geraadpleegd op 4/08/2021]

Minority Rights Group Europe, Praxis, (Goran Basic), *Roma in the Republic of Serbia : The challenges of Discrimination*, 03/2021 https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2021/03/MRG_Rep_RomaSerb_EN_Mar21_E.pdf [geraadpleegd op 4/08/2021]

Minority Rights Group, Praxis, (Goran Basic), *Roma in the Republic of Serbia : The challenges of Discrimination*, https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2021/03/MRG_Rep_RomaSerb_EN_Mar21_E.pdf [geraadpleegd op 26/03/2021]

Minority Rights International, *Roma Equality through Increased Legal Access (REILA): Increasing the access to justice of the Roma in Hungary and Serbia*, 06/10/2020, <https://minorityrights.org/what-we-do/reila/> [geraadpleegd op 4/08/2021]

Multi Donor Trust Fund for Justice Sector Support in Serbia, Key controversies in the process of drafting the law on free legal aid, 10/02/2017, http://www.mdtfjss.org.rs/en/mdtf_activities/2017/key-controversies-in-the-process-of-drafting-the-law-on-free-legal-aid#.W2wJxbccTIU [geraadpleegd op 09/08/2018]

N1, *Death of Kosovo Serb opposition leader Oliver Ivanovic still unsolved*, 16/06/2019, <http://rs.n1info.com/English/NEWS/a492361/Death-of-Kosovo-Serb-opposition-leader-Oliver-Ivanovic-still-unsolved.html> [geraadpleegd op 01/07/2020]

N1, *Serbia postpones 2021 census*, 16/10/2020, <https://rs.n1info.com/english/news/a661551-serbia-postpones-2021-census/> [geraadpleegd op 26/03/2021]

N1, *Three men indicted for assault on Serbian opposition leader*, 29/03/2019, <http://rs.n1info.com/English/NEWS/a472091/Three-men-indicted-for-assault-on-Serbian-opposition-leader.html> [geraadpleegd op 01/07/2020]

Ombudsman of Serbia, *Regular annual report of the protector of citizens for 2016, 2017*, http://www.ombudsman.org.rs/attachments/article/134/Introduction_2016%20Annual%20Report.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) Mission to Serbia, *The Prison System in Serbia*, 09/2011, http://www.ecoi.net/file_upload/1788_1316773479_82760.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *OSCE Representative welcomes arrests following murder of journalist in Serbia, praises police swift action*, 20/06/2016, <http://www.osce.org/fom/247676> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Organized crime and corruption reporting project (OCCRP), *KRIK: Serbian President's Son Again in Company of Mafia Suspects*, 11/06/2020, <https://www.occrp.org/en/daily/12518-krik-serbian-president-s-son-again-in-company-of-mafia-suspects> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

OSCE, *Criminal Code of Serbia*, 2005, <https://www.osce.org/serbia/18244?download=true> [geraadpleegd op 09/08/2018]

OSCE, *Hate Crime Reporting Serbia 2019*, sd, <https://hatecrime.osce.org/serbia> [geraadpleegd op 4/08/2021]

OSCE, *OSCE Mission to Serbia Policing* [website], s.d., <https://www.osce.org/mission-to-serbia/policing> [geraadpleegd op 09/08/2018]

OSCE, *Republic of Serbia Presidential Election 2 april 2017 osce/odihr election assessment final Report*, 08/06/2017, <https://www.osce.org/odihr/elections/serbia/322171> [geraadpleegd op 09/08/2018]

OSCE/ODIHR, *Submission of Information about an OSCE participating State or OSCE/ODIHR, Submission of Information about an OSCE participating State or Partner for Co-operation under consideration in the Universal Periodic Review Process*, 2018, <https://uprdoc.ohchr.org/uprweb/downloadfile.aspx?filename=4856&file=EnglishTranslation> [geraadpleegd op 4/08/2021]

Partner for Co-operation under consideration in the Universal Periodic Review Process, 2018, <https://uprdoc.ohchr.org/uprweb/downloadfile.aspx?filename=4856&file=EnglishTranslation> [geraadpleegd op 26/03/2021]

Pointpulse, *Assessment of Police integrity in Serbia 2016*, 2016, <https://pointpulse.net/wp-content/uploads/2017/04/Assessment-of-Police-Integrity-in-Serbia-2016.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Praxis, *NGO Praxis' Contribution to the European Commission's Serbia 2021 annual Report*, https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/NGO_Pragis_Contribution_to_the_European_Commissions_Serbia_2021_Annual_Report.pdf [geraadpleegd op 4/08/2021]

Presheva Jone, *Presheve, arrestohen dy police per rryshfet dhe korrupcion*, 24/07/2018 <https://www.preshevajone.com/presheve-arrestohen-dy-police-per-rryshfet-dhe-korrupcion/>, [geraadpleegd op 09/08/2018]

Preshevajone, *Presevo valley soon with passports of the Republic of Kosovo. Presevo Valley, after Catalonia, could request to join Kosovo*, 08/10/2017, <https://www.preshevajone.com/presevo-valley-soon-with-passports-of-the-republic-of-kosovo-presevo-valley-after-catalonia-could-request-to-join-kosovo/> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Prishtina Insight, *Oliver Ivanovic case moves to Kosovo special Prosecution*, 8/3/2018, <https://prishtinainsight.com/oliver-ivanovic-case-moves-kosovo-special-prosecution/> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), *'1 Out Of 5 Million' Serbian Protests Resume, Shine Spotlight On Plagiarism*, 29/09/2019, <https://www.rferl.org/a/out-of-5-million-serbian-protests-resume-shine-spotlight-on-plagiarism/30189355.html> [geraadpleegd op 01/07/2020]

Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), *Serbia To Start EU Accession Talks In January*, 18/12/2013, https://www.rferl.org/a/serbia-eu-accession-talks/25204157.html?utm_source=twitterfeed&utm_medium=twitter [geraadpleegd op 09/08/2018]

Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), *Serbian capital bans gay pride march*, 27/09/2013, <http://refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&docid=526103f214&skip=0&coi=SRB&advsearch=y&process=y&allwords=&exactphrase=&atleastone=&without=&title=&monthfrom=01&yearfrom=2013&monthto=12&yearto=2013&coa=&language=&citation> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), *Thousands Protest In Kosovo Over Possible Serbia Land Swap*, 29/09/2018, <https://www.ecoi.net/en/document/1444562.html> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), *Thousands Rally In Belgrade In Latest Protest Targeting Vucic*, 13/04/2019, <https://www.rferl.org/a/serbia-major-protests-belgrade-vucic/29878801.html> [geraadpleegd op 01/07/2020]

Regional Cooperation Council, *Roma Integration 2020, 2018 National Platform on Roma Integration in Serbia, Policy Recommendations*, <https://www.rcc.int/romaintegration2020/download/docs/2018%20National%20Platform%20Serbia.pdf/b220810648b42fd13dcafe0767303aa4.pdf> , [geraadpleegd op 14/08/2018]

Regional Cooperation Council, *Roma Integration 2020, Third National Platform on Roma Integration in Serbia*, 26/06/2018, <https://www.rcc.int/romaintegration2020/news/294/thrid-national-platform-on-roma-integration-in-serbia-belgrade-2018> [geraadpleegd op 14/08/2018]

Reporters Without Borders (RWB-RSF), *Serbia: RSF appalled by radio journalist's murder*, 20/06/2016, <https://rsf.org/en/news/serbia-rsf-appalled-radio-journalists-murder> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Republic of Serbia (Protector of Citizens), *Regular annual report 2019*, 15/03/2020, <https://www.ombudsman.org.rs/attachments/article/175/Regular%20Annual%20Report%20of%20the%20Protector%20of%20Citizens%20for%202019%20pdf.pdf> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Republic of Serbia in Refworld, *Law on Police*, 28/01/2016, https://www.refworld.org/docid/604a23514.html?utm_source=dlvr.it&utm_medium=twitter [geraadpleegd op 26/03/2021]

Republic of Serbia Protector of Citizens, 15/03/2021, <https://www.ombudsman.org.rs/attachments/article/396/Regular%20Annual%20Report%20of%20the%20Protector%20of%20Citizens%20for%202020.pdf> [geraadpleegd op 4/08/2021]

Republic of Serbia, Internal Affairs Sector, about us, s.d., http://prezentacije.mup.gov.rs/sukp/sukp_en.htm [geraadpleegd op 26/03/2021]

Republic of Serbia, *Special Prison Hospital and Part of the District Prison Fully Renovated*, 01/12/2018, <https://www.mpravde.gov.rs/en/vest/17915/special-prison-hospital-and-part-of-the-district-prison-fully-renovated.php>; <http://dpnsee.org/2019/12/26/visit-to-the-special-prison-hospital/> [geraadpleegd op 4/08/2021]

Republic of Serbia, *The Law on the Prohibition of Discrimination*, 26/03/2009, <http://www.minoritycentre.org/sites/default/files/antidiscrimination-law-serbia.doc> [geraadpleegd op 09/08/2018]

- Republic of Serbia, *Zakon o Drzavljanstvu Republike Srbije*, 2004, 2007, 2018 in paragraf, sd, https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_drzavljanstvu_republike_srbije.html [geraadpleegd op 19 januari 2021]
- Republic of Serbia, *Zakon O prebivalistu i boravistu Gradana*, 2011 in Paragraf, sd, https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_prebivalistu_i_boravistu_gradjana.html [geraadpleegd op 19 januari 2021]
- Roma Children's Centre [website], sd, <http://romachildrenscentre.org/> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Roma Women's Centre [website], sd, <http://www.bibija.org.rs/en/about-us/60-roma-women-s-center-bibija> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- ROMACTED, *ROMACTED at a glance: Serbia*, 01/2020, <https://rm.coe.int/romacted-at-a-glance-serbia-january-2020/16809991d1> [Geraadpleegd op 01/07/2020]
- Serbian Anti-Corruption Portal, s.d., <http://www.acas.rs/home-5/> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Serbian National News Agency Tanjug, *Government cannot and will not recognise Kosovo*, 10/08/2016, http://tanjug.rs/full-view_en.aspx?izb=262466 [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Sigurna Kuca [website], sd, <http://www.sigurnakuca-beograd.com/?lang=en> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Tanjug, *Dacic: Historic event for Serbia*, 18/12/2013, <http://www.ottawa.mfa.gov.rs/archivenewstext.php?subaction=showfull&id=1387402366&ucat=129&template=Headlines&> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- The Council for Human Rights Bujanovic, *Non implementation of the agreement of the governments relating to the South of Serbia*, 05/2016, <http://chris-network.org/wp-content/uploads/2016/07/Nonimplementation-of-the-agreement-of-the-governments-relating-to-the-south-of-Serbia.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- The Delegation of The EU to Serbia, *Projects relevant to Roma inclusion at the local level approved*, 16/09/2016, <https://europa.rs/projects-relevant-to-roma-inclusion-at-the-local-level-approved/?lang=en> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- The Delegation of The EU to Serbia, *Projects relevant to Roma inclusion at the local level approved*, 16/09/2016, <https://europa.rs/projects-relevant-to-roma-inclusion-at-the-local-level-approved/?lang=en> [geraadpleegd op 14/08/2018]
- The Guardian, *Serbs rally against shady demolitions after masked crew 'tied up witness'*, 26/05/2016, <http://www.balkaninsight.com/en/article/normalisation-between-serbia-and-kosovo-essential-eu-warns-06-27-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- The Guardian, *Yugoslavia Tribunal Closes, leaving a powerful legacy of war crimes justice*, 20/12/2017, <https://www.theguardian.com/law/2017/dec/20/former-yugoslavia-war-crimes-tribunal-leaves-powerful-legacy-milosevic-karadzic-mladic> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- The Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, *Prison Reform Monitoring*, 02/2016, <https://www.helsinki.org.rs/doc/PRISON%20REFORM%20MONITORING%202015.pdf> [geraadpleegd op 4/08/2021]
- Transparency International, *Corruption Perceptions Index*, 2018, https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016 [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Transparency International, *Country data-Serbia*, sd, <https://www.transparency.org/en/countries/serbia> [Geraadpleegd op 01/07/2020]
- U.S. Department of State, *2018 Country Report on Human Right Practices – Serbia*, 13/03/2019, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/03/SERBIA-2018-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf> [Geraadpleegd op 01/07/2020]
- U.S. Department of State, *Country Report on Human Rights Practices for 2016 Serbia*, 03/03/2017, <http://www.refworld.org/docid/58ec89d2a.html> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- U.S. Department of State, *2019 Country Report on Human Right Practices – Serbia*, 11/03/2020, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/SERBIA-2019-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

- U.S. Department of State, *Country Report on Human Rights Practices for 2017 Serbia*, 20/04/2018, <https://www.state.gov/documents/organization/277459.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- U.S. Department of State, *International Religions Freedom Report*, 15/08/2016, <https://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2016religiousfreedom/index.htm?year=2016&dliid=268864#wrapper> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *Concluding reports on the combined second and third periodic reports of Serbia*, 29/03/2016, <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhskcAJS%2fU4wb%2bdIVicvG05RzuTASYAZzNorp2iAaj3y6TkQrv7g5h9kkjrwyN1pvCpLg4ldJnbBJkmD22%2fTAftXOzEkJIs56bZBHS1Awj%2bujaOSGsd2tmnmCk3Gcx4OI51g%3d%3d> [geraadpleegd 09/08/2018]
- UN Gender Group in Serbia, *Gender brief for Serbia*, 6/2018, http://rs.one.un.org/content/dam/unct/serbia/docs/Publications/GB_08_03.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]
- UN Women, *Serbia fights to curb violence against women*, 31/10/2017, <http://eca.unwomen.org/en/news/stories/2017/10/serbia-fights-to-curb-violence-against-women> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- UN Women, *Serbia fights to curb violence against women*, 31/10/2017, <http://eca.unwomen.org/en/news/stories/2017/10/serbia-fights-to-curb-violence-against-women> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- UN Women, *Support to women in Serbia during COVID-19*, 12/05/2020, <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/multimedia/2020/05/support-to-women-in-serbia-during-covid-19> [Geraadpleegd op 01/07/2020]
- UNDP Serbia, *Renovated Social Welfare Center offers better services to vulnerable citizens and migrants*, 8/03/2017, <http://www.rs.undp.org/content/serbia/en/home/presscenter/articles/2017/03/08/renovated-social-welfare-center-offers-better-services-to-vulnerable-citizens-and-migrants.html> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- UNHCR, *Serbia Fact Sheet*, 02/2021, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Bi-annual%20fact%20sheet%202021%2002%20Serbia.pdf> [geraadpleegd op 4/08/2021]
- UNICEF, *Health mediators- You are not alone!*, 23/09/2020, <https://www.unicef.org/serbia/en/stories/health-mediators-you-are-not-alone> [geraadpleegd op 26/03/2021]
- UNICEF, *Health mediators- You are not alone!*, 23/09/2020, <https://www.unicef.org/serbia/en/stories/health-mediators-you-are-not-alone> [geraadpleegd op 4/08/2021]
- US AID, *Stronger support for Serbian victims of domestic violence*, 11/2016, <https://www.usaid.gov/results-data/success-stories/stronger-support-victims-domestic-violence> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- USDoS, *Serbia 2020 Human Rights Report*, 30/03/2021, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/03/SERBIA-2020-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf> [geraadpleegd op 4/08/2021]
- Women against Violence Europe (WAVE), *WAVE Country Report 2017*, 03/2018, http://files.wave-network.org/researchreports/WAVE_CR_2017.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Women against Violence Europe (WAVE), *WAVE Country Report 2017*, 03/2018, http://files.wave-network.org/researchreports/WAVE_CR_2017.pdf [geraadpleegd op 14/08/2018]
- Women NGO, *SEVENTH INDEPENDNET REPORT on implementation of the Law on the Prevention of Domestic Violence for the period July – December 2018*, 03/04/2019, https://www.womenngo.org.rs/images/vesti-19/Seventh_Independnet_report.pdf [Geraadpleegd op 01/07/2020]
- World Association of Newspapers and News Publishers, *Media reform stalled in the slow lane: Soft censorship in Serbia*, 09/2015, <http://www.balkaninsight.com/en/file/show/SoftCensorship%20Serbia%202015%20update%20final.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- XE, *Universal Currency Converter [website]*, 19/01/2021, <https://www.xe.com/currencyconverter/convert/?Amount=50000&From=RSD&To=EUR> [geraadpleegd op 19 januari 2021]